هاوكاری

رۆژنامەیەكی هەفتانەی گشتییە

دار الجماهیر دەرئەچیٚو لە دار الحریە چاپ ئەكریٚ

التضامن

نرخی (٢٠) فلسە — تەلەفون ٢٠٣٦٥

ژمارە ١٦٩ — ١-٦-١٩٧٣

سەرۆك احمد حسن بكر سەرخۆشی لە قازی عبدالرحمن ئیریانی كردوە

سەرەك كۆمار كاك احمد حسن بكر ئەم بروسكە تەعزیەنامەی بۆ قازی عبدالرحمن ئیریانی سەرۆكی كۆماری یەمەنی ژوورو ناردوە :-

برا قازی عبدالرحمن ئیریانی سەرۆكی ئەنجومەنی جمهوری كۆماری عەرەبی یەمەن :- بەدڵ تەنگییەوە هەواڵی كۆچی‌دوایی شیخ‌محمد علی عثمانی ئەندامی ئەنجومەنی جمهوری‌مان پیٚ‌گەیشت ، داواكارم لە خوای گەورە كە سەبوری‌تان بداتەوە •

احمد حسن بكر
سەرکوماری عیراق

سەرۆك احمد حسن بكر بروسكەیەكی سوپاسنامەی لە لۆدڤیك سڤۆبۆداوە پیٚ‌گەیشتوە

سەرەك كۆمار ئەم بروسكە سوپاسنامەیەی لە لۆدڤیك سڤۆبۆدای سەرۆكی كوماری سوشیالیستی چیكۆسلۆڤاكیاوە پیٚ‌گەیشتوە :- بەریٚز احمد حسن بكر سەركۆماری عیراق ، پڕبەدڵ سوپاسی ئەو بروسكە پیرۆزباییەتان ئەكەین كە بەبۆنەی جەژنی نیشتمانی چیكۆسلۆڤاكیاوە بوتان ناردبوین • هیوادارم گەلەكەتان هەمیشە لە پیٚشكەوتندا بیت •

لۆدڤیك سڤۆبۆدا
سەرۆكی كۆماری سوشیالیستی
چیكۆسلۆڤاكیا

یەكی حوزەیران ئامانجیٚكی گرنگی گەلی عیراقی هیٚنایە دی

سیهانوك : بەزاندنی ئەمەریكا لە كەمبۆدیا ئەبیٚتە هۆی بەچۆكا هانینی لە رۆژی هەلاٚتی ناوەڕاستیشا

هانۆی : رباط : ٢٩ ئاژانسەكان: ڤیٚتنامی دیموكرات ئەو هەواڵەی بەدرۆخستەوە كە هەفتەی رابوردو ئاژانسەكانی دەنگوباسی رۆژئاوا بلاٚویان كردەوە دەربارەی ئەوەی گوایا ڤیٚتنامی دیموكراتو ئەمەریكا لە گفتوگۆكانی ئەم دواییەی پاریسدا لەسەر وەستاندنی شەڕی كەمبۆدیا ریككەوتوون ، وە رادیۆی هانۆی وتویە: شەڕی ناوچەكە بەبڕیاری ئەمەریكا كۆتایی نایەت • بەڵكوو گەلی كەمبۆدیا خۆی چارەنوس‌و پاشەڕۆژی خۆی دیاری ئەكات •

لەلایەكی تریشەوە میر نوردۆم سیهانوك لە كۆنگرەیەكی رۆژنامەنوسیدا لەرباط وتویە : ئیٚمە هیچ كاتیٚك ئامادەنین وتوویٚژ لەگەڵ ریٚژیمی لون نولدا بكەین چونكە مەسەلەی كەمبۆدیا بریتی‌نیە لە شەڕیٚكی ناوخۆ ، بەڵكو جەنگیٚكی دەست‌دریٚژی كەرانەیە ئەمەریكا دژی گەلی كەمبۆدیا هەڵیگیرساندوە • هەروەها تیٚشكانی ئەمەریكا لە كەمبۆدیا ئەبیٚتە هۆی بەزینی لە رۆژهەلاٚتی ناوەڕاستو ولاٚتانی تری دنیادا •

★ سیهانوك ★

ئاژانسی - شینخوا ئەلیٚ : خیاو سامفان جیٚگری سەرەك وەزیرانی حكومەتی بەرەی یەكیٚتی نیشتمانی كەمبۆدیاو فەرماندەی هیٚزەكانی لەشكری گەل بەیاننامەیەكی دەركردوە تیایا ئەو پیلانە سیاسیو دیپلوماسیە تازەیەی ریسوا كردوە كە ئەمەریكاو بەكریٚ‌گیراوانی فنوم پن سازیان كردوە بەیاننامەكە وتویە : -

ئیمپریالیزمی ئەمەریكا كە درندانە خاكی كەمبۆدیا بوردومان‌و كول ئەكات نەك هەرناتوانی گەلەكەمان بەچوكا بهیٚنیٚ ، بگرە زۆریش بەهەڵەدا چوە چونكە دوژمن ناتوانی‌خۆی لەبەردەم لیٚشاوی ئەو هیٚرشە دلیٚرانەیەدا بگریٚ كە شۆرشگیٚران ئەیبەنە سەری •• گەلەكەمان هوشیارە

بە فروفیٚلی «وتوویٚژ ئاشتی» و «وئامی نەتەوەیی» هەڵناخەڵەتیٚو (ین‌دام‌و لۆن‌نۆڵ‌و سیریك‌ماتاك‌و سون نگوك) بەدوژمنی خویٚنەخوی خوی ئەزانی • وەشۆرشگیٚران چەند دانانیٚن تاوەكو :-

⁂ یەیەكجاری ئیمپریالیزمی ئەمەریكاو بەكریٚ‌گیراوان لە سایگون‌و بانكۆك‌و كەمبۆدیا دەرنەپەڕیٚنیٚ •

⁂ روخاندن‌و زیندەبەچاڵ كردنی ریٚژیمی لۆن نۆڵ‌و سیریك‌ماتاك‌و سون نگوكی خاین كە دوژمنی‌راستەوخۆی گەلەكەمانن •

⁂ بنیات‌نانی كەمبۆدیایەكی سەربەخۆو دیموكرات‌و ئاشتی خوازی بیٚ‌لایەن لەژیٚر ئالاٚی بەرەی یەكگرتوی نیشتمانی كەمبودیاو حكومەتی یەكیٚتی نیشتمانی مەلەكی كەمبۆدیادا •

كورتە هەواڵ

● قاهیرە : رویتەر : حكومەتی میسرو بەنگلادیش بڕیاریاندا كە پەیوەندی دیپلوماسی لە نیوانیاندا دابمەزریٚنن •

● لەندەن : ٢٩-٥ یونایتد پریس : عیدی ئەمینی سەرۆكی ئوگەندە داوای لە بەریتانیاكرد كە ژمارەی فەرمانبەرانی بارەگای (مەندوبی سامی)یەكەی لە كەمپالا كەم‌بكاتەوە •

● خەرتوم : ئا•د•ف :- حكومەتی سودان رۆژی ٢٨-٥ - ١٤ كەسی گرتوە بەتۆمەتی ئەوەی خەڵكیان هانداوە كە لە شاری - عطبرە - دژی ریٚژیمی نمیری خۆپیٚشاندان سازبكەن

● كەراچی : ئەسۆشیٚتدپریس: لەمانگی تەمووزی ئاییندەدا ذوالفقار علی‌بۆتوی سەرۆكی پاكستان سەر لەواشنتون ئەدات •

سەرەك وەزیرانی هندستان سەر لە یوگوسلاڤیاو كەنەدا ئەدات •

نیودەلهی : ٣١-٥ ئا•د•ف: لە ١٤ی مانگی حوزەیرانی ئاییندەدا خاتو ئەندیرا گاندی سەرەك وەزیرانی هندستان سەر لە یوگوسلاڤیاو كەنەدە ئەدات ، وە لەسەردانەكەیا لە بەلگراد لەگەڵ سەرەك تیتوو جمال بیدیچی سەرەك وەزیران دەربارەی كونفرانسی ئاییندەی ولاٚتانی بی‌لایەن‌و باری ئیستای دەوڵەتان‌و پەیوەندی نیٚوان هەردوو ولاٚت گفتوگۆ ئەكات • وە لەئۆتاوە خاتو گاندی لەگەڵ پیٚیر ترودوی سەرەك وەزیرانی كەنەدە دەربارەی پتەوكردنی پەیوەندی دووقۆڵی نیٚوان نیودەلهی‌و ئۆتاوا وتوویٚژ ئەكات •

— + —

نیكسۆن‌و پۆمپیدۆ لە ریكاڤیك كۆئەبنەوە

پاریس : ئا•د•ف : ئیٚوارەی ٣٠-٥ جورج پۆمپیدۆی سەرۆكی فەرەنساو ریچارد نیكسۆنی سەرۆكی ئەمەریكا لە ریكاڤیكی پایتەختی ئایسلەندە كۆبونەوە بۆ لیٚكۆلینەوەی گیروگرفتی پارەو باری ئابوری‌و سیاسی دنیاو پەیوەندی ئابوری‌وسیاسی نیوان ئەمەریكاو ئەورووپا •

ئاگاداران لەوباوەڕەدان كە جورج پومپیدۆ داوا لە نیكسون ئەكات كە چەند لایەنیٚكی پیٚشنیازەكەی ئەم دواییەی كیسنجەری بۆ رون‌بكاتەوە دەربارەی دانانی بەرنامەیەكی تازەی پەیمانی ئەتلەنتیك‌و وەرگرتنی ژاپون بە ئەندام لەپەیمانەكەدا •

هەروەها بڕیار وایە كە هەردوو لا باسی‌باری رۆژهەلاٚتی ناوەڕاست‌و خواروی رۆژهەلاٚتی ئاسیا بكەن •

پەیوەندی نیٚوان چیكوسلۆڤاكیاو ئەڵەمانیای رۆژئاوا

بۆن : ٣١-٥ رویتەر : حكومەتی چیكۆسلۆڤاكیاو ئەلەمانیای رۆژئاوا دوای وتوویٚژیكی ٤ رۆژی بڕیاریاندا كە پەیوەندیەكی سروشتی‌یانە لەنیوانیاندا دابمەزریٚننەوە •

وە لە وەزارەتی دەرەوەی ئەلەمانیای رۆژئاوا بلاوكرایەوە كە حكومەتی بۆن‌و چیكوسلۆڤاكیا مەسەلەی ریككەوتننامەكەی میونیخی سالی ١٩٣٨ یان بەجۆری بڕیوەتەوە بە بەدڵی هەردوو لا بیٚ •

● رۆژی ٢٩-٥ سەركۆمار كاك احمد حسن بكر سەری لەسەربازگەی كاری میللی قوتابیان داوە لە ناوچەی ابی منیصیر لە رۆژئاوای بەغداوە .لەسەردانەكەدا كاك عزت الدوری ئەندامی ئەنجومەنی سەركردایەتی شوورش‌و وەزیری كشتوكاڵ‌و چارەسەركردنی كشتوكاڵ‌و فریق حماد شهاب وەزیری بەرگری لەگەڵدا بوو ●

دكتور كامبۆرا شویٚنەواری ریٚژیمی پیٚشوی ئەرجەنتین لائەباڵیٚ

بوینس ئایرس: ئاژانسەكان: دكتور هكتور كامبۆرا سەرۆكی نوێ ئەرجەنتین هەفتەی رابوردوو دوای تیٚپەڕبونی ٢٤ سەعات بەسەر وەرگرتنی ئەركی سەركوماری‌دا چەند یاسایەكی تازەی دەركردوو یاسا كۆنەكانی پیٚشوی پەك خستوو تارادەیەكی زۆر توانی «شویٚنەواری حوكمە عەسكەرییەكەی پیٚشو بسڕیٚتەوە» •

• بڕیاری بەرەڵلاكردنی ١١٠٠ گیراوی سیاسی‌و ریگادانی پارتە سیاسیەكان كە بەئازادی ئیشبكەن لەگەڵ لیٚبوردن لەو شۆرشگیٚرانەی كە لە سالی ١٩٦٦دا چەكیان دژی ریٚژیمی دیكتاتوری ئەوسای ئەرجەنتین هەڵگرتبو بەشیٚكن لەم یاسا تازانە •

هەروەها دكتور كامبورا بڕیاریدا كە پەیوەندی دیپلوماسی لەگەڵ كۆماری سوشیالیستی كوبا دابمەزریٚنیٚتەوە • شینخوا ئەلیٚ : سەرۆكی تازەی ئەرجەنتین وتاریٚكی خویٚندۆتەوە تیایا باسی سیاسەتی دەرەوەی ولاتەكەی كردوەو واتویە : ئیٚمە بڕوامان بەوە هەیە كە گەلان ئەبیٚ‌خۆیان پاشەڕۆژو چارەنوسی خۆیان دیاری‌بكەن بەبیٚ خۆ لیٚ‌هەڵقورتاندنی بیٚگانە ••• وە حكومەتی ئەرجەنتین پشتگیری گەلانی دنیا ئەكات لە پیٚناوی پاكۆدانی ئیمپریالیزم‌و كۆلۆنیالیزمدا ، هەروەها پەیوەندی دۆستانە لەگەڵ گەلانی سیٚیەمی دنیاو ولاٚتانی ئەمەریكای لاتین بەهیٚز ئەكات •

سیهانوك سەر لە عیراق ئەدات

رباط : ئا•د•ع • لەسەرداخوازی سەركۆمار كاك احمد حسن بكر لە پایزی ئاییندەدا میر نۆردۆم سیهانوك سەرۆكی بەرەی نیشتمانی یەكگرتوی كەمبودیا سەر لە عیراق ئەدات • وە لەسەر دانەكەیا لەگەڵ سەرۆك بەكر دەربارەی باری ئیستای دەوڵەتان‌و كەمبۆدیا گفتوگۆ ئەكات •میر سیهانوك وەفدیٚكی لەگەلا ئەبیٚت لە چەند ئەندامیٚكی مەكتەبی سیاسی بەرەی نیشتمانی پیٚك‌دیٚت

بەیەكاهەڵپژانی جوتیاران‌و پۆلیسی گواتیمالا

گواتیمالا : ٢٨ - ٥ ئەسۆشیتدپریس : هەزار جوتیاری گواتیمالا لەرۆژهەلاٚتی پایتەخت لە دەرەبەگەكان راپەڕیون‌و زەوی‌و زاری ناوچەكەیان لەژیٚر دەست دەرهیٚناون حكومەتیش هیٚزیٚكی پۆلیسی ناردوە بۆ بەلاوەپیٚ كردنی جوتیارەكان‌و فریاكەوتنی دەرەبەگەكان وە لە ئەنجامی بەیەكاهەڵپژانی هەردوو لادا ٥ پۆلیس‌و ١٢ جوتیار كوژراون •

وەكو ئەزانین لەسالی ١٩٥٤-ەوە گواتیمالا لە سایەی سیٚبەری ریٚژیمیٚكی دیكتاتوری‌دا ئەژیا كە بەكۆمەك‌و دەسیسەی دەزگا جاسوسیەكانی ناوەندی ئەمەریكا كودەتایەكی كۆنەپەرستانەی دژی حوكمە پیٚشكەوتن‌خوازە ئیسلاحیەكەی حكومەتی ئەرتیز ساركردی هاتە سەر حوكم •

مانگرتنی كریٚكارانی مەراكش

رباط : ٣٠-٥ ئا•د•ع : وابو بە هەفتەیەك‌و كریٚكارانی كارگەی ئوتوموبیل دروست‌كردن‌و چنین‌و گازو خوراك لەشاری - دار البیضا -ی مەراكیش مانیان گرتوە • وە بەم مانگرتنەیان داوای بەرەڵلاكردنی كریٚكارە گیراوەكان‌و چاككردنی باری گوزەران‌و زیادكردنی رۆژانەكەیان ئەكەن •

لەولایشەوە هیٚزیٚكی پۆلیسی حكومەت گەماروی فابریقەی ئوتوموبیل دروست كردنەكەی داوەو بەتیٚلا بەربونەتە كریكارەكان • هەروەها یەكیٚتی كریكارانی بەندەری دارالبیضا وتویە ئەگەربیٚتو حكومەت داواكاری كریكارەكان جیٚ‌بەجیٚ نەكات یەكیٚتی چی پیٚویست بیٚت تەخسیری ناكات

پارتیزانانی موزەمبیق ١٢٠ سەربازی پورتوگالیان لەناوبردوە

دارالسلام ٢٤ - ٥ شینخوا: بەرەی رزگاری‌هیٚنەری موزەمبیق لە بەیاننامەیەكا كە لەدارالسلام بلاوی كردۆتەوە وتویە :- شۆرشگیٚرو پارتیزانانی موزەمبیق لەمانگی مارتدا لە هەریٚمی « تیت » ١٢٠ سەربازی‌دوژمنیان فەوتاندوەو ٣ فروكەیان خستۆتە خوارەوەو‌شەمەنەفەریٚكیان پەك‌خستوە • بەیاننامەكە وتویە : لەناوچەی‌مادامباو ساندیقولۆو ماخۆی‌و چیوا دەستیٚكی دلیٚرانەیان لە ئیمپریالیزمی پورتوگال وەشاندوە • وە لەسەر ریٚگای‌نیٚوان تیت - كاهورا بوسەیەكیان - كەمین - بۆ هیٚزەكانی‌دوژمن داناوەو لەئەنجامدا ١٠ ئوتوموبیلیان پەك‌خستوەو بەلای كەمەوە - ٤٠ - سەربازی دوژمنیشیان لەناوبردوە

● ● ●

حكومەتی توركیا نیشتمان پەروەریٚك لە سیٚدارە ئەدات وە ٩ی تر حوكم ئەدات

ئەنقەرە : یۆنایتدپریس :دوای ئەوەی پەرلەمانی توركیا بڕیاری‌دا كە ئەنقەرەو‌ئەستەمول‌و دیاربەكرو سیرەت تا دوو مانگی‌تر حوكمی‌عورفیان بەسەرەوە بیٚت ، رۆژی ٢٩-٥ دادگایەكی لەشكری توركیا لەشاری ئەستەمول حوكمی تیرباران كردنی نیشتمان‌پەروەریٚكی داوە (كەتەمەنی ٢٥ ساڵە) .بەتۆمەتی ئەوەی دژی‌ریٚژیمی ئەنقەرە تیٚ‌كۆشاوەو ریٚكخراویٚكی چەپ‌خوازی پیٚك‌هیٚناوە بۆ بەگژاچونی‌حكومەت‌و گۆڕینی دەستوری توركیا ،هەروەها هیٚرشی بردۆتە سەر بانقیٚك‌و پاسەوانەكەی كوشتوە!جگەلەمە هەمان دادگا حوكمی گرتن بەدریٚژایی ژیانی بەسەردوو لاوی ترا داوە لەگەڵ حوكمی گرتن بۆ ماوەی ٨ ساڵ بەسەر ٩ كەسی ترا وە بە هەمان تۆمەت

بڕیارەكەی میللی كردنی نەوت سەربەخۆیی سیاسی وئابوری ولاٚتی پتەوتركرد

یادی رۆژیٚكی پیرۆزو بایەخدار ئەكەینەوە كە گەلی عیراق بەرۆژی سەركەوتنی خەباتیٚكی سەختی دریٚژخایەنی ئەزانیٚت لە میٚژووی تیٚكۆشانی ئازایانەو دلیٚرانەو سەربەرزانەی خۆیا •

یەكی حوزەیران ئەو رۆژەیە كە بڕیاری رزگاركردنی نەوتی كەركوكی لەلایەن حكومەتی نیشتمان‌پەروەری عیراقی تیایادا بلاٚوكرایەوەو لەیەكی مارتی ١٩٧٣ بەسەركەوتنی تەواو ئەنجامی هیٚنا •

نرخ‌و بایەخی ئەم بڕیارە جگە لەوەی بنكەیەكی ئابوری قورس‌و گرانبەهای ئیمپریالیزم‌و كۆمپانیا مۆنۆپۆلیەكانی نەوتی هەڵتەكاندو لە رەگوریشە هانی‌یەدەرەوەو سەربەخۆیی سیاسی عیراقی پتەوو قایم‌تر كرد ، جگە لەمانە مەڵبەندی ئیمپریالیزمی لەهەموو دنیادا لاوازتر كرد بەتایبەتی لەنیٚوان ئەو ولاٚتانەی خاوەن نەوتن‌و لەلایەن كۆمپانیای سەر بە ئیمپریالیزمەوە نەوتەكانیان دەرئەهیٚنریٚت • هەروەها سودو كەڵكی بزوتنەوەی ئازادی‌خوازانەی گەلی فەلەستین‌و بزوتنەوەی نەتەوەیی عەرەب‌و هەموو گەلانی ئازادی‌خوازی دنیای تیٚدا بوون •

وە لە روی ئابوری ولاٚتیشەوە بیٚ‌گومان رزگاركردنی نەوت‌و دەرهیٚنان‌و گواستنەوەو فرۆشتنی لەلایەن حكومەتی نیشتمان‌پەروەری عیراقەوە ، ئابوری ولاٚتی بەهیٚزتركردو داهاتی نەوتی عیراقی دەوڵەمەندتر كردو ئەو بەشەی ئابوری عیراقی لەكۆتو زنجیری بیٚگانە رزگاركرد •

لەروی پروپاگەندەی كومپانیا مۆنۆپۆلیەكانیشەوە زۆر دەمیك بوو بەندو بالۆرەی ئەوەیان بلاٚوئەكردەوە كە گەلانی تازە رزگاربوو ناتوانن پشت بە خۆیان ببەستن‌و نەوت دەرهینن‌و بیگویٚزنەوەو بی‌فرۆشن ، گوایە توانای تەكنیكی‌و شارەزایی زانستی‌و دارایی ئەوتۆیان نییە ئەو ئەركە گرانە جیٚ‌بەجیٚ بكەن •

وە بەپیٚی ئەم بۆچوونە هیچوپوچە وایان رائەگەیاند كە بۆ یارمەتی گەلانی خاوەن نەوت‌و رزگاركردنیان لە دواكەوتن ئەم كارە ئەكەن • بەلاٚم بڕیارە میٚژوییەكەی ١ی حوزەیران ئەم پڕوپاگەندە زەهراوییەی بەدرۆ خستەوەو بەدنیای سەلماند كە هەموو گەلیٚكی ئازادی‌خوازی تیٚكۆشەری خاوەن ئیرادەو خۆگر لە مەیانی تیٚكۆشانا ئەتوانیٚ كاری وەهاو گەورەتریش جیٚ‌بەجیٚ بكات •

دەربارەی گەلە تیٚكۆشەرەكەشمان گەلی كورد هەر لە داگیركردنی كوردستانەوە لەلایەن لەشكری بەریتانیاوە تا شۆڕشی چواردەی تەموزی پیرۆز سیاسەتی بریتانیاو كۆمپانیا مۆنۆپۆلیەكانی نەوت ئەوە بووە كە مەسەلەی كورد بیٚ چارەكردن بمیٚنیٚتەوەو هەمیشە ناكۆكی‌و دووبەرەكی لەنیٚوان كوردو عەرەبدا بچیٚنن‌و عەرەب بەدوژمنی كورد بخەنە پیٚش‌چاوی گەلی كوردو ، كوردیش بەریٚگری پیٚشكەوتنی عەرەب بخەنە پیٚش چاوی گەلی عەرەب تاكو كەڵك لە دووبەرەكی ئەم دوو گەلە ببینن‌و تەمەنی نامووبارەكی خۆیان دریٚژتر بكەنەوە •

بەلاٚم گەلی كوردی هوشیارو هیٚزە پیٚشكەوتن‌خوازەكانی‌و هەروەها گەلی عەرەب‌و هیٚزە‌پیٚشكەوتن‌خوازەكانی زوو لەو سیاسەتە دوژمنانەیەی ئیمپریالیزم گەیشتن‌ وە بە پیٚچەوانەی ئارەزووی ئەوەوە یەكیان گرت‌و بەهۆی خەباتیٚكی ناوكۆییەوە لەچواردەی تەموزی پیرۆزدا داوو دەزگای سیاسی سەر بە ئیمپریالیزمیان لەعیراقدا تیٚك‌شكان • هەروەها بەهەمان ریٚگا ، ریٚگای تیٚكوشان دژی ئیمپریالیزم بڕیاری یەكی حوزەیرانی ١٩٧٢ لەلایەن ئەنجومەنی سەركردایەتی شۆڕشەوە دەرچوو وەلە یەكی مارتی ١٩٧٣ گەلی عیراق بەری ئەو بڕیارە میٚژوییە راستەی چنیەوە •

ئیٚتر بەیادی یەكی حوزەیرانەوە پڕ بەدڵ پیرۆزبایی لەگەلی عیراق ئەكەین‌و دڵنیاین لەوەی كە تادیٚت كوردو عەرەب زیاتر ریزی تیٚكۆشانی خۆیان پتەوتر ئەكەن وە سەركەوتنی نویٚ لەهەموو كۆڕیٚكی سیاسی‌و ئابوری‌و كۆمەلایەتی‌دا بەدەست دیٚنین •

ریٚژیمی ئیٚران « ٨ » نیشتیمانپەروەر تیرەباران ئەكات

تاران : رۆیتەر : ریٚژیمی فاشیزمی ئیٚران رۆژی ٢٨ - ٥ هەشت كەسی لە ناوچەی ئەهواز تیرەباران كردوە بەتۆمەتی ئەوەی گوایە چەك‌و تفاقی شەڕیان لیٚ‌گیراوەو پەلاماری ئوردوگاو پاسگاكانی دەوڵەتیان داوەو دژی ریٚژیم تیٚ‌كۆشاون •

وە كاربەدەستیٚكی‌شا وتویە: ئەم ٨ كەسە لەكاتی محاكەمە كردنا پیٚیان لیٚ‌ناوە كە نیازیان‌وابوە شورشیٚكی گەلەی لەسەرانسەری ئیٚران‌داهەڵگیرسیٚنن بۆ زیندە بەچاڵ كردنی ریٚژیمی شا •

Institut kurde de paris

بزووتنەوەی نیشتمانی و ڕێکخراوە سیاسی یەکان لە سعوودی یە

وەرگێڕی : عبدالوهاب تاڵەبانی
لە گۆڤاری (الی الامام) ـەوە

١ ـ بەرەی نیشتمانی ئیسلاحی :

یەکەم ڕێکخراوی سیاسی یەکە لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی سعودیەدا دێتەکایەوە ، ئەم ڕێکخراوە لەسالی ١٩٥٣دا دروستبوو ، وە یەکەم چالاکی ئەوە بوو ، نامەیەکی کراوەی ئاڕاستەی مەلیك سعود کرد تیایا داوای لێ کرد کە لەوە زیاتر دوژمنایەتی گەل نەکات و سەر بۆ کۆمپانیای (ئارامکۆ) دانەنەوێنێ و چینی کریکاران بەدەسیسەی ئەم کۆمپانیایە نەچەوسێنێتەوە .

بەرەی ناوبراو ئەم داواکاریانەی لە نامیلکەیەکی بچوکدا لە دەرەوەو ناوەوەی سعودیەدا بلاوکردەوە ، وە پاش سێ سال لە وەختی حەج کردندا هەر ئەم بەرەیە بلاوکەرەوەیەکی تری بەسەر حاجیەکاندا بلاوکردەوە تیایا دەری خستبوو کە چۆن ئەم حوکمە دژی گەل و داواکاریەکانی ئەجولێتەوە و چۆن کاروباری ولات شێواوەو بەرەو پاش ئەگەرێتەوە ، حکومەت بەجارێ زنۆقی لەم رووداوانە چوبوو ، سەری لێ شێوا .

لە سالی ١٩٥٨دا ، ئەندامانی ئەم بەرەیە تەماشایان کرد وشەی (ئیسلاحی) لەگەل جۆری تێکۆشانیان دژی رژیمێکی دەرەبەگانەی تاقەکەسی ناگونجێ ، بۆیە بڕیاریاندا وشەی رزگاریخوازی لە جێگای وشەی (ئیسلاحی) دابنێن و بەڕاستی رێرەوێکی رزگاریخوازانە بگرنە بەر .

لەسالی ١٩٦١دا ڕێکخراوی کۆمۆنیستەکانی سعودیە ، هەر لەناو چوار چێوەی بەرەی نیشتمانی رزگاریخوازداو لە پێشکەوتووترین ئەندام و کادرەکانی لە رووی سیاسی و بیر کردنەوەوە ، دامەزرا .

لە سالی ١٩٦٤ یشدا نوێنەرانی بەرەی نیشتمانی رزگاریخوازو یەکێتی لاوانی دیموکراتی عەدەن و بەرەی رزگاریخوازی نیشتمانی عەدەن لە بەحرین کۆبونەوەو ڕێکخراوێکیان بە ناوی (یەکێتی هێزە دیموکراتیەکانی دورگەی عەرەب) ـەوە دامەزراند ، پێش دامەزراندنی ئەم ڕێکخراوەش بەرەی نیشتمانی رزگاریخوازی سعودیە لەگەل تاقمەکەی میر (طلال)دا گفتوگۆی کردبوو وە لەگەلیا ڕێك کەوتبوون کە پێکەوە بۆ روخاندنی حوکمی خێزانەکەی تێبکۆشن و بۆ ئەم مەبەستە (بەرەی رزگاریخوازی نیشتمانی عەرەب) یان دامەزراند .

٢ ـ یەکەم شانەی بەعسی : لەسالی ١٩٥٨دا یەکەم شانەی بەعسی لە سعودیەو لەشاری (الظهران) دروست بوو ، وە پەیڕەوو پرۆگرامیان بریتی بوو لە تەواوی پەیڕەوو پرۆگرامی حیزبی بەعسی عەرەبی سۆشیالیست .

٣ بەرەی دیموکراتی میللی : لە سالی ١٩٦٥دا دروست بوو ، لە ١٩٧٠شدا ناوەکەی گۆڕاو بوو بە پارتی دیموکراتی میللی دورگەی عەرەب ـ سعودیە . ولە کۆتایی مانگی مارتی ١٩٧٢دا بلاوکەرەوەیەکی سیاسی بەناوی (دورگەی نوێ) وە دابەش کرد .

٤ ـ یەکێتی گەلی دورگەی عەرەب : لە سالی ١٩٥٨دا دروست بوو ، وەسەر بەناسریەکانن .

٥ ـ بەرەی رزگاریخوازی ناوەندی دورگەی عەرەب : گۆڤاری (الهدف)ی بەیروتی لە ٢٨ی شوباتی ١٩٧٠دا ریپۆرتاجیکی لەگەل دوو سەرکردەی ئەم ڕێکخراوەدا کردبوو ، لەم ریپۆرتاجەدا وتبویان : کە ئەم ڕێکخراوە ١٨سال لەمەوبەر دامەزراوەو لە سەردەمی یەکەم بزوتنەوەی قوتابیانی حجازدا دروستبوەو ئەو وەختە ناوی ـ ڕێکخراوی رزگاریخوازی حجاز ـ بوەو لەپاشا ناوەکەی گۆڕاو بوو بە (یەکێتی رۆلەکانی گەلی دورگەی عەرەب) ، لەم دوایی یەشدا ناوەکەی بۆ ئەم ناوەی ئێستای گۆڕا ، وەئەم دوو سەرکردەیە زیاتر وتبوویان کە بڕیار دراوە لقێکی سوپایی سەر بەم ڕێکخراوە دامەزرێنن و حالی حازر لە ریاض دامەزراوەو ئەندامان فێری بەکارهێنانی چەك و هێرش بردن و بەرگری کردن ئەکرێن و دروشمی ڕێکخراوەکەش ئەمەیە : هەلگیرساندنی شۆڕش لە ناوەندی دورگەی عەرەبداو دامەزراندنی رژێمێکی جمهوری .

بزوتنەوە نیشتمانیەکانی ناوچەکە :

أ ـ بەرەی سۆشیالیستی رزگاریخوازی دورگەی عەرەب : لە سالی ١٩١٣دا دامەزراوەو لە کتێبی (ئایدیۆلۆژیەتی شمەش بیروڕا)دا رایانگەیاند بوو کە تێ ئەکۆشن لە پێناوی :

١ ـ نەهێشتنی ترس .

٢ ـ بڕواهێنان بەبیرو خۆ ئازادکردن لە سەرلێ شێواوی .

٣ ـ قول کردنەوەی بیری نیشتمانی .

٤ ـ سەرخستنی بەرژەوەندی گشتی بەلام نەك توانەوەی کەسایەتی و خۆدووره پەرێز گرتن

٥ ـ درێژەدان بە وەخت لە پێناوی بەهێز بوون و خۆ ڕێکخستندا نەك لە پێناوی سەرخستنی گیانی نائومێدی و خۆ بەدەستەوەدان .

٦ ـ دروست کردنی دۆستایەتی لەسەر بناغەی هاوبەش بوون لەخۆشی و ناخۆشیداو سوودبینین لە تاقی کردنەوەی یەکتری .

ب ـ بەرەی میللی رزگاریخوازی دورگەی عەرەب ـ سعودیە ـ گرنگترین بیروباوەڕەکانی ئەمانەن :

یەکەم : شۆڕش لە پێناوی رزگاریدا شتێکی پێویستە .

دووەم : لەخۆبوردنی تەواو لە کاتی کارکردنا .

سێهەم : گوێ نەدان بە بەرژەوەندی تایبەتی .

چوارەم : راستگۆیی شۆڕشگێڕانە لەخەباتدا .

ئەمانە ئەو ڕێکخراوانەن کە تاوەکو ئێستا ناسراون ، لەوانەشە ڕێکخراوی نیشتمان ـ پەروەری تر هەبێ و نەناسرابێتن ، بەلام ئەوەی پێویستە لێرەدا دانی پیابنرێ ئەوەیە کە هەموو ئەو ڕێکخراوانە دەوری نیشتمانی خۆیان ئەبینیەوەو چوون بە گژ حوکمی تاقەکەسی دکتاتوریدا .

هەروەها لەولاتی سعودیەدا چەند ڕێکخراوێکی نیشتمانی تر هەبوەو لەوەختی خۆیاندا ئەمانیش بەشداری بزوتنەوەی کۆمەلانی گەلیان کردووەو دەورێکی پێشکەو تنخوازانەیان بینیوە ، ئەمەش پێناسینێکە بەهەندێ لەو ڕێکخراوە کۆنانە :

یەکەم : (کۆمەلەی بەرگری کردن لەحجاز) لەسالی ١٩٢٦دا دامەزراو پارتی نیشتمانی حجاز کە لە ٧ ربیع الاولی ١٣٤٣ کۆچیدا دامەزراو لە پێناوی (پاراستنی ولات و حوکمێکی دستوری دور لە دەسەلاتی گومانلێکراوو بێگانە) خەباتی ئەکرد .

دوەم : بزوتنەوەکەی فیصل دویشی : مەبەستی دوژمنایەتی کردنی حوکمی (عبدالعزیز ال سعود) بوو چونکە ئەم دوایی ئازاری هۆزەکانی ئەوی ئەدا .

سێیەم : پارتی ئازادیخوازانی حجاز : لەسالی ١٩٣٢دا لە ناوەو دەرەوەی حجاز دامەزرا .

چوارەم : راپەڕینەکەی (بن رفادە) : پەیوەندی بە پارتی ئازادیخوازانی حجازەوەو هاشمیەکانی ئەردەنەوە هەبوە ، ملك عبدالعزیزو هاشمیەکان بە زۆرلێ کردنیان لەلایەن ئینگلیزەوە ئەم شۆڕشەیان لەناوبرد .

هەروەها چەند راپەڕینێکی تریش لە مێژووی تازەی سعودیەدا بەدی ئەکرێ وەکو :

١ ـ راپەڕینەکەی عجمان لەناوچەی ئەحساء .

٢ ـ راپەڕینەکەی بنی مالك .

٣ ـ راپەڕینەکەی بنی حسن لەناوچەی توهامە .

٤ ـ راپەڕینەکەی هۆزەکانی (حرب) لەحجاز .

٥ . دوو راپەڕینەکەی هۆزەکانی (ریث) .

ـ ماوێتی ـ

دیکتاتۆریەتی دیموکراسی گەل

ـ ٣ ـ

کەوابووگەل کێیە؟

کەوابوو گەل کێیە ؟ لە چینداو لەسەردەمی ئێستەدا گەل بریتی یە لە ، چینی کرێکاران جوتیاران ، وورده بۆرژوای شارەکان ، چینی بورژوای نیشتمانی ... ئەم چینانەبەك ئەگرن ، لەژێر سەرکردایەتی چینی کرێکاران و پارتی کۆمۆنیستدا بۆ پێك هێنانی دەوڵەت و هەلبژاردنی حکومەت ، تاوەکو دیکتاتۆریەت بەسەر نۆکەرانی ئیمپریالیزمدا بچەسپێنن ، واتە لەسەر چینی ملك دار «طبقة الملاكين العقاريين» و چینی بۆرژوای بیرۆکرات و نوێنەرەکانیاندا کەلە شانکای ئیمپ و چەتەکانی دا خۆیان ئەنوێنن .

جا بۆ ئەوەی ماوە نەدرێت ئەوانە لە ئاستی خویاندا سەر بزوێنن و لەو سنوورەی بۆ ان دەست نیشان کراوە نە بە قسەو نە بە کردەوە دەرنەچن .. ئەلێین سەبارەت بەمانە پێویستیمان بەدیکتاتۆریەت هەیە .

بەلام بەنیسبەت ریزەکانی گەلەوە مانای چەسپاندنی دیموکراسی یە . دیموکراسی یەك لەسایەی دا گەل سەربەست بێت لەدەربڕینی رای خۆی ، سەربەست بێت لەکۆبوونەوەدا ، سەربەست بێت لەدامەزراندنی کۆمەل « جمعیة »دا .. بەلێ دیموکراسی یەك کەمافی دەنگ دان تەنیا بەگەل روا ئەبینێ نەك بەکۆنەپەرستان .

دیموکراسی بۆ گەل و دیکتاتۆریەت بۆ کۆنەپەرستان

ئەمەیە ئەو دوو شێوەیەی کە بە هەردووکیان دیکتاتۆریەتی دیموکراسی گەلی پێك دێنن . ڕەنگە هەندێك بلێن بۆ ئەبێ بەو جۆرە بێت ؟؟ وەلامی پرسیارێکی وا ، زۆر ئاشکراو روونەو هەموو کەسێك بەباشی تێی ئەگات ، چونکە نەبوونی رژێمێکی وا مانای لەناوچوونی دەسکەوتەکانی شۆڕش و ئەنجامیش گەل جارێکی تر دووچاری دەردی سەری و مەینەتی ئەبێتەوە .

پێمان ئەلێن « ئایا ئێوە ناتانەوێ دەسەلاتی دەولەت نەهێلن » ؟؟ بۆ وەلامی ئەم پرسیارە ئەلێین بەلێ . بەلام نەك ئێستا ، بۆچی ؟ چونکە لەتوانادانیە ، چونکە ئیمپریالیزم لەئارادایە ، چونکە کۆنەپەرست و جیاوازی چینایەتی لە وولاتدا هەیە . ئەرکی سەرشانمان لەم سەردەمەدا ، چەسپاندنی جیهازی دەولەتە بەتایبەتی لەشکری گەل ، پۆلیسی گەل ، دادگای گەل ، بەهێز کردن و پتەوکردنی ئەمانە بۆ پاراستن و پارێزکاری کردنی دەستکەوتەکانی گەل شتێکی زۆر پێویستن و خۆی لە خویا مەرجێکە بۆ گەشە کردن و پێش خستنی چین بەسەر ـ کردایەتی چینی کرێکاران و پارتی کۆمۆنیست و بۆئەوەی بتوانین لەولاتێکی کشتوکالی یەوە بەرەو وولاتێکی پیشەسازی هەنگاو بنێن و لە قۆناغی دیموکراسی نوێوە بپەڕینەوە بۆ قۆناغی سۆشیالیستی کە دواییشدا بۆ کۆمەلگای کۆمۆنیستی . بۆ ئەوەی لە بنەڕەتەوە جیاوازی چینایەتی هەلتەکێنین و کۆمەلی کۆمۆنیستی پێك بهێنین .

دەزگای دەولەت کە سوپاو پۆلیس و دادگا ، بەشێکی بەنی ئامرازێکە بۆ چەوسانەوەی چینێك لەلایەن چینێکی ترەوە ، ئامرازێکە بەکار دێنرێ بۆ ئەو چینانەی بەربەرەکانی ئەکەن ، واتە شێوەی بەکارهێنانی زەبروزەنگە نەك نەرم و نیانی .

پێمان ئەلێن «ئێوە دل رەقن» ئەمە راستە ئێمە دژی سیاسەتی بەزەیی یانەین ، بەتایبەتی بەرامبەر ئەوانەی بەکاروباری ناڕەوا هەلئەستن و دژ بەدەستکەوتەکانی گەل ئەجوولێنەوە . سیاسەتی بەزەیی یانە تەنیا بۆگەلە ، ئەو گەلەی کە چینە کۆنەپەرستەکان لەناویا جێگەیان نابێتەوە . دەولەتی گەلی بۆ پارێزگاری کردنی بەرژەوەندی یەکانی گەلەو تەنیا لە سایەی دەولەتێکی وادا گەل ئەتوانێ بەشێوەیەکی دیموکراسی یانە خێرو خۆشی ببینێ و رادەی رۆشنبیری زیاتر بکات و رەگ و ریشەی خوورەوشت و بیروڕای کۆنی زیان بەخش کە لە کۆمەلی کۆن بەجێ ماوە هەلیان بکێشێ ـ بێ گومان خورەوشت و بیروباوەڕی کۆن تا ئێستاش لە مێشکی خەلکیدا ماون و ماوەیەکی ئەوێت تابە تەواوی بنەبڕ ئەبن .

ئێمە ئوسلوبی دیموکراسیانە بەکار ئەهێنین ، واتە سەلماندن نەك زۆر لێ کردن ، بەلام ئەوەی لە یاسادەرچێ هەرکەسێ بێت بەسزای خۆی ئەگات ، جا بەند کردن بێت یان لەناوبردن کاتێك رژێمی بەیاسی چینە کۆنەپەرستەکان رامال ئەکرێت زەوی ، ئیش ، هۆیەکانی زیان تەنانەت بەسەر چینە چەوسێنەرو چەتە کۆنەپەرستەکانیش دا ، دابەش ئەکرێت تاوەکو ئیشر بکەن و سەر لەنوێ رێ رەوی ژیانی خۆیان بگۆڕن و ببنە مرۆڤێکی نوێ ، بەمەرجێك پەنا نەبەنە بەر یاخی بوون و تێك دان و ئاژاوە نانەوە . هەرکەسێك لە ئیش یاخی بێت دەولەتی گەلی بەزۆر ئیشی بەسەرا ئەسەپێنێ هەمیشە هەولیش ئەدەین سەقافەتی نوێ لەناویاندا بلاو بکەینەوە ، وەك چۆن لەمەوبەر مامەلەی ئەفسەرە دیلەکانمان کرد . لێرەدا ئەتوانین ئەم رێبازەمان ناوبنێین سیاسەتی بەزەیی یانە . جالەبەر ئەوەی دیکتاتۆریەت بەسەر چینە کۆنەپەرستەکاندا ئەچەسپێنین ، ئەم رێبازەمان بەراوورد ناکرێ لەگەل رێبازی بلاوکردنەوەی بیروباوەڕی پێش کەوتوخوازان لەناو ریزەکانی گەلی شۆڕش گێردا .

« تثقیف » کردنی چینە کۆنەپەرستەکان لەژێر سایەی رژێمی دیکتاتۆریەتی گەلی دا بەسەرکردایەتی پارتی کۆمۆنیست نەبێت بەئەنجام ناگات هەرکاتێك ئەم کارەمان بەباشی جێ بەجێ کرد چینە چەوسێنەرە سەرەکی یەکانی وولات ـ واتە چینی مولکدارو بۆرژوای بیرۆکراسی ـ پاکژدەبن ، ئەمێنێتەوە چینی بۆرژوای نیشتمانی .

ژمارەیەکی زۆر لە ئەندامانی ئەم چینە ئەتوانرێ هەر لە ئێستاوە بەسەقافەتی پرۆلیتاریا ئاراستە بکرێن . کاتێ چەسپاندنی رژێمی سۆشیالیستی واتە ئەوکاتەی پرۆژە تایبەتیەکان خۆمالی ئەکرێن ، ئەوکاتەدا پێویستە سەرلەنوێ چینی بۆرژوای نیشتمانی « تثقیف » بکرێتەوە ، گەر ئەوەش ئەکا نەبوو ، گەل خاوەنی دەولەتێکی ئەوتۆیە لە ئاژاوەی بۆرژوای نیشتمانی بێل ناکاتەوە .

« تثقیف » کردنی جوتیاران مەسەلەیەکە تابلێی پڕ مەترسی بە هەموو ئەو کەرستانەی جوتیاران ئەیخەنە کار بۆ بەرهەم هێنانی کشتوکالی بەتەواوی پارچە پارچەو بلاون .

بەپێی ئەو تاقی کردنەوانەی یەکێتی سۆڤیەت پێیدا تێپەڕی ئەوەمان بۆ دەرئەکەوێ ، کە کردنی لایەنی کشتوکالی بە سۆشیالیستی یانە کاتێکی دوورو درێژو ئیشێکی ووردی ئەوێ ، لەهەمان کاتیشدا بەبێ چەسپاندنی سۆشیالیستی لە مەیدانی کشتوکالیدا پتەوکردن و بەرەوپێش چوونی ئەو رژێمە شتێکی مەحالە . بێ گومان ئەمەش بەندە بەرادەی گەشەکردن و پەرەسەندنی پیشەسازی یەکی بەهێزو قایمی ئەوتۆوە کە هەنگاوی گەورەو فراوان بهاوێت بۆ پێشەوە ، ئەرکی سەرشانی دەولەتی دیموکراسی گەلی چارەسەرکردنی مەسەلەی پیشەسازی کردنی وولاتە بەپێی بەرنامەیەکی ڕێك و پێك .

لەبەر ئەوەی مەبەست لەم نووسینە چارەسەرکردنی مەسەلە ئابووری یەکان نی یە بەپێویستی

بڕوانە ل ـ٧ـ

سەرنجێك لە وڕێنەکانی حەمەرەزاشا

نووسینی : غالب

وەك دەزانین حەمەرەزا شاناوبەناو لە وڕێنەی شاهانەی خۆیدا بێ ئەوەی هەستی پێ بکا پەردە لەسەر سیاسەتی دژی گەلی رژیمەکەی هەلدەداتەوەو نیازی چەپەلی مەزنی خوازی رژێمی پاشایەتی ئێران بۆخەلکی دنیا ئاشکرا دەکا . ئەم دوایانە جارێکی تر شاهەنشا !! شەکری شکاندوە و گونی بەئاودا داوە . لە وتووێژێکدا کە لەگەل هەوالنووسی گۆڤاری « لوپوان »ی فرانسەی کردوەو سەعاتی یەك و نیوی پاش نیوەڕۆی رۆژی یەکشەممە ١٣ی مانگی ئەیاری ١٩٧٣ لە رادیۆی دەربارەوە بلاو کراوەتەوە ، حەمەرەزاشا بەئاشکرا رووکاری رژێمە دژی نیشتمانیەکەی بەدنیا نیشان داوەو بەڕاشکاوی پێی لەوە ناوە کە دەیەوێ رژێمەکەی بەهێز بکاو نەخشی ژاندارمی خەلیجی پێ بگرێتە ئەستۆ . ئێمە لەم وتارەدا چەند بەشێك لە فەرمایشتەکانی ئاریامیهر !! دەخەینە بەرچاوی خوێنەرە بەرێزەکان بۆئەوەی ماهیەتی سیاسەتی دژی گەلی رژێمی سەربەئیمپریالیزمی شابۆ هەموان ئاشکرا بێ .

شا لەم وتووێژەدا زۆر بەروونی بەستراوەیی رژێمەکەی بە ئیمپریالیزمی ئەمریکانیشان دەداو دەلێ : «مەبەست لە کڕینی چەکی مودێرن بۆ ئەرتەشی ئێران ئەوەیە کە ئەم ولاتە بتوانێ بەتەواوی سەربەخۆ (!!) بێ و لەکاتی مەترسیدا پێویستی بەوە نەبێ بەتەلەفۆن داوای یارمەتی لە نیکسۆن بکا» لێرەدا حەمەرەزاشا دەیەوێ وابنوێنێ کە گۆیا مەبەستی لە کڕینی چەك و بەهێز کردنی سوپایەناو سەربەخۆبوونی ئێرانە . بەلام سەرەڕای ئەوە کە بێ ئەوەی هەستی پێ کردبێ دانی بەوەدا ناوە کە هەرکاتێك مەترسیەك لەسەر رژێمە دیکتاتۆریەکەی هەست پێ بکا ، پەنا بۆ کابەی مەقسودی ، واتە کۆشکی سپی واشنگتون دەباو داوا لەنیکسۆن دەکا بگاتە فریای ، کێ هەیە نەزانێ کە ئەوبەهێز کردنی ئەرتەشەش هەر بەفەرمانی نیکسۆنی ئاغای و بۆ پاراستنی قازانجی ئیمپریالیزمی ئەمەریکایە ؟ هەموو لەبیرمان ماوە کە دوابەدوای پەیمانی تەقەوەستاندنی ویتنام نیکسۆن سەرکۆماری ئەمریکاو قارەمانی بەزیوی شەڕی ویتنام رای گەیاند کە « پاش هیندو چین نۆرەی رۆژهەلاتی ناوەڕاستە »و بەدوای ئەویشدا ڕاجێرز گوتی کە ئەمریکا بایەخێکی زۆر بەدۆستایەتی ئێران دادەنێ و ئێران بەهێزترین دۆستی ئەمریکایە لەمەلبەندی رۆژهەلاتی ناوەڕاست . کەوابوو ئەوەشا نیە کە دەیەوێ ئەرتەشی ئێران بەهێز بکا بۆ ئەوەی ئەوولاتە سەربەخۆ بێ و نیازی بە هاوارتێ بەستنی نیکسۆن نەبێ ، بەلکە ئەمریکایە کە دەیەوێ ئەرتەشی ئێران پڕچەك بکاو قازانجی نەوتی خۆی پێ بپارێزێ .

لێرەدا ئەمریکا دووسەرە قازانج دەکا : لەلایەك میلیاردها دۆلار پارەی قورسی لەئێران دەست دەکەوێ و ئەوچەکەی تا دوێنێ لە ویتنام قال دەبۆوە ، ئەمرۆ بە ئێرانی قال دەکاتەوەو لەلایەکی تر داهاتووی خۆی لە نەوتی رۆژهەلاتی ناوەڕاست پێ دابین دەکا . خوێنەرەبەرێزەکان لەبیریانە کە لە سەرەتای ئەمسالدا ئەمریکا بایی چوار میلیارد دولار چەکی بەئێران فرۆشتوە ، کە هەمووی لەگەرووی خەلکی برسی و رەش و رووتی ئێران دەگەڕێتەوەو دەچێتە گیرفانی مۆنۆپۆلەکانی چەکسازی ئەمریکاوە .

شا لەوتووێژی خۆیدا بەرێکەوت وەزعی پاشکەوتووی لەش ساخی و بێدوکتۆر و دەرمانی خەلکی ئێرانی وەبیر دێنێتەوەو وەك ئەوە کە خوانەخواستە شەرم بیگری یا پرسیاری لێ کرابێ کاتێك خەلکی ئێران لە برسیەتی و هەژاری و نەخۆشی و نەخوێندەواریدا دەژی ، ئەو هەموو چەك وچۆڵە بۆچیەو لەکاتێکدا هیچ دەولەتێکی بێگانە هەڕەشە لەئێران ناکا ، فرۆکەی فانتۆم وتانکی چیفتین چ دەردێکی خەلك دەرمان دەکا ؟ بۆخۆی دێتە جواب و دەلێ : « کڕینی فرۆکەیەکی فانتۆم ئەوەندەی پارە تێدەچێ کە بۆ دروست کردنی نەخۆشخانەیەك پێویستەو من بەش بەحالی خۆم پێم باشترە کە لەجیاتی کڕینی فانتۆمێك نەخۆشخانەیەك دروست بکەم ، بەلام پێویستە بزانین کە ئەگەر فانتۆمێکمان نەبێ و نەخۆشخانەیەك دروست بکەین لەوانەیە رۆژێك ئەو نەخۆشخانەیە تێك و پێك بدرێ » .

نۆکەری گوێ لەمستی ئیمپریالیزم دەیەوێ کڕینی میلیاردها دۆلار چەکی ئەمریکایی و ئینگلیزی بەوە پینە بکا کە گۆیا مەترسی وێران بوون و تێك و پێك دران هەڕەشە لەئێران دەکاو بۆپاراستنی ئەو بنکەو بنیاتانە دەبێ چەکی تازەبابەتی ئیمپریالیستەکان بۆ ئەرتەش دابین بکا . پاشان بۆ بەخەیال فریودانی خەلك دەلێ « کڕینی فرۆکەیەکی فانتۆم ئەوەندەی پارە تێدەچێ کە بۆ دروست کردنی نەخۆشخانەیەك پێویستە» ئەو کابرا نیشتمانفرۆشەلای وایە خەلکی ئێران ئەوەندە بێخەبەرە کە نازانێ پارەی فرۆکەیەکی فانتۆم لانی کەم پێنج نەخۆشخانەی وای پێدروست دەبێ کە رەنگە تائێستا لە ئێراندا نموونەشیان کەمتر بینرابێ . ئەمجار بزانین کام مەترسی رووخاندن و وێرانکردن هەڕەشە لەئێران دەکا ؟ ئەومەترسیەی شا باسی دەکاو داروندار خەلکی بۆ دەدا بەفرۆکەو هێلیکوپتێرو تانك و تۆپ ، مەترسی پەلاماری هێزێکی بێگانە نیە بۆسەر ئێران و خەلکی ئێران ، بەلکە مەترسی خەلکی بەشخوراوو زۆرلێکراوی ئێرانە بۆسەر داروەدەستە بەکرێگیراوەکەی دەربارو دەسەلاتی ئیمپریالیستەکان لەئێراندا ! واتە کڕینی چەك و بەهێز کردنی ئەرتەش بۆسەرکوتکردنی جوولانەوەی رزگاریخوازی گەلانی ئێرانە کە

بڕوانە ل ـ٧ـ

هاوکاری | ئەدەب و ژیان | ژمارە ١٦٩ | ١-٦-١٩٧٣

لە ئەدەبی ڤێتنامی یەوە

هەڵبەستی : هۆشی منە
وەرگێڕانی : اسماعیل ڕۆژبەیانی

-١-

شەوێ لە شەوانی بەهار ..
مانگ لە تافی لاوی‌دا بوو ..،
ئاسمان .. ڕووبار ..
لە گەرمایی نێوان هەورو تەم و مژدا ..
ئەتوانەوە ،
نیوە شـەوێکی درەنگ بوو ..
ئێمەش خەریکی کێشانی نەخشەی جەنگ بووین ،
لە کاتی گەڕانەوەماندا ..
مانگ .. بەلەمەکانی .. توقمی ڕۆشنایی خۆی کرد .

-٢-

بە چیاکەدا .. هەڵگرام‌ودارەکەم بە دەستەوە بوو ،
لە دووری دوورەوە .. چاودێری
شوێنی شەڕەکەم نەکرد ،
هەور .. چیاکـانی .. داپۆشیبوو ،
لەولاشەوە .. خوێنـی گەرمی جەنگاوەران ..
ڕوومەتی ئاسمانی ئەپرژاندو ..
ڕووی ئەستێرەی (تەوەری‌یان) .. دائەپۆشی ،
جەنگاوەرەکانمان ..
سوێندیان خواردەوە .. تۆوی گورگ ببڕێننەوە .

(پرۆژەی کوودەتایەکی نهێنی بریتی‌یە لـە چواردە پارچە شیعری شاعیری لاو کاک ئەنوەر شاکەلی ، لە ٤٨ لاپەرەی قەوارە (١٤-٢١ سم)دا چاپکراوە ، ئەو شیعرانەی لەم نامیلکەدایە هەڵبژاردەی بەرهەمی شیعری شاکەلین لە ساڵی ٦٩وە تاوەکو ١٩٧٢ ، لەم چـەند دێرەدا ئەمەوێت باری سەرنجی تایبەتی خۆم دەربارەی شـیعرەکانی « پرۆژەی کوودەتایەکی نهێنی» دەرببڕم) .

چەند سەرنجێک لە : پرۆژە کوودەتاکەی شاکەلی

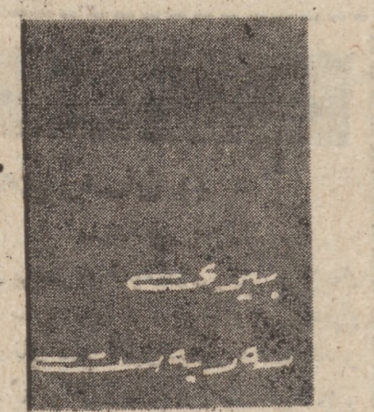

عبدالله عباس

-١-

* لـە گوندە ئاوارەکـەی شاکەڵ ، لەناو « ژیلـەمۆی وشەی دڵداری‌و تاسـەدا » و « داخی تاڵی پڕ لـەزارا » و هەنگـاوی بـەرەو دەرەوەی ژیلەمۆو تاسـەو هەڵڕشتنی تاڵی ئەو گوندە ئاوارەیەی بە ئەنوەرشاکەلی نەنا بۆ ڕۆشتن بەرێگای بەرەو ئاسۆیەکی تری دوور لە داخ ، بەڵکو (وەلای خۆشی پێشەکی ئەوە ئاشکرا بوە) هەنگاوەکەی سوور بون بوە لەسەر « کۆچ کـردنی بەردەوام ، تاقی کردنـەوەی ـژیلەمۆی داخ ـوە ڕۆیشتن‌و ڕۆیشتن‌و نەوەستان » :

تا تریفەی مانگی شیرین
نەرژێتە خوار ..
لەگەڵ هاژەی لیزمەی بەهار
بەندیخانەی شەقامی
شەو - ل ٤٧ -

بەڵام ، لێرەوە ئەمەوێ بچمە ناو شـیعرەکانی ئـەنوەر شاکەلی‌یەوە لـە پرۆژە کوودەتا نهێنی‌یەکەی‌دا ، چۆن وە بە چ ڕێگایەکا ئەیەوێ نەوەستێ تا هاژەی لیزمەی بەهار نەرژێتە خوار ؟!

بۆ ئەوەی ، وەڵامی ئـەم پرسیارە بە ئاشکرا بدەینەوە ، با بزانین ئەنوەر شاکەلی کێ‌یە ؟

لادێکە مان ...
تینوی ڕۆژ بوو ...
ئاسۆی ، هەتاو ...

منالێک ، لەژانەکانی گوندە تینوەکەی شاکەل لەدایك بوو ، لە چقڵی هەڵچەقیو لـەپێی باوکی‌و لەرووی هەڵبزرکاوی ژانی دایکی‌دا « وێنە تەڵخـی خۆی بینی » ، لەسەر تەختەی رەقی قوتابخانە پەنجەکانی پێی خۆی‌و منالەکانی دەوروپشتی لەدرزی کلاشەکانیانەوە بینی ، بۆ بنمیچی پولەکەیان پێ ئەکەنی پـێ‌کەنینـێ قـەترەی تاڵاوی ئەڕشتە بیلبیـلەی چاویان‌و لەویوە موچرکـەی **سەرەتای ئێشیکی درێژخایەنی** بەدڵیانا ئەچزان .. !

وە لێرەوە ، منالێك ، بو بە لاوێك ، بو بەهەنگاو ، رێگای هەنگاوی بە « وشەی شیعری » هەڵبژارد ، بەو نیازەی :

« **بچێ باوەش بکا ، بەگوڵ ، بە نەماما !** » ..

بەڵام ئـەنوەر ، لاوێکی پەشێوو دڵ ژاکاوی پەروەردە بو لە ئێشـو ئازاریکی وادو هەنگاونانی لـە لادێوە بۆ ناو شارو لە شاریش :

گڵۆپەکانی شارەکەم لـە
گێژاوی تەمی رەشا
ئەتوێنەوە ، تیگای نەخۆشی
کویرێکن !

ئەم دیمەنە ، ئەوەندەی تر ، پەشێوی کرد ! ئینجا باپرسین ئایا لەناو دێری شیعرەکـانی « پرۆژەی .... »دا ئـەنوەر شاکەلی‌یەکی جیاتر ئەبینرێ ؟!

-٢-

* وەك وتمان شیعرەکـانی « پرۆژەی .... » بەرهـەمی ساڵانی ١٩٦٩ - ٧٢ی شاعیرن ، شیعرەکانی شاکەلی لەم نامیلکە-یـەدا ، لەرووی شـێوەوە هەنگاویکی سەرکەوتوانەی ئەو گۆڕانەیە کە شاعیرە لاوەکـانی کۆتایی ساڵانی شـەست‌و **سەرەتای ساڵەکانی حـەفتاوە** دەستیان پێ‌کردوەو سـنووری شێوەی کلاسیکی‌و شێوەکـانی تری شەستەکان‌و بەرەوخوازیان شکاندوە .

بەم جۆرە ، شاکەلی لەرووی شێوەو تەکنیکی شیعری نوێوە بێ دواکەوتن لەگەڵ ئـەو کاروانەدا ئەڕوات کە ئەمڕۆ لە شیعری کوردی‌دا بەرێگاوەیەو دەنـگ‌و سـیمای نوێی لەگەڵ خۆی هێنـاوەو مورکی بەزۆر ، یان بەحوایشتی شێوەی شـاعیرەکانی ساڵانی شـەست‌و بـەرەو خوارو کلاسیکیەکانی پێوەنیە ، جا ئایا ئەنوەر لە هێنانی ئەو شـێوە نوێ‌یەی ئێستە لەباوایە چەندە سەرکەوتوەو چەندە مانـەوەو بەردەوامی لەگەڵ خۆی هێناوە؟ ئەمەیان مەسەلەیەکە پاشـە رۆژی توانای « بـەردەوامی » خۆی ساغی ئەکاتەوە !

-٣-

شاعیر، کاتێك‌هونەرمەندێکی لێ‌هاتوە ، کە ئەتوانێ دەربرینی تاقی کردنەوەی مرۆڤایـەتی ناوەوەی خۆی بەشیعر ئەخاتـە روو ، ئەو دەربرینـە عەکس کردنـەوەی وەزعی خۆی بێ لەناخیەوە ، شاکـەلی ئەمەیانی بە ئامانەتەوە کردوە ، ئـەو بێزاری‌و پەشێوی‌و ئێشـەی لەناخیا پەنـگی خواردۆتـەوە ، شیعرەکانی وەك ئاوینـەیەکی ساف‌و بێ‌گەرد پێچەوانـەیانی، ئەکـاتەوە ، بیزاری‌و ئێش‌و ژانەکانی شاکـەلی لە بازدانی وێنەیەکەوە بۆ وێنەیەکی تر بە ئاشکرا دیارە :

وەکو شوشە شکاندمی ؟
وەکو تووڕ :
وەکو شەوی فێنك خۆشە !
هەر بەدوایا :
رەشە ، وەکو شەوی ئازار
وە بە دوایا :
خەویکی زۆر شیرینم بوو لە
شووشەبەدا
ئەژیا وەکو شازادەیەك
بردی ، دزی ...
شوشەکەشی بۆ نەهێشتم..
شکاندنی ، بوو بەفەرهەنگی
هەڵبەستی جوان
- مردنی شازادە ل ١١ -

وە ئەگەر لە « پرۆژەی ....» بەدوای دیمەنی وا - قلق - و باز بازێنا بگەرێی زۆر دیمەنت دێتە بەرچاو کە راست‌و رێك بە سەرنج دانی ورد، شاعیرێکی بێزارو پەشێو دێتـە بەرچاو ، ناخی بێزاری‌و شیواوی خۆی دەرخستوە .

(**سەرنج بدەنە پارچـە شیعری : پاشماوەی وێنـەکی شەوانە - ل ١٢ - ، وێن بوون لەناو شەودا - ل ٧ - ، گۆرانی ناسۆر بۆکی وتران - ل ٢٠**)

هەتا لەرووی شۆڕشگێڕی‌و باوەڕ بونەوە بە حەتمیـەتی سەرکەوتنی گەل ، ئەو -قلق-و بازدانە لە پارچە شـیعرێکی سیاسی شاکەلی‌دا دەر ئەکەوێ، لە باوەڕ ئەبونەوە بە پاشەرۆژ یەکسەر بازدان بۆ سـەرکەوتن هەر لەوکاتەی هەستەکەی تیـا دەربڕراوەو نمونەکـەش بۆ هەردووکیـان باوەربون بە سەرکەوتن‌و گومان کردن لـە پاشە رۆژ یەك شـتە « چوار چرا ! » ..

کاتێ دیوارو پەرژینی کۆمارەکەی مەهابادم هەرەس دێنێ ..

لاشەی قازی ..
لە چوارچرای گلێنـەما ..
لـەناو گـڕی داخ و بێ دەستەڵاتی‌دا
« پاشە رۆژی ئەم ولاتـەو ئاواتی گەل ئەدۆڕێنێ »

بە دوایا :

گوی شل‌کە بۆ ترکەو فیژەی نوێی چوار چرا
بریارە تازەکەی « سیزیف »
« سپارتاکوس » بخوێنـەوە
بروسکەکەم بخوێنەوە ..
ل -٣٩- بروسکەیەك بۆ خوای تاوان

سەرەڕای سەرنەکـەوتنی ئەنوەر لە بەکارهێنانی رەمزی « سیزیف »دا بەرامبـەر بە « سپارتاکوس» هەردووکیشیان وەك یەك بۆ سـەرکەوتن ، لەکاتێك‌دا « سیزیف » رەمزی (یەئس)و سـپارتاکوس سەرکردەی شۆڕشێکی کوێلە-کانە ، سەیر ئەوەیە ئەم دوو رەمزە بەیەکەوە لە پارچـە شیعریکی تریشا هەر بەرامبەر بەیەك بەکار هاتوە :

ئاسۆ دیار بوو ، کە سوارە-
کان بەتاوهاتن ،
ئاڵای رۆژیان هەڵگرتبـوو
روخساری پڕ لـەتووڕەیی
- سپارتاکوس -
چاوی - سیزیف -
لە رووەمتیانا دەرئەکەوت
پرۆژەی کوودەتایـەکی
نهێنی - ل ٢٤ -

-٤-

* بەرهەمەکـەی ئەنوەر شاکەلی ، لەو بەرهـەمانەیە ، ئەمڕۆ لەسـەر مەسـەلەی تێ‌گەیشتن‌و تێ نەگەیشتن لـە ناوەرۆکی ، بێنەو بەرەیـەکی زۆری لەسەر ئەکرێ ، راستە سەرەڕای‌ئەوەی‌وەك لەسەرەتاوە وتمان « ئەو -قلق- و بێزاری‌و تووڕەیی‌و هەڵچونەی لەژانەکانی ئەم شاعیرە لاوە شـیعرەکانی دروست کردوە » ، سـەرەڕای ئەوەش ئەو شـێوە نوێ‌یەی شاعیر لە دەربڕینی هەستەکەیا بەکاری هێنـاوە ، پەردەیەکی تارمایی « غموض » بەسـەر شیعرەکانیـا داوە کـە تێ‌گەیستنیان وەکو تێ‌گەیشتن لە خوێندنەوەی شتێکی ئاسایی نەبێ (چونکە ئەگەر وابوایـە بایەخ‌و قیمەتی ئەدەبی نوێی وون ئەکرد) ، بەڵام ئەمە مانای ئەوەنیە شاعیر گوناهبار بکرێ بەهەندێ شت کـە ئەدەبی راستەقینەی‌جوان ئەو گوناهبار کردنانە ئەداتە دواوە ، چونکە ئەبێ باش لەوە بگەین کە مەرج نیە شیعری نوێ ، هەموو کاتێ « عملیەیەکی متکامل » بێت ، بەڵام ئەبێ بەهوی خوێنەواری تێ‌گەیشتووە ئامادەبێ بۆ ئەو « تکامل » کردنـە ، ئەنوەر شاکەلی لەشیعرەکانیـا بەڵێ هاتویی توانیوەتی وێنەی ژاز و ئێشو ئازاری زوربـەی زۆری لاوەکانی ئەم سەردەمەبێ‌ئەوەی لەخۆشی بپچڕێ .

چەند وردە سەرنجێکی تر :

* ئەنوەر ، توانیویەتی ، لە شیعرەکانیا ، سوود لە داستانە زیندووەکانی کورد وەربگـرێ‌و وێنەی جوانیان لەبەرگێـکی نوێدا لێ دروست بکات ، وەك لە هونراوەیەك بۆ سلەیمانی‌دا داستانی دوانزە سـوارەی مەریوان ئە کـانە تابلۆیەکی هونەرمەندانە :

لە چاوی دەستگیرانەوە
ترپە ترپی پێی سوارەکـان
موسیقای ناسکی شەوە ..
دوانزە ترپەی ریکو دڵگیر ،
دوانزە سوارن لـەچاویانا
نینوکی شێر
دەرپەریوە ..... هتد ..
هونراوەیەك بو سلەیمانی
- ل ١٧ -

* بەلای شـاکەلی‌یەوە ، بەکارهێنانی فولکلۆر لەشیعری نوێدا ، هەر بە بەرگەکـەی خۆیەوە ، بەبێ ئەوەی گیـانی زیندو کردنەوەی بە بەرا بکرێ هەر بەکار نەهێنرێ باشترەو بەدیمەنە وەستاوەکەی خۆیەوە لە « موزەخانەدا » دابنـرێ ، لـەبـەر ئـەوە شاکـەلی بـە خۆشەویستەکەی نالی :

ئەوا تۆ ئەرۆی من جێگـام
کوێ بێ
کی بگرم بە یـاد شـێوەی
لە تۆبێ

بەڵکو سوود لەم دیمەنە وەر ئەگرێ بۆ دروست کـردنی دیمەنێکی زیندو ترو بەهێزتر: « **شیرین** »ەکەم

بڕوانە ل -٧-

سـەرنجێك

لە ژمـارە - ١٦٦ـی هاوکاری‌دا ، سەرنجێکی کاك - محمد رشیـد- محمد-مان بڵاوکردبوەوە دەربارەی وتارەکەی کاك - محمد مەنگوڕی - کـە لەژێـر سـەرناوی (ئەحمەدی خانـێ یەکەم شاعیری نەتەوەیی کوردە) بوو .

ئەم سەرنجەی کـاك محمد رشید هەنـدێ هەڵەی چاپی تێ‌کەوتبوو کە بە پێویستمان زانـی لەم سەرنجەدا راستیان بکەینەوە :

١ - ووشـەی (نەتـەوەیی) لـە ناونیشانەکەدا ، پیتـی (ی)ەکەی پەڕیبو .

٢ - لە سـتوونی دووەم‌دا - دێری دەیەم- ووشەی (دیمـەن) راستیەکەی (دەمەن)ە .

٣ - لە سـتونی یەکەمی لاپەرە حـەفتەدا - دێری سـیانزەمین - نـاوی (ستێ)ی خۆشەویستی تاژدەین ، گۆڕراوە بە شتێ .

هیوادارین کاك محمدو خوێنەرانی هاوکـاری بمانبورن لەم هەڵانەی کە دەسـەلاتی ئێمەی تیـا نەبووە .

هاوکاری

ئەحمەدی خانی یەکەم شاعیری نەتەوەی کوردە

() محمد مەنگووڕی ()

لە ژمارە «١٦٦» ی رۆژنامەی هاوکاری‌دا ، برای بـەرێـز کاك محمد رشید محمـد چـەنـد سەرنجێکی لەسەر ئەو باسـە نیشان دابوو کە من بەناونیشانی سەرەوە لەژمارە (١٥٧) و(١٥٨) ی رۆژنامەی هاوکاری‌دا بـلاوم کردبوەوە ... جا لەبەرئەوەی سەرنجەکانی پێویستی‌یان بـە لیکۆلینـەوەو وەڵامدانـەوە هەیە» بە پێویستم زانی وەڵامی بدەمەوە ..

پێشەکی سـوپاسی کاك محمد دەکـەم کـە بە تەنگ کەلەپورو ئەدەبی - نەنوایە - تیمانەوەیەو بـە ووردی ئـەو باس‌و بابەتانە دەخوێنیتەوە کە پـەیوەندی‌یان بـە ئـەدەب‌و رۆشنبیری کوردی‌یەوە هەیە.. هیوادارم هـەموو لایەکمان بەتایبـەتی رۆشـنبیرەکانمان لەو بوارەدا دەوری پێویستی خۆیان‌ببینن‌و لـە ریگای‌لیکۆلینەوەو سەرنـج‌و رەخنـەی زانسـتی‌یانەی بەسوود لە دوارۆژێکی نزیکا ئەدەبەکەمان بژار بکەن‌ولەسەر بەشە زیندووەکـەی ئـەدەب‌و کەلەپوری کۆنمان‌دیواری ئەدەبێکی تازەو گونجاو لەگـەڵ واقعی کـۆمەڵی کوردەواری‌و قۆناغی خەبات‌و تێکوشانی نەتەوەکەمان بنیات بنێین .. هـەر بەبۆنـەی ناوهێنانی رەخنەی زانستی‌یانە ، بە پێویستی دەزانم کە بلێم ، زۆر بەداخەوە رەخنە-گرەکانمان ، زۆربەیان لەکاتی رەخنەو لیکۆلینەوەدا ، یەکسەر باسەکەیان بەهێرش‌و توانـج دەستپێ‌دەکەن .. ئەوەش «ظاهیرەیەکی» یەکجار خراپ‌و زیان دەرە ... پێشەکیەکەی کاك محمدیش ، هـەر لەسەر فـورم‌و شێوەو رێ‌وشوێن‌و ئوسلوبە کلاسیکیەکەی ، زۆربـەی رەخنەگرەکانمان رۆیشتوەو دیارە بە پێویستی نەزانیوە دەقی‌یان بشکێنێ .. بەهەر حاڵێك مـن ناموێ ئەولایەنەی پێشەکیەکە باس بکەم تەنها دەڵێم .. کە یەکێك دەستی دایە قەڵـەم‌و لەسەر باسێکی نووسی مەرج نی‌یە - «١٢» علیم بێت‌و خاوەنی چەند شەهادەیێك‌و دەدوانزە مەدالیە بێت ، بەتایبەتی لـە وولاتی ئێمە کە لەبەر باری ناڵەباری کۆمەڵەکەمان‌و دوواکەوتوویی نەتەوەکەمان پسپورو زانـاو شارەزامان یەکجار کـەمە .. بەڵێ راستە مرۆڤ پێویستـە زۆر بخوێنێتـەوە ، قـوول بیربکاتەوە ئینجا دەست بداتە قەڵـەم» لەسەر ئەمەشەوە .. دەبێ نووسەرو ئەدیبەکانمان زۆرنەترس‌و ئازابن‌لە دەربڕینی بیروڕای خۆیـان‌و خستنە رووی ئـەو باسانەی بـە پێویستی دەزانن بخرێنە روو. نـەك لە ترسـی رەخنەلێ‌گرتن‌و هەڵەکردن ، تووشی نەخۆشی «دوگمەنیك» بێن .. ! چونکی ئەو باسانەی دەخرێنە روو ، ئەگەر پوختەو تەواوو بێ‌کەم‌وکورتی بوون ئەوا زۆر باشە .. دەنا هـەر نەبێ خستنە رووی باسەکـە دەبێتە هۆی گفتوگۆو لیکۆ-لینەوەو «مناقەشە» کە لـە ئەنجاما گـەلێ رووی راستی باسەکە دەردەکەوێ‌و دەبێتـە هۆی‌هاندانی نووسەرو ئەدیبە-کانمان بۆ پتر خوێندنەوەو قووڵتر بیرکردنەوە .. ئاێرە لەبابەت پێشەکیەکـەی کاك محمد ئیستاش با بێینە سـەر وەڵامی سەرنجەکانـی ... من لە سەرەتای باسـەکـەم نووسیومە (چەند مەسەلێکە پێوانەی راستەقینـەی هەڵسەنگاندنی بوێژو نوو-سەری چاك لـە نێو ئـەدەبی جیهان‌و لـە ئەدەبـی کوردی‌دا جێگای خۆی کردۆتەوە ...) کاك محمد داوای کردوە کـە بزانێ مەبەستم کام ئەدەبە .. منیش لەوەڵاما دەڵێم.. مەبە-ستم ئەدەبی ئەو میللەتانەیە ، کەبەتەواوی ساغیان کردۆتەوە «ئەدەبەکەیان چ هەڵویستێکی هەبێت» بـۆ بـەرژەوەندی کـێ بنوسرێت .. چـۆن بنوسرێ .. پەیوەندی نێوان ناوەرۆك‌و شکلی چۆن بێت.. چ دەورێك ببینێ لە جەبهـەی خەبات‌و تێکۆشان‌دا .. واتـە مەبەستم‌ئەو ئەدەبە شۆڕشگێرە یە کـە رێگای واقیعیـەتی سۆشـیالیستی گـرتوە .. مەبەستیشم لـە «پێش ئـەو ماوەیە» ئەو رۆژگارو زەمانەیە کەوا دەزانرا ئـەدەب وەکـو چەندقسـەیەکی قافیەدارو خاوەن کێش ، هەرڕۆڕابواردنی کات‌و پیاهەڵگوتن‌و رازاندنەوەی کۆڕو شـەوچەرەی شـەوانی دەرەبەگ‌و بورجوازیەکـانو بەس .. !!

١ - کاك محمـد رەخنەی لەوە گرتوە کـە من نوسیومە یەکەم شتێ کـە سەرچاوەی ئیلهامی خانی بوە (سروشـتە جوانەکەی کوردستان)ە وەدەڵێ «دەبێ دان بەوەدا بنێین ئەگەر (خانی‌ی) مـەزن لە هەموو لایەنێکی تـردا سـەرکەوتوو سەرچڵ بووبێ ئەوا لە وەسفی سروشتی کوردستان سـەر نەکەوتوە..» (١) واتـە دەق‌و دەق رایەکەی مامۆستای بەرێز (دکتور عزالدین مصطفی) ی دووبارە کردۆتەوە.. بەراڵەوەی رای خۆم لەو بارەیەوە دەربرم بەپێویستی دەزانم رای چەنـد مامۆستایەکی بەرێز بخەمە روو مامۆستای خۆشەویست‌و بەرێز (علاءالدین سجادی) لەکتێبەکەیا (مێـژووی ئەدەبی کـوردی) دەنووسێ : -

«...دیمەنی هەموو ولاتـی بۆتانی کردبو بەکانیاوی فیکرو خەیاڵێکی وەها کە هەموو ولاتی سۆران بە ئەردەلان‌و موکریان‌و بابانەوە ، لویچ ، لویچ ، لێی هەڵێنجن‌و بیکەن بـە نۆشـی شاعیرەکانیان !...» (٢)

شاعیرێك بەو جۆرە دیمەنی ولات‌و ناوچەکەی خۆی بکا بـە کانیاوی فیکرو خەیاڵ.. گوایە بۆ سەرچاوەی ئیلهامی شاعیر-یەتی ، ولاتەکەی نەبوە ؟! ..

هەروەها مامۆستای بەرێز (شاکر فتاح) لە نامیلکەی(مەم‌و زین لـە تەرازوودا) دەڵێ : - (...بەڵام سێ شت کاری تێ کردوە ، ئابوەتە ئـەو بوێژە گەورەیەی کە هـەیە.. ١ - سـروشـتە جوانـەکـەی کوردستان) (١)

مامۆستا هەژاری موکریانی دەڵێ : -

«لە پەسنی... سروشتی خواکرد کـێ‌دەتوانێ لـە بەری بکۆخێ ؟» (٢)

ئەگەر خانی لـە وەسفی سروشتی خواکرد دەستێکی باڵای هەبووبێ‌و کەس نەیتوانیبێ لە سەردەمی خۆیا بکۆخێ‌و پەنجە لە پەنجەی بدات... سـێ سەرچاوە هەیە کـە ئیلهامی لێ‌وەرگرتبێ.. فێـربوونی وەسف لە زگمـاکـەوە واتە (موهیبەیەکی خوایـی) .. لاسایی کردنەوەی شاعیرەکانی پێش خۆی ... سروشتی ئەو ناوچەیەی کە تیاژیاوە .. دیارە خانی لەزگماکەوە فێری وەسف نەبوەو مەسـەلەی (موهیبەی خوایی) شتێکی زانستی نی‌یەو ئەوەی لەو باوەڕەدابێت ،، لە سەرچاوەی لێلێ (ئایدیالیزم) ەوە بیردەکاتەوەو غـەرقی چلپاوی بیرکردنەوەو لیکدانە-وەی (مثالیـەتە) چونکـە (مەتیریالیزمی‌دیالەکتیکی)ئاوامان روون‌دەکاتەوە کە هۆش (وعی) بەرهـەمی ژیانی ئادەمیزادە لـەناو کومەڵ‌و دەرکـەوێ (ظاهرە) ییکی کۆمەڵایەتیە .. مرۆڤ کاتێك ئەتوانی لە رێگای هۆشەوە فێری شتێك ببێت کە لەناو کۆمەڵێکدا بژی‌و لـە ئەنجامی ئەو ژیانە هەست بە گەلێ شت ئەکات ، لەوانـە جوانی سروشت .. خۆ ئەگەر خانێ لاسایی شاعیرەکانی پێش خۆی کردبێتەوەو لەوانەوەفێری وەسف بووبێ ئەوا بە پێی ئەو سەرچاوانەی کە لەسەر خانی تووسـراون (شیخ ئەحمـەدی جەزیری‌و علی حریری‌و فـەقێ تەیـران) کاریان لـە خانی کـردوە .. شتێکی ئاشکرایە ئەو شاعیرانەش هەر کوردن‌و وەسفی ئەوانش ..سەرچوە-کەی سروشتی کوردستانە .. کەواتە وەسفی چیای کردبێ یا دەشت هەر مەیەستی کورد-ستان بووە ..

بەرای خۆشم ،، (خانی) - یێك ئەوەندە باری ناڵەباری نەتەوەکەی کاری تێ‌کردبێ‌و

بڕوانە ل -٧-

پۆستەی خوێنەران

● **کاك محمد امین خوڕەمی- هەورامان :**

نامەیەکی بۆ ناردوین تیایا پێشنیاز ئەکات کە پەیکەرێك بۆ کچە قارەمانی کورد (زێرینای ئامێدی) لە شاری (ئامێدی)دا دروست بکرێ .. لەبەر ئەوەی ئەم کچە قارەمانە ، پێش ١٤٠٠ ساڵ خزمەتێکی زۆری کوردو کوردستانی کردوە .

هیوادارین پێشنیازەکـەی تێرامانی لێ‌پرسراوان بێت .

● **نامەیەکمان لە کـاك ئومێدەوە - دەربارەی (محاضر)و موچەیان - بۆ هاتووە .. تیایا ئەڵێت :**

ئێمەی مامۆستا ئێمەی(محاضر) کە هەوڵ ئەدەین ئەو نەخوێندە وارانە رزگار بکەین لە سامناکترین‌و کوشـندەترین دەردی کۆمەڵەکەمان ، مانگی (١٠) دەدینارمان ئەدرێتێ » .

ئینجا دێتە سەر باسی ئەوەی کە چۆن ئـەم (محاضر) انە دەورێکی باڵا ئەبینن لە هاندانی خەڵك‌و تێگەیاندنیـان‌و قەڵاچۆ کردنی نەخوێندەواری لەناویانا بەپێی پەیڕەوی کردنی رێگـاو هۆی فێرکردنی نوێ ، بـەڵام‌لەگەڵ ئەو هەموو ئەرکەیانـدا پارەیەکی کەم وەرئەگرن .

لە کۆتایی نامەکـەیدا ..ئەڵێت : « هیـوادارین کا- بەدەستان چاوێك بەم حاڵـەدا بخشێننەوەو چارەسەری ئـەم گیروگرفتە بکەن‌و ژیانێـکی مامناوەندی بۆ ئێمە مسـۆگەر بکەن تاکو بتوانین بە باشـی‌چارەسـەری ئیشی خۆمـان بکەین » .

● **کاك صلاح م. :**

چیرۆکەکەت (دەردی بێ‌چارە) گەیشت ، چاوەڕێی بەرهـەمی باشترت لێ ئەکەین .. بـەمەرجێ وەکو ئەمجارەیان ناوو ناونیشانی تەواوی خۆت لەبیر نەچێ بۆمانی بنووسیت .

● **کاك - ش - ، هەولێر :**

ئەم شیعرەی ئەمجارەشت .. وەکو هی پێشوت وایـە .. ، چاکتر وایـە زۆر بخوێنیتەوە‌ئینجا دەست بدەیتە نووسین .. یان کەی گەیشتە ئاستێکی‌باش‌ئەوسا بۆمان بنێریت .

بڕوانە : ل ٥

بەرهەمی گەنمی ئەمساڵ لەکوردستان

وەزارەتی کشتوکاڵو چاکردنی کشتوکاڵ بە تەلگراف سەرۆکی ناوچەکانی کشتوکاڵو پرۆژەکانی کشتوکاڵی لە پاریزگاکانی کوردستان ئاگادارکردوە کە .

١ - مەلبەندەکانی کرینو رەوانەکردنی دەستئەکەن بە کرینی گەنمی ئەمساڵ وە دەربارەی پارەکەش پەیوەندی بە بەشی بانکی کشتوکاڵەوە ئەکریت .

٢ - نرخی گەنمی - ملە - لە سایلوکانا بەم جۆرە ئەبیت :

تەنی سابیر بەگ ٤٢ دینار . وە عجیبەو مکسیباكو کینا کولارو فلورنسو اینینا تەنی بە ٣٧ دینار وەگەنمی نورکبا تەنی بە ٣٥ دینارو گەنمی عیراقی هەمو جوریکی تەنی بە ٢٤ دینار و گەنمی سبطە تەنی بە ٣١ دینار ئەبیت .

بڕوانە ل -٧-

چاندنی توتنی [البرلی] لەکوردستانا تاقی ئەکرێتەوە

وەکو زانراوە لەم دواییەداریککەوتنیکی سەرەکی لەنیوان دایەرەی ئینحیساری توتنو کۆمپانیای (لوریلاد)ی ئەمەریکی بووە کەجگەرەی کنت دروست ئەکات . ریکەوتنەکە بۆ ئەوەیە کومپانیای ناوبراو توتنی (البرلی)لەو ناوچانەبچینی کە پیشتر چاندنی توتنی لیقەدەغەکراوە وەبەتایبەتی لە ناوچەکانی بیتوینو شارەزوور بو جیبەجیکردنی ئەمە بریاردراوە کۆمپانیای ناوبراو لە پیشەوەچەن توتنەوانو ئەندازیاریك کە شارەزاییان لەمجۆرەتوتنەدا . هەیە بنیریت بۆئەوەی لە پیشەوە بکەوبە تاقیکردنەوەی توتنەکە وەخەرجیو مەسرەفی ئەمشارەزایانەش خوی ئەیدات .

ئەوەی شایانی باسە ئەم شارەزایانە لە برازیل مکسیکوش ئەم جورە توتنەیان چاندووە .

هەروەها لە حالەتی سەرکەوتنی پروژەکە لە عیراقا ، دەستئەکریت بە چاندنی ئەم جورە توتنە بە شیوەیەکی فراوان ، وە بەرهەمی توتنەکە لە لایەنی کۆمپانیای باسکراوە وەبە پارەی گرانبەها لە توتنەوانەکان ئەکرێتو ئەنیریت بۆ دەرەوی عیراق .

هەندی لەو پرۆژانەی لەکوردستانا تەواو کراون

سەرچاوەیەکی لیپرسراو لەوەزارەتی اشغال وأسکان رایگەیاندوە ، کە دایەرەتایبەتیەکان لە وەزارەتی ناوبرادا چەند پروژەیەکیان لەناوچەکانی کوردستان تەواوکردوە ، لەوانەبنای بەدالەیسلیمانی بوەکە ٥٠ هەزار دیناری تیچوە . هەروەهاوتویەتی سەرای ناحیەی سورداش تەواوکراوەو ١٥ هەزار دیناری تیچوە .

وەخانو بۆ بەریوەبەری ناحیەی رانیەو بارزانو چەمچەماڵو حەویجەو سیروانوسەنگاو تەواو کراوە کە هەر خانویکی نزیکەی ٤ هەزار دیناری تیچووە .

وە وتویەتی لە هەولیرخانویك بۆ دەرمانخانەی پزیشکی تەواوکراوەو ٢٣ هەزار دیناری تیچووە .

٩ ئەندامی لایەنگیری نوێ لە کۆڕی زانیاری کورددا

وەکو زانراوە ئەنجومەنی کۆڕی زانیاری کورد لە کۆبونەوەی روژی (١٦ - ٥)ی دا برریاری وەرگرتنی ٩ ئەندامی لایەنگیری نۆێی داوە کە ئەم برایانەی خوارەوەن .

دکتور حکمت توفیق سەرۆکی زانستگای سلیمانیو ماموستا عبدالمجید لطفیو ماموستا محمد امین حسن (هیمن) و ماموستا محمد ملا کریمی مدرس و ماموستا نوری علی أمین و ماموستا طاهر صادق و ماموستا زید مصطفی سندی و ماموستا شکر مصطفی و ماموستا محمد رسول هاوار .

بەم بونەیەوە ماموستا احسان شیرزاد سەرۆکی کۆڕی

بڕوانە ل -٧-

کورتە هەواڵ

دوای ئەوەی پاپوری (خانەقین) ٢٧ هەزار تەن نەوتی رومیلەی لیبارکراوە لە بەندەری (فاو)ەوە بەرەو بەندەرەکانی وڵاتان کەوتوتەری هەروەها پاپوری (ایفاسکوفین) ئیستاخەریکی بارکردنی ١٠ هەزار تەن گۆگردی مشراقە لە بەندەری (أم قصر)ەوە بو ئەوەی بو هندستانی ببات .

× بەپیی یاسای تەقاوتنی کریکارانو ضمانی کۆمەلایەتی ژمارە ٣٩ی ساڵی ١٩٧١ ، وەزیری کارو کاروباری کۆمەڵایەتی رازیبوە موچەی تەقاویتی بو ١٧ کریکاریتر ببریتەوە .

× وەزارەتی دارایی بریاری داوە ٦٠ هەزار دینار بدریت بە یەکێتی گشتی لاوانی عیراق لەو (٢٥٠) هەزار دینارەی

بڕوانە ل -٧-

گۆشەی تەندروستی

() شێرپەنجەی زمان ()

- دکتۆر نەوزاد -

× شێر پەنجەی زمان بریتیە لەپەیدابوونی گرییەك لەسەر زمانی نەخۆشو بەرەبەرە ئەو گرییە گەورە ئەبیو وای لیدیت بەشی زۆری زمانو ناو دەم ئەرزینیتو بەریگای بۆریەکانی لەمفەوە نەخۆشی - یەکە تەشەنە ئەکات بۆ ملو بەشەکانی تری لەش وەهەندیجاریتر لە ریگای خوینەوە بلاو ئەبیتەوە .

× هۆیەکانی پەیدابوونی شێرپەنجەی زمان وەك هەموو جۆرەکانی تری شێرپەنجە تائیستا بەتەواوی نەزانراوە بەڵام هەندێ شت هەیە کە پەیوەندی بە دروستبوونی ئەم نەخۆشییەوە هەیە وەکو (جگەرە کێشان)و (زۆربەهارات خواردن)و (نەخۆشی سفلس)و (هەو کردنی زۆر بەهۆی میکرو باتەوە) و (زۆر خواردنەوەی مەشروباتو مەی) ئەمانە هەموویان یاخود چەند هۆیەکیتر یارمەتیدەرن بۆ پەیدابوونی ئەم نەخۆشییە .

× بۆ دەستنیشان کردنی ئەم نەخۆشییە ئەبێ پزیشکی تایبەتی تەماشای زمانی ئەوکەسە بکاتو بۆ دڵنیابوونیش هەندێ لەو گرییە ببردریتو تحلیل بکریت بۆ ئەوەی بزانرێ شانەی ئەمنەخۆشییەی تێدایە یان نە .

× چارەکردنی :

بەهۆی ذەرەوە ئەسوتینریّ یاخود برینی ئەو بەشەی کە تووشی بووە . هەرچونێ بێ تا ئێستا چارەکردنی ئەم نەخۆشییە کوشندەیە شتێکی گرانو زەحمەتە .

سەرکردەی نەقابیو سەربەستیی رەخنەی بە سوود

« فەهمی قەرەداغی »

ئەرکە سەرەکیو بنچینەییی نەقابەکانی کریکاران زۆرن : زیادکردنی کرێ ، کەمکردنەوەی ماوەی ئیشن ، زامن کردنی سەلامەتو تەندروستیان پاراستینان لە زولمو زۆریی خاوەن ئیش دەرنەکردنیان (بەئارەزوو) ، ئاگاداری کردنی جیبەجیکردنی تەواوی پەیمانی ئیش (عقد العمل) ، بەرزکردنەوەی رادەی هوشیاریان ، هاندانو تیگەیاندنیان بۆ ئیشکردنو زیادکردنی بەرهەمو ئیبداع کردن وە گەلی شتی تر .

بێگومان جێبەجێ کردنی ئەم ئەرکانە لە وڵاتانی ئاسیاو ئەفریقاو ئەمریکای لاتینیو وڵاتەرۆژئاواییەکان گەلیك گرانترە لە وڵاتە سوشیالیستەکان ، نەك هەر لەبەر چۆنیتی رژیمی ئەو وڵاتانە بەلکو لەبەر نەشارەزایی زوربەی زوری ئەو سەرکردانەش لەو وڵاتانەدا .

زۆر جار نەقابەکان دەستەوسان ئەوەستنو ناتوانن داواکاری کریکارەکانیان بهیننەدی .. لەگەڵ ئەوەشدا لەپەیمان دان ناکەون ، دان بەواقیعەی خویانا ناهینن ..

ئەم بارە نائاساییەی نەقابەکان تیایە بەتایبەتی سەرکردەکانیان زۆر جار شوینو پایەیان لەق ئەکات لە لای کریکارەکان ، ئەوانەیە هۆی ئەمانە کەمتەرخەمیو کەموکوریو بیباکی نەقابەکانوسەرکردەکانیان نەبیت ، بەڵام پیویستە بیشاردنەوە ئەم بارەبو کریکاران رون بکەنەوەو هۆیە راستەقینەکەیان بخەنەپیشچاو تاکو باوەر بەیەك کردن لە نیوان کریکارانو نەقابەکاندابمینی .

وە پێویستە برا سەرکردەنەقابیەکان خۆیان بەکەنەشۆرە سواری مەیدانی جێبەجێکردنی تەواویداوا کاریەکانی کریکاران نابی چەکی رەخنەو رەخنە لەخۆگرتنیان لە بیر بچیتەوە .. وە نابی ئامرازی نادیموکراتی بەکار بهینی بۆ ئینکارکردنی راستی . پێویستە سەرکردەنەقابیەکان خۆیان دان بەکەموکوریەکانا بینێنو لە هەمانکاتداسنگیان فراوان بێت بۆ هەموو رەخنەیەکی سوود بەخش کە بەرژەوەندی کریکارانی تیا بیت بەمەرجێ لە سەرخۆ ومەوزوعی بێت . ئەم ووشانەی سەرەوە بۆ هەموو نیقابیەکی کوردەبەتایبەتی برایانی سەرکردە نەقابیەکانی سلێمانی .. وەرووداوە تاڵەکەی (کارگەی پوختەکردنی توتن) ئەخەمەوەبیر .. کە تەنانەت لە پاشدا خۆشیان یازوربەیان دانیانبەوە دانا کە هەڵویستییان لەو (کۆرە) داو پاش کۆرەکە هەڵەبووە ، بەتایبەتی برای رەخنەگر بەنیازی چاکەودلسوزانە رەخنەی گرتووە لایەنگیری داواکاریەکانی کردوە .. نەئەبوایە بەو شێوەیە رەفتاری لەگەڵ بکرایە ..

هەرچی چۆنیبی هیوادارم ئەم رەخنەیەی منیش بەسنگیکی فراوانەوە وەربگیرێ .. وە برانەقابیەکان دەرس لەو روداوە وەربگرن لە پێناوی خزمەتی چینی کریکاری قارەمانا .

ئەمساڵ ٢٣٣ هەزار قوتابی لە تاقیکردنەوەی بەکەلۆریدا بەشدار ئەبن

هەفتەی رابوردوو لە وەزارەتی پەروەردە بلاوکرایەوە کە ئەمساڵ نزیکەی ٢٣٣ هەزار قوتابی لە تاقیکردنەوەی بەکەلۆری شەشی سەرەتاییو سێی ناوەندیو شەشی ئامادەییدا بەشدار ئەبن .

وەوتویە ، تاقی کردنەوەی قۆناغی سەرەتایی لە ٢ مانگی حوزەیرانا دەست پێئەکاتو شەش رۆژ ئەخایەنی . ئینجا تاقیکردنەوەی سێی ناوەندی دەستپێئەکاتو حەوت رۆژ ئەکێشێو لە دەی مانگدا تاقی کردنەوەی قۆناغی ئامادەیی دەستپێ ئەکاتو لە ١٥ ای مانگدا تەواو ئەبێ .

ئەوەی شایانی باسە پار ١٩٦ هەزارو ٩٢٩ قوتابی کوڕو کچ لە تاقیکردنەوەکانی بەکەلۆری شەشی سەرەتاییو سێی ناوەندیو شەشی ئامادەییدا بەشدار ببون .

ئا . د . ع

لاپەرە ل -٤-

... نووسەرو رۆشنبیرانی کوردستانە

● وەڵامی مامۆستا محرم محمد أمین ●

پ١ : نووسینی کوردی لەکەیەوە باوە ؟

و - دەمێکە کورد بەزمانی خۆی ئەنووسێ ، وە ئەگەر سەیری مێژووی کۆنی نەتەوە ئارییەکان بکەین ئەبینین کە (ئاڤێستا) کۆنترین کتێبی ئایینییە ، زەردەشت لەسەردەمی دەوڵەتی (ماد)دا بەزمانی کوردی کۆن نووسیویەتی ، هەروەهاش شوێنەوار زانەکان لە ئەشکەوتەکانی کوردستاندا گەلێ تابلۆیان دۆزیوەتەوە کە بەشێوەی کوردی کۆن نووسراون ، بەڵام ئەم نووسینی کوردییەی ئەوسا گەلێ گۆڕینی بەسەردا هاتووە گەلێ دەستکاری کراوە تا گەیشتۆتە ئەم شێوەیەی ئێستا بەهۆی ئەو گۆڕینە کۆمەڵایەتیو ئابووریو سیاسییەی بەسەر نەتەوەی کوردا هاتووە ، وە ئەگەر ئێمە سەیری رۆژنامە کوردیە کۆنەکان بکەین لەگەڵ ئەو نامە رەسمییانەی کە فەرمانگەکان بۆ یەکتریان ئەنووسی لەسەردەمی فەرمانڕەوایی شێخ محموددا لەگەڵ شێوەی نووسینی ئێستادا بەراوردیان بکەین ئەبینین جیاوازییەکی گەورەیان هەیە چ لەرووی رێزمانەوە وەچ لەرووی ئیملاوە ، وە لەرووی بەکارهێنانی کوردی پەتییەوە ، ئەوسا بەکارهێنانیو شەی بێگانە نیشانەی بەرزی رۆشنبیری نووسەر بوو ، هەروەها ئیملای عارەبی بەکار ئەهێنراوە ئەمەش نموونەیەکە لەنووسینی کوردی ئەو سەردەمە کە لەرۆژنامەی (ژیان)ەوە وەرم گرتوە کە ساڵی ١٩٣٢ ، لە سلێمانی دەرئەچو :

اعلان

« براوەی ملتزمی صبغی ٩٣١ نهری بکرەجوی حکمت مجید أفندی کوری حاجی رسول أغا بقیەی التزامی مذکوری تسلیم بە خزینە نکردوە موافق قانون رقم ٤٣ بو ساڵی ٩٣١ اموال منقولەی ملتزم مومی الیە .. حجزا اجرا کراوە ... » .

وە ئەتوانم بڵێم گۆڤاری (گەلاوێژ) کە لە ساڵی ١٩٣٩دا دەستی کرد بە دەرچون وە گۆڤاری دەنگی گێتی تازە ، کە لەکاتی جەنگی گشتی دووەمدا دەرئەچوو ، کارێکی گەورەیان کردە سەر نووسینی کوردی لە رووی زمانو ئیملاو بەکارهێنانی وشەی کوردی پەتییەوە چ بەدۆزینەوەی وشە کوردییە کۆنەکان وە چ بە داڕشتنی وشەی نوێ تا نووسینی کوردی لەم شێوەیەی ئێستادا چەسپ بوو کە هێشتا وتوویژو چەنەبازی لەسەرە .

من لەو باوەڕەدام کە ئەبەرچی نووسینی کوردی بەتیپیعارەبی وە بەم ئیملایەی ئێستا لەسەری ئەڕۆین لەنووسینی کوردی جاران زۆر بەرزترە بەڵامهێشتا کەموکووڕی زۆری تێدایە ، وە دوا رۆژی نووسینی کوردی هەر ئەبێ بە تیپی لاتینی بێ ئەمەش کاتێك ئەبێ کە یەکێك لە لەهجە فراوانەکانی کوردی کە دەوڵەمەندە لەوشەی کوردی پەتیداو دەمێکە پێی ئەنووسرێ بکرێ بە زمانی نووسین لە هەموو کوردستاندا لەگەڵ سوود وەرگرتن لە لەهجەکانی تر ئەمەش قۆرتو گیروگرفتێکی زۆری لەبەردایە لەبەر ئەو بارە سیاسییەی نەتەوەی کوردی تیا ئەژی . بەکورتییەکەی نووسینی کوردی بە تیپی عارەبی وە بەم ئیملایەی دەستیکردوە بە باو بوون لەچەند ساڵێك پێش هەڵگیرساندنی جەنگی گێتی دووەمەوە .

پ٢ : لەسەرەتای پەیدابوونی نووسینی کوردییەوە چ جۆرە نووسینێك باو بووە .. چیرۆك ، یان رۆشنبیری ، کۆمەڵایەتی ، سیاسی ، ئابووری .. هتد ؟

وەڵام : بەلای منەوە نووسینی ئایینی باو بوە ، بەڵگەشم بۆ ئەمە (ئاڤێستا)ی زەردەشتە کە بە کۆنترین کتێبی ئایینی ئەژمێردرێت . وە شیعرو چیرۆكو سیاسەتیش بەزمانی کوردی چوونە سەر قاقەز ، مرەکانو سەرەك هۆزەکانی کورد هەریەکە نووسەرێکیان هەبووە کە پێیان ئەوت (میرزا) بە واتەی - کاتب - ئەمانە هەموو ئیشێکیان بریتی بووە لە نووسین ، لە هەموو بابەتێك بە ئیمزا یامۆری ئەو میرو سەرەك هۆزانەوە کە تائێستاش ئەم میرزایانە لەناو هەندێ خێڵو هۆزەکانی کورداهەن .

پ٣ : چ جۆرە کۆسپێك هاتۆتە پێش نووسینی کوردی ، ئەوەی پەیوەندی بە نەتەوەی کوردەوە هەبووە .. یاخود بە بێگانەو ئیستعمارەوە ..؟

وەڵام : بێگومان کۆسپی گەورە لە پێش نووسینی کوردیدا ئەوەیە کە لە هجەیەکی تایبەتی نیە ببێ بە زمانی نووسینی کوردی وەکو نەتەوەکانی تر هەروەهاش لایەنێکی لێپرسراو نیە ئیملایەکی تایبەتی دابنێ کە بەتەواوی پڕ بەپێستی زمانی کوردی بێو بسەپێنرێ بەسەر خوێندەوارانداو پەیڕەوی بکەن وە ئەگەر ئێمە سەیری نووسینی نووسەرانی کورد بکەین ئەبینین ئیملاکانیان هەریەکە جیاوازی لەگەڵ ئەوی تردا هەیە بگرە نووسەرەکە خۆی لە نووسینەکانیا ئیملاکەی لەیەك ناچی ئەمەش بوە بە پاشاگەردانیو سەر لێشیواندنی خوێندەوارانی تازە پێگەیشتو ، وە لەبارەی رێزمانەوە ئەوە هەر مەپرسە ..!! هۆی بنەڕەتی ئەمەش ئەگەڕێتەوە بۆ ئەو بارە سیاسییەی زۆر دەمێکە نەتەوەی کورد تیایا ئەتلێتەوە ، پارچەپارچەکردنی کوردستان لەلایەن ئیستعمارو چەوساندنەوەی نەتەوەکەمان بەشێوەیەکی زۆر دڕندانەو بێبەش کردنی لە هەموو مافێکی رەوای خۆیو بەکارهێنانی سیاسەتی لەناوبردنو تواندنەوەو قەدەغەکردنی نووسینی کوردی لەلایەن حکومەتە فاشیستەکانی ئێرانو تورکیاو عیراقی سەردەمی کۆنەوە ئەمانە هەموو کاریان کردۆتە سەر زمانو نووسینی کوردیو نەیانهێشتوە گەشە بکاو تووشی ئەم پاشاگەردانیە ببێ ، وەکو هەستی پێئەکەین ، وە ئەوەی راستی بێ ، رۆشنبیرانی کورد ، هەر دەرفەتیان دەست

بڕوانە ل -٧-

کورد و کوردستانە کرت بناسە

- نەریمان -

ئەردەشێر بابەکان :

ئەردەشێر کوڕی بابەك کوڕی ساسانە ، لەپێشدا شاری (داراب کورد) پارێزگاری پەرستگاکانی ئەکرد کە بینی ئێران لەناو خۆیدا دابەشبوە بە زیرەکیو ئازایەتی خۆی توانی حوکمرانی بگرێتە دەستو دەوڵەتی (ساسان) دابمەزرێنێت . لە فردەوسیدا ئەڵێت ئەردەشێر (بەهمەن)ی کچی بە جێگری خۆی هەڵبژاردوە بۆیە (ساسان)ی کوڕی وڵاتی بەجێ هێشتوە .

هەندێك لە مێژوو نووسان کوشتنی (ئەژدەهاك) ئەدەنە پاڵ ئەم ئەردەشێرە . ئەردەشێر ٢٦ ساڵ حوکمرانی هەموو کوردستانو ئێرانی کردوە لە ساڵی ٢٣٨ کۆچی دوایی کردوە لە هەڵبژاردنی بەهمەنی کچی پەشیمان بوەتەوەو (شاپور)ی کوڕی لەجیاتی خۆی هەڵبژاردو پاش مردنی ، شاپۆر بوەتە پاشای ساسانیەکان .

ئاراس : سەرچاوەی ئەم روبارە لەچیای (بین گول)ەوە هەڵ ئەقوڵێت ، ئەم چیایە بەچل کیلۆمەترە کەوتوەتە خواروی شاری (ئەرزروم) لە کوردستانی تورکیادا ، ئاراس پاش ئەوەی ١٦٠ کیلۆمەترەخاك لەکوردستانی تورکیا ئاوئەدات ئەگاتە سنووری یەکێتی سوڤیاتو هەر لەمماوەیەدا روباری (حەسەن قەڵا - مورج)ی تێکەڵ ئەبێت . ئاوی ئاراس کە کوردستانی تورکیای بەجێهێشت رووئەکاتە رۆژهەڵاتو ئەبێتە سنووری نێوان ئازربایجانی ئێرانیو یەکێتی سوڤیات هەر لەم ماوەیەشدا لەیەکێتی سۆڤیاتەوە هەردوو رووباری (نەخچەوان) و (ئالینجە) و لەئازربایجانی ئێرانیشەوە هەردوو رووباری (بالق سویی)و (ناق ستویی) تێکەڵ ئەبێتو بە دەربەندی (ئاراسبار)ەوە تێئەپەرێت . ئەبێت ئەویشمان لەبیرنەچێت کە (ئەکستۆفۆن) لەگشتەکەیدا ناوی ئەم روبارەی بە (پاسیس) ناوبردوە .

ئاران - شارێکی بچوکە کەوتوەتە نێوان (ئەریوان)و (نەخچەوان) لە یەکێتی سۆڤیاتو گەلێك لەدانیشتوانی کوردن .

ئێران ساڵی ١٨٢٨ وازی لەم شارە هێنا بۆ روسیای قەیسەری .

لە بەڕێوەبەری گۆڤاری بەیانەوە ئەم بانگەوازەی خوارەوەمان بۆ هاتووە :

بانگەوازێك لەگۆڤاری «بەیان»ەوە

گۆڤاری بەیان لەیەکەمژمارەیەوە ئامانجی خزمەت کردنی هونەرو ئەدەبی کوردیهەڵ کردوە ، هەزارەها دانەی بە پوختترین نووسینو لەسەر کاغەزێکی سپیو لەبەرگێکی رازاوەداو بەنرخێکی هەرزان خستوەتە بەردەست خوێنەری کوردی بەشەرەف .

بەڵام لە ساڵی ١٩٦٩ ـەوە تەنها حەوت ژمارەی لێ بڵاو کراوەتەوەهۆی ئەمە ئەگەڕێتەوە سەر کەمتەرخەمی لەم ژمارەیەوە کەلەسەرەتای مانگی داهاتووەوە بڵاو ئەکرێتەوە بڕیار وایە ببێتە گۆڤارێکی مانگیو هەموو دەزگاو کەرەستەی بۆ ئامادەکراوە .

بەم هۆیەوە داوا لە نووسەرانمان ئەکەین نووسینەکانیان بەم شێوەیە بێت :-

١ - لەبابەتی مێژوو ئەدەبوهونەرەوە بێت .

٢ - بەمەرەکەبو لەسەردیوێکی کاغەزو بەخەتێکی خۆش بنوسرێت .

٣ - هەر نووسینێك بڵاونەکرایەوە نووسەر مافی داوا کردنی نامێنێت .

٤ - هەر نووسینێك بڵاوکرایەوە ئەوا نووسەر ئەرکی ئەو نووسینەیخۆی وەرئەگرێت

٥ - هەرکەسێك وێنەی دیمەنی کوردستانی هەبێت بۆمانی رەوانە بکات بەپێی پەسەندکردن بڵاوئەکرێتەوە .

٦ - نووسینەکانتان تەنها بۆئەم ناونیشانەیخوارەوە رەوانە بفەرمون :

بغداد - وزارة الاعلام . الدکتور أکرم فاضل - رئیس تحریر مجلة بەیان الکردیة .

ئەم هەفتەیە لە مێژوودا

نەریمان

ئەم هەفتەیەمان کە لە ٢ی حوزەیرانەوە تا ٨ی حوزەیران ئەگرێتەوەو رێکەوتی ١٢ تا ١٨ی جۆزەردانی کوردی ئەگرێتەوە ئەم رووداوە گرنگانەی تیادا قەوماوە .

رووداوی کوردی :

لە ٥ی حوزەیرانی ١٩٢٦دا دۆزی ویلایەتی (موسڵ) لەنێوان عیراقو تورکیا کۆتایی پێهێنراو کوردستان کەوتە پاڵ عیراق .

لە ٦ی حوزەیرانی ١٩١١دا یەکەم ژمارەی گۆڤاری (رۆژی کورد) لە ئەستەمووڵ بڵاو کرایەوە .

لە ٧ی حوزەیرانی ١٩٦٣ رۆژی شەهیدانی سلیمانیە .

رووداوی عیراقو عەرەبی :

لە ٥ی حوزەیرانی ١٩٤٢دا تێکۆشەران یونس سەبعاویو فەهمی سەعیدو مەحمەد سەلمان لەسێدارە دران .

لە ٥ی حوزەیرانی ١٩٦٧دا هێرش هێنانی ئیسرائیل بۆسەر دەوڵەتانی عەرەبو داگیرکردنی هەموو خاکی فەلەستین .

لە ٨ی حوزەیرانی ٦٣٢دا پێغەمبەرمان مەحمەد هاتوەتە دنیاوە (بەپێی رۆژژمێری رۆژهەڵاتی) .

رووداوی گێتی .

لە ٤ی حوزەیرانی ١٨٧٨دا هێزەکانی بەریتانیا دورگەی (قوبرس) یان داگیرکرد .

لە ٥ی حوزەیرانی ١٩٤٥دا هەر چوار دەوڵەتی سەرکەوتو لە شەڕی جیهانی دووەمدا شاری بەرلینیان دابەشکرد .

لە ٦ی حوزەیرانی ١٨١٠دا نووسەری روسی (پوشکین) لەدایك بوو .

لە ٨ی حوزەیرانی ١٦٢١دا لەدایکبوونی شاعیری فرەنسی (لافونتین) .

ئەم و میهرەجانا شیعرێ

نڤیسینا :
عبدالرحمن نقشبندی

یێن دبێژن کو میهرەجانەکا شیعرێ لمویسل یا هاتیە کرن ، چەند تولازو گەنجێن هوزانڤان ئەڤ میهرەجانە یا بخودرستکری لبنکێ ئێکەتیا لاوێن کورد ٠٠٠ ئەڤە پێنگاڤەکا چاکە ، ئەم ڤێ ژ وێ میهرەجانێ دزانین ، نزانین ببیرە وەریا چ بۆ !!! ئو نزانین چاوا هاتیە گرێدان ٠ جارێ پێدڤی بو پەیامنێرێ هاوکاریێ بدرستی ڕوهن کربا ، نەکو چەند ناڤێن هوزانڤانێن پشکداربوین دڤێ میهرەجانێدا بنڤیسیت و دگەل چەند هوزانەکا ، ئەڤە گەلەك کێمە ، بو نڤیسەڤانەکی ، دیسان ئەوێن میهرەجان کری ڕاماناوان ئەوە نەبویە کو ڤێ چەندێ بێخنە بەرچاڤێن خەلکیو هوزانێن خوڤرێکەن بو ڕوژنامەکێ ، ئەڤ هوزانێت هنارتین ژی پەیامنێرێ هاوکاریێ بهیڤی یێن ژێ وەرگرتین ، گەلەکا ژوان یاگوتی ئەم ناهنێرین بو هاوکاریێ چنکو دەستکاری دهوزانێت مەدا دهێتە کرن ٠٠ مەتەلا ڤان ئەوە وەکی دبێژن (دزبن ٠٠٠ د ٠٠٠ بن ٠٠ بەحەشتی) هەرئێکێ شیرڤەکری کو دەست بدەتە قەلەمی ئێدی دڤێت نڤیسینێن وی بهێنە بەلاڤکرن هەکەچێنابیت ڕامانا من لڤێرێ ئەوە نینە کو ئەز بهایێ وان هوزانڤانا بکەمە چونە ٠٠ بەلکی ئەز ژ دلێ خو دبێژم کو ئەم ئێکێن بو ئێك ئارمانج کاردکەین ٠٠ مروف لمالا خوهەمی تشتا دبێژیت ، ژبلی کو بومن هەیە ئەز ڕێیا خراب خویاکەم بوهەڤالێن خو چنکو ئەڤێن ئەڤ میهرەجانە کری من تێکەلیاهەی دگەل گەلەکا ژوان ، من حەقێ دالەهێ یێ لنك هەی ، ژبلی کو گەلەك مالك ژ وان هوزانا ناکەڤنە بەرێکو ددویرن ژکێشانێ ژلایێ هەلسەنگراندنێ ڤەو ژ (قافییێ ڤە) ئەم هیڤیدارین بەردەوام هوزانڤانێت نوی ئێکودو هەرببینن و بگەهنە ئێکدو ، باهراپتر ژهوزانڤانا پشکداربین تێدا بو ساخکرنو پاقژکرنا شێعرا کوردیو زمانی ، دهێتە گوتن کومیهرەجانەکا شیعرێ دێ هێنەبەستن لدەڤەرا مە هەر نوکە دهێتە ڤە گێڕان ژ زار دەڤێ هندەکا کو دێ یاهەڕفتی بیت یابێچارە بیت چنکو یالجهەکێ بێچارە یێ بێ هوزانڤان ٠٠ چ باشە ئەم بکەین هەکە کێم وکاسی و لەنگی د شێعرەکێ دابیت !! هەکە مە هێلا دێمینیت خەلەت ، هەکە مەدرستکر ژ (قافیا و وەزنێ ڤە) دێ بێژن دەست لێدا ، هەکە بکێرنەهات ژ چەپەلیێ دێبێژن بومە بەلاڤ ناکەن ، بەلێ هەکە ئەو هوزانڤان دنێزیکی مەبان دا دەینە بەر چاڤێت وان لەنگیا شیعرێت وان ، یا دێ ژێ ژ خەتێ و نڤیسینێ یا دیارەکو بەلا برایێ (سەدیق)یا پێ ژ خوڤەکری ، هندی ئەم بشێین (طلسمێت) وان ڤەکەین دێ بەلاف کەین هێدی – هێدی ، هەکە هوبن دئاشتئان دسل و لدویماهیێ ئەو هوزانا بسەرکەفتی بیتدێ هەمێ بەلاڤ کەینو ئەوا مندە کێم وکورتی ژێ تێداهەبن دێ وان کێماتیێا ژێ ڕەنێن پالمی بەلاڤ کەینە سوپاس .

چەند پارچەك ژمیهرەجانا شیعرێ

لڕوژا ئێکێ ڤی هەیڤی مەهرەجانەکا شیعرێ هاتە گرێدان لبارەگایێ میسل چەندئەندامێت ئێکەتیا لاوێت کوردستانێ و شاگردا تێدا حازر بون ، تێدا هاتنە خاندن شیعر (بعەرەبی و کوردی) ، یاڤەرە ئەم بزانین کو ئەڤە مەهرەجانا ئێکێیە ددبروکا مللەتێ کورد لمیسل دهێتە کرن ، ئەڤێت خارێ چەند هوزانێت وان هوزانڤانێن یێت هاتینە خاندن دوێ مەهرەجانێدا .

هەڤالێت من دەنگێ مەچو بوعەسمانی
ئایینا خومە گەهاندە نك یەزدانی
ئەرێ بوچی ژهەمیا ئەم بتنێ دبێبارین
بوچی ژهەمیا ئەمین دخوین بچاڤشوڕینانی
حەتا ئێڤاری دابوکەین ئو ئێڤاری
دا ژڤرینەڤە پالەینە و هەردبیانی
ئەم هشیار بوین ئو مەزانی ئەمێلکیرێ
ڤێت بخو بکەین ئەگەر مەبڤێت ژینو مانی
هەڤالێت من مە چ ژ بابێرا نەومرگرت
هەڤالێت من مالسەر ملێت مە گرانی
ڕێکا ژینێ یالبەرمە هاتیە ڤەکرن
هاتە چێکرن بخوینو مێرانی
ئەرێ مادا بشکوڕیت بشکو ژامە
ئەگەر بخوینێ نەئاڤدابا دان بودانی
مللەتەك وەك یێ مە یێ نەساخ بنەزانینێ
یاڤەرە لسەرمە بوبینن دەرمانی
چنکی باغێ تو ئاڤ نەدەی هەکو یێ تینی
بێ هیڤیبە تو بخوی ڤیڤێ ژوی بیستانی
ڤیجا خەباتو زانیاری بومە دڤەرن
وەك ڤەربونا ستوینو دیوارا بوخانی
دەستو نڤیسینیت هەوە لاویا مەنە
سوبەهی مەناهێلنە لسەر ڤی کاودانی
کەنگی بو ڕوژا مە دگوتی کا ئازادی

ڕوژا مە دکر دا ڕابیتن تاریستانی
زوی هشیاربوین بەلێ ئەڤرو فراهیلاین
ئەم بتنێ یێت ماینە لدیماهیا کاروانی
چەند سال بورین ئەم کورد هەروەکی بەرێینە
مەجارەکێ باش ژین نەدیت خو بمیهڤانی
بوچی نێ ئەم ژیوەك واینە نەکو خودێ
بومە پیری یاهنارتی بووان جانی
هەر بوشەرو ڤەکوشتنێ ئەم دزیرەك بوین
خەنجەرێت مە دگەل ئێك نەڕاستبون بیانی
ڤیجار خەباتا وە برا مللەتێ مە
دەشتا ڕویت لێ دێ بوکەنەمێرگو کانی
ڕوژا کوردا ئەگەر گەش بیت بدەستێ وەیە
بدەستێ وەیە ئەگەر بێتە ڤیعەسمانی

عمر علی – بادی

مەلباغی چاندن هەلالو نەسرین
گەزنكلێ ڕابون زەبدینت مەگەزین
وارا پا کانێ ئەو شەنگەبەیبوین
مە پەیمان ئەوبو بەرێخو بچنین
شەنگێ دێ وەرە پێکفەدابگرین
زاروکێ کوردا وێ بێخودانە
نە خویندن گەهن دەماموستانە
ماتی ژێ ناکەن دلتژی تانە
سەرکولو پێخاس ژسەرمالە بیزین
شەنگێ دێ وەرە پێکفەدابگرین

محسن محمد أمین

بهارە دەربیون کانی
ژ نوی سحارە
زەلالبو ڕەنگێ عەسمانی
پشتیمە تاماتاریا شەڤێ زانی
سحارە وەکچرای هاتو

تاریاشەڤێ برها ئو چو ...
ئەو بەرزەبو
دەنگێ سەما مزگینیدا
ڕوژدێ هەلێت
تاریاشەڤێ نا هێرڤە هێت
وێ تاریێ خوینامە هێت
خوینادلا بەردا ئو ڕێت
لەو بەرزەبو ناهرڤە هێت
بەسە گەلەك کولبون برین
ئەم تێرکوڤانو خەکرین
دلتەنگو بێ باوەر کرین
بەسە ڤەما
وێ تاریا وێ شەڤڕەشێ
ئەم داینەبەر ئێشوخەما
بنێ عەسمانی سپیەبو
مزگینیدا ڕوژ دێهەلیت
تاریا شەڤێ نا هێرڤە هێت
بوری ئو چو
بێهنامە هاتو دل ڤەبو
ئێشوئەلەم نالینوخەم
چونو نەخوشی بەرزەبو
بورین گەلەك سالوزەمان تاری
هەبو
ئەو ئەگەرا ڤەهرا مەبو
مابوین لبەر خەونا گران
ژبەر جەهنەما دگوتێ ژیان
حەتا هەمی ڕون بویەڤە
ساهی ڤەگرت هەمی عەسمان
ڕەنگێ زەلال سپی بویەڤە
هیڤیا دلی ساخ بویە ڤە
کو هندەك ئەو ڕوژدێ هەلێت
ئێشوئەلەم بەسن ئو حەم
بو ڤێ دنێ
داڤەت نەمینم ئەزتنێ
دل ئێش خودان کوڤانوخەم
تارێ نەمان دگەل شەڤڕەشەو
خەونێت گران
چونو نەمان
لەو بوگەڕا کەیفو سەمان
کەیفو سەما هاتن درەنگ
پشتی شەڤەك بوری ئوچوی
ڤەبرێ وەسا تاری ئوتەنگ
ئێدی نەما یێ بەرزە بوی
هندە دێ بولبل دەرکەڤن
دەردوبەلا ئو تەشڤەلا
هەر دێ ڕەڤن
نا هێتەڤە تەنگاڤیێت وەختێ
کڤن
ڕوژ دێهەلێت گازی مەکەت

ئەزبو هەوە هاتم ئەڤە
مزانی هوین مابون گەلەك
لبەر ڤێ گران ئاڤامەزن
هوین بوڤێ ئارمانجێ بلەزن
مابونەبێ گەمیو کەلەك
بورین هەمی تەحلو هەرێ
برهاڤە ئەو ژانا سەرێ
بێهنا فرەهـ بوراند هەوە
تەنگاڤی چون ئو بەرزەبون
خوشیو لەزەت زڤرینەڤە
ئەی کوردستان
حەودا کولیلکو سورگولان
هەرتوی ژڤانا دل ئولا
گرتن نهالو دول دەمی
ئاوازو دەنگێ بو لبولا
چاوا ڤەجەمهان ڤیدەمی
ژدولو نهالو بەرچەلا
زڤرین بو یارێتخو گولا
سەحکێ چ پر شاهینە ئەو
تێهنا ڕوژێ دا ناڤ دلا
ئەی کوردستان ئەڤ ڕوژەهات
داتەژ ئەڤینێ تێربکەت
خوینڕشتە ناڤ ئاخو جها
زانی نەمان عەردێت زها
زانی دێ ئاسمێ کەی ڕها
لناڤ ڤی جهێ بنرخو بیها
ئارمانجو نیشانا تەبو
هاتی بجویت خوینو خوها
زانی تومابوی لسەر چەلا
گازی تە دان دویف گازیا
گازی و هەوار بو مللەتا
بو وان خودان جەرگو دلا
کا ئەو ! نەبون وان جەرگو دل
نەگوهـ نە چاڤ مابونە زل
دایێ ببینن ڤان کولا
وان گوهنەدا گازیا دلا
ئەو گازیا هاتی ژناڤ داخو
کولا
ئەڤ ڕوژە هات بشکوڕی
لهنداف چیا
لهنداف نهالو گەلیا
تیرۆژك ڤەدا بوناڤ چەما
بو ڤان ڕەزو باغو گیا
دا دەرکەڤن ژناڤ وان نەخوشیو
تەحلیا
ئەڤ ڕوژەهات دێبیت خەلات
بو جەرگ کەلو دل سوتیا
بو کەڤرو دارا بو چەلا
بو وان لەشێت ماینە لخەلا
بو جەرگو مێلاکێت کەلێن
بو بێژنا بو دل کونا
بو وان تفالێت هند گرین
بو وان شەهیدێت ڕێتی خوین
لئاخانهالو بەر ملا
ئەڤ ڕوژە هات دا دەرکەڤن
سورگول ژ بن ڤرشو ـلا
ڕوژەك هەلات دا ڕونببن
کەندێت نزارو بەر چەلا
ئەڤ ڕوژەیە هەر دێ هەلێت
تاریا شەڤێ ئا هێرڤە هێت
دا ڕێك ڤەبن
بشەوڤا شەمالا ڕونببن
ڤەستکەینە ئارمانجا شرین
وان هیڤیا دەرکر برین
نێزیك ببون پشتی شەهیدێت
ڕێتی خوین .
مێرو چەلەك ببون نەرم
ئاڤدابو ئاخ بخوینا گەرم
ڤەستکر ئەوێ مرنا نەرم
شێرو پلنگا ڕێ ڤەکر
مەردان گیان گوری تەکر
دارێ ڤەبن ئەی کوردستان
کەیفو سەما هەر بوتەبن .

هوزانڤان
عبدالباقی عبدالرحمن

کورد هەر کوردە چ لڤێرێ بیت چ لوێرا هە

خەلیل جوندی

کورد هەر کوردە چ لهێرە بتچ ل زۆزانا .
مرۆڤ چەند بگەرێتو چی بکەت تالیێ دێ لسەر بنا خۆ شین ئێت .

بەلێ کەس نەبێژت کورد تێ نە گوهشتینە ، مەبەستا من لهێرە ژ پەیڤا کوردان کرمانج (فلاح)و کرێکارن ، چونکە تێ گەهشتنو ئێك بوونا ڤانوێران کرنو هەرفاندنا کەلێد زولمو زۆرداریێ یە ، بنیاد دانا خۆشییێو ئاشیتیێ یە نیشانا رزگار بوونێ یە ژ بن لەپێن کەڤن پەرستییێ ، ئاخفتنا ڤان بخۆ گوللەیە بۆ سنگێ دژمنی ! ل ڤان ڕۆژادا ، کو براستی رۆژێد نازکن ، هەل کەفت ئەزو جووتیارەکو کرێکارەك ل سەر عەردەکێ گەهشتینە ئێكو دوو ، وەکی هەموو جاران دەرگەهێ نەتەوایەتیێ ڤەبوو ، من ئاخفتنەك گرو جارەکە دی نۆبە نەهاتە سەر من .

ئەز کەفتمە گوهـ شۆرکرنێ وێ گۆتو بێژەیە لنێڤ واندا روو دایی ، سەرێ من جۆدنیایەکە دی ، چاوا ئەڤنە بیرێ لڤان تشتان دکەنە .

بسڤکی ئێکی ژ وان گۆت :

– هەکە کوردەك بتنێ بمینت هەر دێ هەقێ هەل گرت ! هەر دێ گەهتە مافێ ئۆتۆنۆمی ژ کوردستانێ را !

چونکە وێ دگۆت :

– ئەڤ کوردێ ئەز دبێژم دێ تڤەنگا خۆ هەل گرتو خۆ هاڤێتە پشت بەریدا نەل هێرە لچییایێد ترکیا ، هەکە ل وێدەرێ ژی نەکاری بحەوێت دێ خۆ گەهینتە بەر کەڤرەکێ چییایێد ئیرانێ !

هەڤالێ وی لێ ڤەگێرا :

– برا ما نە هەقێ وی بەهۆسا بکات . ما ئەم بچی ژ مللەتێدا دی کێم ترین ؟

ئەم مرۆڤینو ئەو ژی مرۆڤن !
بۆ چی وان بنیاد هەیەو مە نی نە ؟

بۆچی ئەو بزمانێ خۆ دخوونو دنڤیسنو شانازیێ پێ دکەتو کەس مە نەناست ؟

سەد پرسیارێد هۆسا ئاراستەی هەڤالێ خۆ کرن .

هەڤالی وی ژی سەرێ خۆ هژاندو گوت :

برا ، ئەڤنە هەموو راستنو هێژ بتر ، بەس لنك تە عەیان بت هەکە ئێك ژ کوردا مایە دێ گەهینێ ! بەلێ ما تو نزانی ژ بەرچی ئەم زوو ناگەهیەمرازا خۆ ؟

– هەر ئێکی بیرو هزرێد خۆوێ دهەین ، بەلکی ئێد تە راستترو بەر ئاقل ترن ژ ئێدمن . کا بۆ من بێژە .

برایێ دەلال پشتا مە ژ دەرەکێ یە شکەستیە . ئەم گەلەك دبێ ئاقلین ، هەر گورگەکی کەڤلێ بەرخا لبەر خۆ کر مە باوەری پێ ئینا ، یانهەر کەسەکی شاشکەکو هنەك تسبیهـ ل دەستێ خۆ گرتنئەمدبێژین ئەڤە حەجیە !

بێ گومان هەکە ئەڤ کتاژیوانی مە ژ نێڤ خۆ ڕاکر ئەم پێنگاڤەکێ چۆینە پێشو سەرکەفتین .

یا دووێ ، وەکی تو دزانی کورد هەموو نەل سەردینەکی نە دەرەڤا ڤی چەندێ پێدڤێ هەمووك ئارمانجەکێ داننە پێش چاڤێن خۆ ، چونکەمەسەلا مە کوورترە ژ مەسەلا دینی ، یا ڕاست ئەوە ڕێکا کوردایەتیێ بکەینە دین و ئیمان !

هەکە مە گۆت کورد خلاس ! ماچی مەجبورین بێینو بێژت ئەڤە بوسلمانە یان ئێزدی یە یان فلەهـ (گاور) .

ئەڤنە بوون بیرێد وان . ژ وان وەزە ڕێکا دروست ئەڤەیە . یا من دڤێت بێژم ئەوە کەڤنە پەرستی بگشتیو یا کوردی بتایبەتی نا هێنیت سەرێ بەلنگازان . تەسلو رەحەت بت ، هەر هەیامەکی نەدیتی سەرگێژیەك چێ کرن ، هەتا کو جیهو مرکو مالێ خۆ بپارێزن ، هەناکو زلمییێ ل رەشو رووتان بکەن !

بەلێ قەیدی نینە بەلنگازان چاێد ژڤستانێ بلنگیە پێخواس بلەشێ ئازی وا بریە سەران ، کەلێد زلمیێ بێهنفرەهیو خەباتا خۆ وێران کرییە .

بلا هەر هۆ بکەن ، ئەڤە تالیا وانە ، جاخێ مری دکەتە بەر مرنێ هەر لنگان ڤەد قوتت!

ئەم خویندەڤانێن هێژا

● هندەك برادەر بومە دنڤیسن بخەتەکێ نەهێتە خاندن ، هەکە نەهاتە بەلاڤکرن دێ عاجزبن ٠٠ هندەکێت دی هندەك بەیتا – ئان شێعرا – ئان بەڕەبەتێت درێژ یێت بێ زخ دێهنێرن هەکە بەلاڤ نەبو دێ سل بن ٠٠ هندەك دێ جڤینا دڤەسەو شێعرادا بێژنە هندەکا ٠٠ هەکە مە بەلاف نەکر دێ نابەیناخو دگەلمە ڤەتینن ٠٠ هندەك دێ د هندەك ڕێزکێت شێعریدا بەحسێت خراب کەن ئان دچەپەل ئان دڤەحش هەکە مە شێعراوێ هەمی بدرستاهی بێ ژێ هاڤێتن بەلاڤ نەکر دێ خو **چارپتیر بلمشدد .**

تویرەکەن و دێ گازنداکەن ٠٠ هندەك دێ هندەك دەرگەها لسەر مە ڤەکەن کو ناکەڤنە بەر ڕێکا ڤێ ڕوژنامێ و کولانو کەرخێت ئەو لسەر دچیت ، هەکە مە ژێ برێ ئان کێمو کاسینێت وێ درست کرن دێ بێژن هیڤی دارین دەستێ لێ نەدەن . ڕوژنامەیا ڤی مللەتی هەمێیە سەر پچولاڤە نینە ٠٠ یا ئامادەیە بوزێندی کرنا زمانێ کوردی ٠٠ فولکلوری ٠٠ ڕەوشتو تیتالا ٠٠ مێژووی ٠٠ ڕەوشنبیریێ و هەر تشتەکێ هەی یێ گرێدای بژینامللەتێ کوردڤە ٠٠ یا ئەم ببینین ئەر ٠٠ یا باش ٠٠ مللەت ڤازانێ ژێ بکەت ٠٠ چی تشتێ د هێتە بەلاڤکرن نە بو هندەکانە ژبەر هندەکا ئان لسەر هندەکا ٠٠٠ یاکو مروڤی تشتەك ئان ئێك بڤێت ئان نەڤێت ئەڤە بەحسەکێ دێیە ژبلی وێ .

ڕۆژناما هاوکاری بهەردو شێوا خزمەتا ڤی مللەتی دکەت هەرێك د کولانەکێ دا ، ئەگەر هوین چاك بخوینن و هزراخو کویر بدەنەسەر ئەم باوەر ناکەین کو ڕۆژنامەکا دی هەبیت وەکی وێ بجورعەت و بێترس بنڤیسیت ، گەلەك تشت ژ بەرهەما خاندڤانا نەهاتینە بەلاڤکرن لچو ڕوژنامە و گوڤاریت دی بەلێ هاوکاریێ یێت بەلاڤرین بەلێ مەتەلا هندەکا ئەوە هەکو مروڤەك چوی دا وەریسی ژچیرانێ خو بخازیت ئینا جو حێجەتە نەبون گوی بسەرێ تەکەم ئارێ تێ . بەلکی ئەم بزانین ژ بەر چیە !! بەلێ ئەو دخەلەتن و زورد دویرن ژ ڕاستیێ ژ وان ئێك دزانیت هەر ئەوێ درستە کویر و دویر بەرێ خود دەتە شولێ . بلا بهێتە نڤیسین بلا خزمەتێ بکەت بلا کیبیت بلا شولاباش ، بومە ببێژیت وبکەت وهاریمە بکەت بلا کیبیت ئەم دناف دەستێت خاندڤانادا ونڤیسەڤانادا بخو ڤازانجێ کەین ما هوین ژی وەنابێژن کا هزرا خوبکەن ٠٠ دل سوزی ٠٠ کوردایەتی ٠٠ مللەتینی ، دیار دبیت بخزمەتا مللەتی ، خو کێمتر دانیت ٠٠ خو ژ ڕێزا مللەتی بهژمێریت ، نەکو کێێ پتر خەلەتیا بکەت ٠٠ پتر جڤینا بدەت ٠٠ پتر کەپێخو لسەر فەقیرا بلندکەت ٠٠پتر

دراڤا خرکەت لسەر گیانێ مللەتی ، ئەوێ باشە ودێ بکێر هێت .

ئەوا خاندڤانە ڤرێدکەن بو بەلاڤکرنێ ژ خو نە قورئانە ، هەکەیا خەلەت بیت یان یا لەنگبیت یا بکێرنەهێت ئان دێ درستکەین ٠٠ ئان دێ ژێ بەین ٠٠ یان بەلاف ناکەین ئەم دبێژین پیچەکا درست چێترە ژ گەلەکا خەلەت .

● بردەر خەلیل مەحەمەد ژدهوکێ ٠٠ کاغەوەکا بومە یاشاندی تێدا دبێژیت ٠٠

من یازانی کو پەیامنێرێ هاوکاریێ برادەر (صدیق عەلی) یێ خوجهـ بوی لبەغداو دەڤەرا مە یامایە بێ پەیامنێر ، ڤێجا ژبەر وێ باوەریێ کو من ژدل دڤێ هاریکاریا هەوە بکەمو هاریکاریا حالێ خو بکەم هیڤیدارم من لجهێ وی دانن وەکی پەیامنێرەکی ٠٠

برایێ هێژا : ئەم سوپاسی تە دەکەین هەر چ نەبیت تو سەحو سوبیا هاوکاریێ دکەی و دزانی کانی چ لێ دهێتەکرن مە گەلە پێ خوشبو هەکە هەچکو تە گوتی وەلێ برادەر (صدیق عەلی) هەر یێ منای پەیامنێرێ هاوکاریێ لمویسل هەرچەند یێ جهگیر بوی لڤێ روژنامێ ٠٠ ژبەر هندێ ببورە ٠٠ هەکە مەڤیا پەیامنێرەکی لدهوکێ دانین ئەم هیڤیا تە ژبیر ناکەینو سوپاس .

● برادەرێ هێژا عزة شێروانی :
ژبەر کاغەزا تە هنارتی ئەم یێ لهیڤیا تە .

هیڤیدارین ئەڤ هیڤییە گەلە نەمینیت .

● سەیدایێ هێژا : عبد الرحمن مزویری :
ژمێرە دەنگی تە نینە ٠٠ هیڤیدارین پێلێن گەرماتیا بزاڤا تە نەهاتبنە خارێ .

● برادەر مصدق توڤی : برا تو دکاری بو مە چەند گوتارەکا لسەر رویدانێن دەڤەرێ بنڤێسیو کانێ چهەیە چ نینە بڤێ چەندێ ئەم دێ گەلە سوپاس تەبین ٠٠

هاوکاری

پاشماوەی : پۆستە ی خوێنەران ٠٠

● **کاك حەیدەر نانەکەلی – هەولێر :**
شیعرێکی بۆ ناردوین لەژێر سەرناوی (ئاوازێکی ژان گرتوو) ٠٠ لە سەرەتاکەیدا ئەڵێ :

باڵدارەکان ٠٠
وەرن بفڕین ٠٠
هێلانەمان ، بەجێبێڵین ،
لەم ئاواتە ٠٠ دەست هەڵگرین ،
بێچوەکانمان ٠٠ بخنکێنین ،
کەلاوەکان وەك گورگی هار ٠٠
بڕوخێنین ،
بسووتێنین ٠٠
جەرگی دایکی هێلانەمان ٠٠
لە کۆپلەیەکی تریدا ٠٠ ئەڵێ :
باڵدارەکان
گوێتان لێمە ؟
هەست بەقرچەی وشەمەکەن ؟
نا ٠٠ نا ئێوەوخوای گەورەتان
خۆتان کەڕکەن !
خۆتان کەڕکەن !

پاشماوەی : ناوێکو چەند رسیارێك ٠٠

بەشەکاندا قوتابی کورد هەیە ؟
و – پەیمانگاکەمان سێ لقە ، لقی شانۆو سینەما ، نقی نیگارکێشانو هەلکوین ، وە لقی موسیقا . لقی سینەما لە پۆلی سێ‌هەمەوە دەست پێ ئەکات دوای ئەوەی قوتابی پۆلی دووی شانۆ تەواو ئەکات ، ئەبێ دیسان داوایەك پێشکەش بکات یان لە بەشی شانۆدا بمێنێتەوە یان بچێتە سینەما . وە لە هەموو لقەکانی پەیمانگادا قوتابی کورد هەیە بە نیسبەتێکی بلاش .

بەلای ئێمەوە هەر ئەوەندەی لێ بلاوئەکرێتەوە ٠٠ بۆیە نەمانتوانی بەتەواوەتی بلاوی بکەینەوە .

هاوکاری

لێکۆڵینەوەو ریپۆرتاج

ژمارە ١٦٩ ١-٦-١٩٧٣

سەربردەو مقام و عەلی مەردان

ئامادە کردنی : محمود زامدار

● بەستنی کۆنگرەیەکی فراوانی مۆسیقای کوردی ئەوپەڕی نیازمە .

● گۆرانی بێژی لێهاتوو ئەو کەسەیە کە زەمینەیەکی بەتین و فراوانی هەبێ لە ئاوازو گۆرانی میللی و مقامی کوردیدا .

لەگەڵ هەردوو مقام بێژی گەورەی عیراقی (محمد گوبانچی و عبدالستار الخشالی) لەیەکێک لەچایخانەکانی سوق الغزلی بەغدادا دانیشتبووین .. من و چەند هاورێیەک لە بارەی مقامی عیراقی و شەرقیەوە لەگەڵ ئەم دووانەدا ئەدواین . باس هاتە سەرباسی مقامی کوردی و لەکەلێنی قسەکانیا ماموستای مقامبێژ وتی : (علی مەردانی ئێوە ، من لە مقام گوتنا بەماموستای خۆمی دادەنێم ئەم هونەرمەندە پیرە خەزینەیەکی لێوالێوە لەمقام لەو بڕوایەشدام کەکەم کەس هەیە وەک خۆی توانیبێتی رەسەنایەتی مقام بپارێزی ..) ماموستا خشالیش تەئکیدی قسەکەی گوبانچی کردو وتی : (بەقەد شارەزایی خۆم لەهیم و بنەرەتی مقامدا ، علی مەردان ، یەکێکە لەوانەی کەبەکزلەموو ئەملاو ئەولا بە مقام ناکات و وەستایانە مقامەکان دائەڕێژێ) ..

ماموستا علی مەردان لەشاری کەرکوکی ئازیز ، لەساڵی ١٩٠٥ دا ، لەدایک بوە . لەگێڕانەوەی سەربردەی خۆیدا - دەڵێ : (سەفەربەرم لەبیرە کە خەڵک چۆن ئەرۆیشتن و شوێن بزر ئەبوون و نەئەگەڕانەوە ، باوکم لەکانی ساردی شاربازێڕە ، دایکم لە خێڵی زەنگنەی برایم غولامیە . خوێندنم لەحوجرەدا بوە ، بۆ یەکەم جار لای مەلا سالح ، کە لەتەکیەی شێخ عەلی تالەبانی دائەنیشت قورئانم خەتم کردوە ، لەگەڵ (ناگەهان و سمایل نامەو باغەبان و گولستانی شیرازی) ئاشنایەتیم پەیداکرد ، لەپاشان لەلای ملامحمدی یومەکتیبەکانی ئینشای گەورەو بچووکی گولدەستەم بەتورکی خوێندوە هەر لەم وەختەدا بوو ، بووم بە قورئان خوێن ، لەلای شێخ عەلیدا شارەزاییم لەسۆزو ئاوازەکانی مقام و هەواو سەلای هەینی و مقام شبناحی دا پەیداکرد . چەند فەقێیەکی ئاوازخوانی وەک ملا محمدو ئاورەحمان جەباری و حەمە عەلی داویە هەبوو ، باوکم کاروانچی و توتنەوان بوو ، باش لەبیرمە هەرجارە توتنم لەماڵەوە ئەدزی و بۆ ئەم فەقێیانەم دەبرد ، تا هەرهیچ بەبێ بتوانم لەلایاندا دانیشم و گوێ لەدەنگ و ئاوازیان بگرم) ..!

لەگەڵ ئاوازە شیرینەکانی ناو ژورە قشتیلانەکەی ماڵی ماموستا علی مەردان دا کە لە (تل محمد)ی بەغدایە وەبراوپڕی شریت و قەوانی دەگمەنە ، گوێم بۆ سەرگوزشتەی پڕ لەسەربوو سەمەرەی ئەم هونەرمەندە لێهاتوە ، پیروکەفتەکارە شل کردبوو ، کە بەردەوامو بێ پچڕانەوەو بەمەناسەبڕکی و بەچاوودڵی پڕ لەحەسرەت و جۆشەوە دەیگوت : (لەدیوەخانی شێخ حەسیبی لەیلانی ، کابرایەکی ئاوازخوان هەبوو ، کە بە (خدر بارام چاوش) مەشهوور بوو ، بۆیەکەم جار فێری مقامی زەنەن و بەیت و بێژی کوردەواری (ئەللاوەیسی) بووم ، سەرباری هۆرەو ئای ئای و خاوکەرو قەتار ، بەدەم تەموورەوە لێیدانەوە ، کابرایەکی لێهاتووی تریش هەبوو ناوەکەی (کامل نەبەلاوی) ، بوو ، ئەمیش جارناجار سەری ئەکێشا بەم دیوەخانەیە ، لە ئەمیش گەلێ شتی باش و بەنرخ فێربووم .. وام لێهات تەنیاو بەس حەزم دەکرد لەگەڵ (چاوش)ەکاندا هەڵسم و دانیشم ، محمد خلیل مقام بێژو حاجی نوعمان قەساب و سید احمدی ئاسنگەرو خانەی عەلی قەڵایی کەرکووکی دۆستی گیانی بەگیانیم بوون . بەگوزەرانی ژیانیشم بەپای پێتی و سەری کۆتەوە ، جوتیاری و شوانی و گاوانیم کردوە ، تا مقام و گۆرانی گوتن لەلامدا بوو بە خوو بوو بە ئاگرێکی کەوتە کەلەمەوە .. کە لەو زەمانەش رایێچام بۆ شاری بەغدا ، توشم بوو بە توشی (مورتەزاخانی ئیسفەهانی و ئەسغەری هەمەدانی و محمد سعیدی سابلاخی و یەحیا خانی تارزەن) کە هەمویان کورد بوون و نرخ و دەورێکی دیاریان هەبوو لەژیانی هونەرمەندانەی بەغدادا ، کەڵک و سودێکی زۆریشم لەمانە وەرگرت .. چل شەوی رەبەقیش لەگەڵ (سید علی ئەسغەری کوردستانی) یەکمان گرت و ئەم ماوە کورتە ، زۆر سەرمەستانەو هونەرمەندانە پێکرا ژیاین) ..!

لەبارەی گۆرانی و مقامی خۆیەوە کە یەکەم جار کۆتبێتی ماموستا مەردان ، گوتی : (بەفارسی مقامی نەوام خوێندوە ، ئینجا مقامی ئورفەو قۆریاتی تورکی و مقامی کوردو ئەللاوەیسیم لەسەر قەوان تۆمارکرد ، یەکەم گۆرانیشم کە لەئێزگەدا ووت (ئای ئای) بوو ، بەشێوەی (باجەلانی) تا ئێستا پتر لە (٦٠٠) سەد بەستەم هەیە ..

لەبارەی مقامەکانیشیەوە ، گوتی : (ئەو مقامانەی وتومن ، **ئەمانەن - کردویەتی بەشیعر : نەوا - قەتار - خاوکەر - ئەللاوەیسی - هیجران - خورشیدی - بەیات - ئائای - قەزاز - غەمگینی - باوکی ئەتا - حیجاز - دیوان - راست - حیجاز - عەجەم - ئەوشار - شەوور - سێگا - چارگا - ماهوور - سەبا - مەنسووری - ئورفە - پێنجگا - دەشت - حوسێنی - حیجاز غەریب - موخالف - دیوان - حیجازکار - کورد - خەناباد - شوشتەر - موحەیەر چەرکەزی - مال اللە - هوزام - ئەوج - هومایون - شەهەنگیز - مەسنەوی - عوشاق - دەشبەست - نەهاوەند - بەیاتی تورک - بەیاتی - کورد - سێگازابوول - هۆرە - خوێنین - نەوای فارسی - راستی عەرەبی - چارگای عەرەبی - قۆریات - قۆریات کوردی - قۆریات موخالف) .**

لەبارەی دوانیازو ئاواتیەوەش ، گوتی : (ئێمە هەموو نیازێک بەمرادگەیین و سەرکەوتنی میلەتی کوردمە .. ئای چەند نیازخوازیشم ... ، بۆش مردنم ، کۆنگرەیەکی مۆسیقای کوردی ببەسترایە ، لەهەمو هونەرمەندو وەستاو شارەزاو پسپۆڕانی گۆرانی و مقام و بەستەو ئاوازو موسیقا زانینی کوردی ، تا بەتەواوی سەرتاپای گیروگرفتەکانی گۆرانی و مۆسیقای کوردیمان یەکالا بکردایەو چارەسازێکی هاوچەرخانەو زانستیانەمان بۆ کێشەکان دانیایە ، ئینجا ئەتانزانی کوردی ئێمە چەند بەربلاو دەولەمەند لە هونەر .. بەداخەوە ، تا ئێستا هیچ شتێکی ئەوتۆ بۆ ئەم پرۆژە مەزنە نەرەخساوە .. نیازخوازین دام ودەزگا رۆشنبیری و ئەدەبی و ئیعلامیەکان ، ئەمە بۆ کوردو هونەرمەندانی کورد جێبەجێ بکەن .. بەهەزارەها درۆیە . بەڵام من بەپێی شارەزایی خۆم لەو قەناعەتەدام کە سەدەها شتی شاردراوەو دەگمەن و بەنرخمان لە گۆرانی و مۆسیقا ، شاردراوەتەوەو بێ نازو بێکەس تۆزی بێباکی و ستەمی زەمانەی روورەشی کەوتۆتە سەر سەروسیمای گەشو بریقەداری ..

وادیار بوو ، ماموستا ، بەتەواوی کۆنەبرینەکانی هەڵوەشابووەوە و ئەیویست درێژە بەقسەو سەرو سۆراخی سەرگوزشتەکانی خۆی بدا ، کە من چەند پرسیارێکم خستە بەردەمی و رازو پرسە شیرینەکانیم پێبڕیەوە ، بەو هیوایەی کە بتوانم لەهەڵێکی نوودا ، سەرجەمی سەربردەی ژیان و تەمەنی هونەرمەندیی ماموستای مقامبێژ لە نامیلکەیەکدا بەهۆی یەکێک لەدەزگا رۆشنبیریە کوردیەکان بخەمە بەردەست خوێنەرانی کوردو دۆستانی علی مەردان ، کە زۆر زەحمەتە ، لەم کورتە ریپۆرتاژەدا جێی ببێتەوە بۆیە پێم گوت :

● باشە ماموستا .. گۆرانی بێژی لێهاتوو لە لای تۆدا ، کێیەو چۆنی هەڵئەسەنگێنی ؟

لەوەلاما ووتی :

● ئەوکەسەیە ، کە زەمینەیەکی بەتین و فراوانی هەبێ ، لەئاوازو گۆرانی میللی و مقامی کوردیدا .. ئەوکەسەیە ، بتوانێ چەند مقامێکی قورسم بۆ بڵێ ! ئەوکەسەیە کە لەگوتن و خوێندنەوەو گوێ ڕاگرتن بێزار نەبێ .. بەس نیە کەمن بە (٣٥) ساڵی رەبەق توانیم هونەری مقام بێژی دەسگیر بکەم ، کە ئێستاش خۆم بەشاگردێک نازانم لەگوتنی مقاماتدا ..!

● باشە ، ئەی غەیری گۆرانی لەچیترا ، بەشدار بوویت و چ کارێکی هونەری ترت لە ئێزگەو تەلەفزیوندا ، دیوە ؟

● سەرباری ئەوەی کە گۆرانی دەڵێم : ئارەزوویێکی زۆرم لەشانۆگەری دا هەیە ، لەئێزگەدا گەلێ شتی لەم بابەتەم پێشکەش کردوە ، بەتایبەتی تەمسیلەکانی (بەنگ کێشەکان) و (چایخانەی حەمەرەق) و (بە زۆر کردمیان بەدکتۆر) . ئیستاش لەبیرمە لە شەڕی فەلەستینی ساڵی ١٩٤٨دا ، من یەکەم هونەرمەندی کورد بووم ، کە لە ئێزگەی لوبنان و شامدا ، ئاهەنگی کوردیم ئەگێڕا ، بۆ سوپای شەڕکەری ئەو سەردەمە ئەمرۆش وام لە (ئامۆژگای نمونەیی کوێران)ی بەغداو قەواعیدی (سوال فیج) واتە : حینجەی ئایەتەکانی مۆسیقا دەڵێمەوە ..! لەم رۆژانەشدا خەریکی مەسەلەی تەقاویتیم کە لە مانگی داهاتودا ، جێبەجێی دەکەم ..!

● بێگومان ، ماموستا ، باش ئەزانی گۆرانی کوردیمان گەلێ گیروگرفتی لەبەردەمایە ، بەلای تۆوە چۆن ئەم گیروگرفتانەو چارەکردنیان دەس نیشان ئەکرێ ؟

لەوەلاما ووتی :

● بەرای من نەبێ هەمو هونەرمەندو شارەزاو پسپۆڕێک بەدوای رەسەنایەتیدا بگەڕێ و پەنجەنمای بکا .. ئینجا هەوڵێکی کوردانە بدرێ بۆ بەستنی کۆنگرەیەکی فراوانی مۆسیقای کوردی و تیپێکی گەورەی یەکگرتووش دابنرێ بۆ ئاوازو مۆسیقاو گۆرانی کوردی .. دەیەها دیراسەو لێکۆڵینەوەش لەبارەی گیروگرفتەکان وچارەکردنیان ، ئامادە بکرێ .. مقام و گۆرانی میللی و فۆلکلۆریش بکرێتە بنچینەی پێش خستنی موسیقای کوردی .. سودیش لە تاقیمانەی میللەتانی تر وەرگیرێ لەم بارەیەوە .

● باشە ، ئەی لە گۆرانی بێژانی کورد ، کێت بەدڵەو لەبەرچی ؟

- دەنگ خۆشمان زۆر زۆرن .. بەڵام هیچ کامیان خۆیان ماندو نەکردوە ، وادیارە لەمەودوا ، هەندێ لە هونەرمەندانی رەسەن ، ئەوەیان بۆ ساغ بوەتەوە ، کە بێ خۆماندو کردن و خۆخەریک کردن ناگەنە هیچ .. بۆیە خەریکن هەوڵی بێشومارو لەسەرخۆ لەم بارەیەوە ئەدەن ..!

● ئەی باشترین ڕێبازێک بۆ کۆکردنی بەستەو گۆرانی و مقامی کوردی - بەرای تۆ - چیە ؟

- من لام وایە ، چەند شتێکی باش کۆکراوەتەوە ، بەڵام بەهیچ ناچێ ! چونکەم ، کەی بوینە خاوەن دام ودەزگایەکی هونەری و رۆشنبیری دەسڕۆو لێوەشاوە ، ئەو وەختە دەتوانم

بروانە ل ٧

وەڵامی چەند سەرنجێکی دوکتۆر ئەورەحمانی حاجی مارف

رەئووفی ئەحمەد ئالانی

- ٢ -

لە وەڵاما دەڵێم : بەخەیر بۆوێنە خۆم سەرەرای بەشداربوونم لە دوو لیژنەی تردا بۆ پێداچوونەوەی راپۆرتی ماموستایانی ووتنەوەی کوردی ولە قوتابخانەشدا دوای چوار پێنج وانە ووتنەوەم لەگەڵ لیژنەکەدا کۆ دەبوومەوە ، ئەندامەکانی تریش لە من بێکارەتر نەبوون ! پەلە لێکردنیش لەوێ بوەستێ .

ئا بەو شێوەیە ، سەرکەوتوانەو بەرهەمە خنجیلانەیە هاتە کایەوە .

بەڵام پاش ماوەیەک لە فەرمانگاو قوتابخانەکاندا ئەو گەرم و گوڕیە نیشتەوە ، بایاندایەوە سەر دەقی کۆن کە خوویان پێوە گرتبوو ، ئەو تاکوترا نووسیار(١) (کاتب)انەی کە بە کوردیش دەنووسن تەنهازەوقی خۆیان دەخەنە کارو نایانەوێ هانا بەرنە بەر هیچ فەرهەنگێک . لە لایەکی تریشەوە کاربەدەستان بەخەسارێی دەزانن چەند کەسێک لە مەیدانی زاراوەدا تەرخان بکەن و سەرپەرشتی کوردی نووسین بکەن . ئەمە تا ئێرە .

دکتور لە رووی باشییەوە دەڵێت :

کە پەڕانبەری یەک ووشەی عەرەبی چەند ووشەیەکیان داناوە وەک (بسیط) = ساکار = سادە ، یان (طیر) پەلەور ، باڵندە ، مەل .

من بەرای خۆم (هەر چەند ئەندامێکی لیژنەکەم) ئەمانە بە عەیب دادەنێم لە زمانی نووسیندا .

دیسان کە دەڵێت : کە (ئێش) یان بۆ (ألم) داناوە دەبوو (ئازار) یشیان بۆبهێنایەوە . ئەو ئەم کارە بە خراپ دادەنێ ، بەڵام من بە ئێشێکی پەسندی دادەنێم . لەم چەرخە تیژڕەوەدا کەی باوی ئەوە ماوە بۆ (فیرنەگوتە ، یان کلاوکوڕەیەک هەگبەیەک ووشە بخەینەکارو بڵێن « کلاوکوڕە = هەوێردە = کەڕەواڵە = کلاوفشە .. هتد » .

زاراوەی پەسند ئەوەیە کە بۆیەک مەبەست تەنها ووشەیەکی پڕ بە پێستی خۆی بەکاربهێنرێت ، کە ئازارو ئێش بەکاربهێنین با یەکیان بۆ (ألم) ئەوی تریان بۆ (وجع) بێت نەک هەردووکیان بۆ (ألم) چونکە کۆکردنەوەی شێوەو بێژەی هەموو دێهات و خێڵەکان دەبێ بسپێرین بە توێی فەرهەنگ و کەشکۆڵی زانیاری تاوەک میراتێک لەوێدا بمێننەوە .

جا کە دەڵێین دەوڵەمەندی زمان لەم رووەوە سەر هەڵدەدات .

دیسان بەگلەییەوە دەڵێت لیژنەکە خۆیان بەستۆتەوە بە وەرگێڕانی عەرەبییەوە ، دەبێ ئاوڕێک بدەنەوە بۆ زمانە ئەوروپاییەکان . بەوەشەوە ناوەستێت کە دەڵێت : (گواستنەوە نامە) بۆ (استمارة النقل) - وە (وورد یار) بۆ (مدقق) گیانی کوردیان پێوە نیە !! نەدەبۆ دوکتۆر ئەم دوو وێنەیە بهێنێتەوە چونکە وێنەی (گوزەرنامە ، رۆژنامە ، گواستنەوەنامە) ئەوپەڕی رەسەنیەتیان هەیە لە کوردی و فارسیدا ، لە کوردیدا بەلێکدراو دارێژراون ، وە لە عەرەبیدا بە (مضاف و مضاف الیه) دادەڕێژرێن ، جا ئەگەر واتاو قەوارەی (گواستنەوەنامە) بەسەر دەمی کوردانەوە نەبوون ئەوا قسەکەی ئەوراستە ، ئەمە وەک ئەوە وایە کە نابێ بە (ئاو) بڵێین (ئاو) چونکە عەرەب پێی دەڵێن (ماء) ئەگەر شتێکی باشتری شک بردووە بۆچی نەی نووسیوە یان ووشەی (ووردیار) لە رووی ئاشتقاقەوە وەک (کڕیار) و رەسەنە ئەگەر بمان وێ تایبە (ئاردیار = مدقق) ئێشەکەمان خۆ بەستنەوە دەبوو چونکە عەرەب بە (ئارد) دەڵێن (دقیق) !

هەروەها دەڵێت ووشەی (دووپات) بۆ (تأکید)ی عەرەبی ڕەوانی یە چونکە شتی واهەیە سەد جار دەووترێ بەڵێ تأکید یان یەک جار تأکید دەگەیەنێت . لێرەدا مەسەلەکە دوو جارو چوار جار نی یە بەڵکو لەرووی رەوانبێژی مجازەوەیە وێنەی دووپات یان (دووباد) تەواو رەسەنن بە واتای مجازی کورد دەڵێ ئەو پیاوە نامە خوا دووبادە ! واتە توندو قایمە یان فلان یەک بادە واتە بێدارو بارە بتەرەتی ووشەکە لە بادانی دوو بەنە بە سەر یەکدا ، واتە کە بەنێک بە دوو لۆ بە سەر یەکا بادرا قایمە ، جا ئەگەر ووشەی باشتر شک دەبەیت بۆ نەتنووسی ؟!

سەرنجێکی بچووک : دوکتۆر بەو سیفەتەی کوردی ناسە کە ناوەکەی خۆی و باوکی بە رێنووسی کوردی تۆمارکردووە لە باتی ئەوەی کە بنووسێ دوکتۆر (ئەورەحمان حاجی مارف) بەپێی دەستووری زمانی کوردی دەبێ بنووسێ (دوکتۆر ئەورەحمانی حاجی مارف) .

چونکە (ی)ی یزافەی کوردی دیارە (ظاهرە) یەکێ نەمرە لە زمانی کوردیدا .

دوا تێبینی : أ - دوکتور بۆ ئەو زاراوانەی بە لایەوە پەسند نەبوون تاقە ووشەیەک چییە چارەی بۆ نەدۆزیوەتەوە

ب - زوربەی ووتارەکەی تەرخان کردبوو بۆ باری چۆن ریزکردن و ئامۆژگاری لەو بارەیەوە .

ج - ئەیەوێت لە نووسین و زاراوەدا هەموو شێوەکان وە قسەی ئەم دیو ئەو دێ بە یەکا کەلەکە بکەین .

د - دانی نا بەوەدا کە زاراوەکان لە دارشتن و داتادا سەرکەوتوون . بەڵام لە هەمان کاتدا پەشیمان بووە بە چەند بەڵگەیەک کە وەڵامم دانەوە .

ئیتر با پەسەندی بدەینە دەست خوێنەرانی ئەم ووتارە . لە کۆتاییدا دەڵێم : نامیلکەی ناوبراو بێکەم و کووڕی نی یە .

(١) بۆیە ووشەی «نووسیار»م نووسی ، چونکە ئەگەر بڵێم (نووسەر) ئەدیب دەگرێتەوە .. وە لەو حەلەدا کە نووسەر بۆ ئەدیب دانرا ، بیر لە کاتب و عەرزوحالچی نەکراوەتەوە ، ئێستا ئەمان بەشی باشتر - یان پێبڕا .

ناوێک و چەند پرسیارێک

() فاضل قصاب ()

ئامادەکردنی : ئەحمەد ڕێبوار

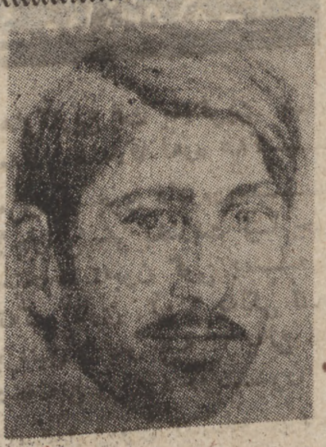

کاک فاضل قصاب ساڵی ١٩٥٣ لە شاری سلێمانی لەدایک بوە ، هەر لەوێ خوێندنی ناوەندی تەواو کردوە ، و بەهرەیەکی هونەری تەمسیلی نایابی هەیە .. ئێستا خەریکی خەملاندنی ئەو بەهرەیەتی لە پەیمانگای هونەرە جوانەکانی بەغدا .. ئەمساڵ لە پۆلی دووهەمی شانۆدایە .. ئێمە بەش چاوەڕوانی بەرهەمی ئەو پاشەڕۆژەین کە کاک فاضل بۆی هەوڵ ئەدات .

پ : کاک فاضل لە پەیمانگای هونەرە جوانەکان بەشێوەیەکی گشتی پەیرەوی کام قوتابخانەی هونەری شانۆیی ئەکرێت و گرنگی پێ ئەدرێت ؟

و : پەیمانگاکەمان وەک پلەیەکی خوێندنی سەرەتایی هونەر ، گرنگی ئەدات بە قوتابخانەی ڕیالیزمی لەبەر ئەوەی لە هەموو قوتابخانەیەکی تر زیاتر بنەڕەتی هونەری شانۆیی و ئەو تیورانەی وەریان ئەگرین بەسەریدا ئەچەسپێ ، لە پاڵ ڕیالیزمیدا لە پۆلەکانی سێ و چوارو پێنجدا ، هەموو جۆرە قوتابخانەکانی تری هونەری شانۆیی ئەخوێنریت ، جگەلەوەی قوتابی لە دوا ساڵی خوێندنیا سەربەستە لە هەڵبژاردنی ئەو شانۆگەرییەدا کە دەری ئەهێنێ و لە وانەی - دەرهێنان - دا پێشکەشی ئەکات .

پ : ئەتوانیت بە شێوەیەکی کورت بەراوردی بزوتنەوەی شانۆیی بکەیت لە نێوان جیهانی سوشیالست و سەرمایەداریدا .. لەڕووی خزمەتی مرۆڤی هاوچەرخەوە ؟

و : بێ گومان ئاشکرایە کێ خزمەتی مرۆڤ ئەکات ، هەرچەندە سەرمایەدارەکانیش بە کارەکەی خۆیان ئەڵێن لە خزمەت کردن تێناپەڕێ ، بەڵام هونەرمەندی سوشیالست خزمەتی هەمو مرۆڤ ئەکات لەسەر باوەڕی مارکسی لینینی ، بەڵام هونەرمەندی سەرمایەداری کارەکەی لە خزمەتی تاک دەرناچێ کە لە خۆیانەو گرنگترین دژوارییشیان - جنس - ە بێ ئەوەی بە دوای چارکردنی مەسەلەکەدا بگەڕێن بەڵکو لە ڕابواردن و کات بەسەربردن دەرناچێ .. بەم پێیە ئەبینین هونەرمەندی بورجوازی گەورەو جیهانی سەرمایەداری بیر لە هەژارو چینی چەوساوە ناکاتەوە . وێنەی کارگەکان و برسییەکانی ناو بازاڕ پیشان نادات . ئەوەش نابێ لەبیر کەین کە لە وڵاتێکی سەرمایەداری وەک ئەمریکادا - بۆ نموونە - زۆر نووسەری وا هەڵکەوتوون بەرگری لە مارکسیەت و چینی چەوساوە ئەکەن و گرنگی بە - قیم - و رەوشتی ونبووی ئەو کۆمەڵە ئەدەن کە دووچاری سەر لێشێواوی و بەرەڵایی بوون . لەوانەش نووسەری بەناوبانگی ئەمریکی - آرثر میللر - یەکێکە لەوانەی سەرسامە بە ئەدەبی رووسی بەتایبەتی - چیکۆف - .

پ - بە رای تۆ چیرۆکی شانۆگەری خۆماڵی بنوێنری زیاتر سودمەندە یا چیرۆکی بێگانە بکرێتە کوردی و بۆ ؟

و - بەڕای من هەردووجۆرەکە پێویستە ، پێشکەش کردنی شانۆگەری خۆماڵی بۆ ئەوەی شانۆی کوردیش هەمان پەیامی ڕاژەکردن بەرزکاتەوەو خزمەتی نەتەوەی کوردی دواکەوتوومان بکات ، هەروەها وەرگێڕانی شانۆگەری بێگانە و پێشکەش کردنی لە کوردستاندا زۆر پێویستە ، بۆ ئەوەی ئەو بەردەوامی پێشکەوتنەی وڵاتانی تر بۆ خۆمان بکەین بە تاقی کردنەوە و - مقومات - ی چیرۆکی شانۆیی چاک لەوانەوە بگاتە شانۆی کوردی ، مەبەستیشم تەنها تەکنیکە هونەرییەکەیە نەک - فکر - .

ئێمە تا ئێستا نازی ئەوەمان نیە شانازی بە خۆمانەوە بکەین و بڵێین چیرۆک نووسی شانۆییمان هەیە ، بۆیە زۆر سوورم لەسەر ئەوەی ئەو چیرۆکە بێگانانە وەرگێڕین کە لە سروشت و ڕووداوەکانی کوردستانەوە نزیکن هەتا بەردەوام بین لەسەر پێش خستنی شانۆی کوردی و بە هیوای لەدایک بوونی چیرۆکێکی شانۆیی کوردی کە بە هەمو مانایەک بۆ شانۆ نووسرابێت .

پ - پەیمانگاکەتان چەند بەشە ؟ وە بەشی شانۆ لقی تری لێ ئەبێتەوە ؟ وە ئایا لەهەمو

بروانە : ل ٥

Institut kurde de Paris

كەوتبێ ، لەپێناوی گەشـــەپێكردنی‌و پێشخستنی زمان‌و نووسینی كوردی‌دا كەمتەرخەمیان نەكردوە ، ئەوە تائێستا لە كوردستانی عیراق‌داو پاش راوەستانی شەڕی براكوژی‌و لەدایك بوونی بەیاننامەكـەی ئازارو لەسایەی حكومەتی نیشتمانی‌دا ، رێگا تەخت بوو ، بۆ نوسەرانی كورد ، چمكی چالاكی لێ‌هەڵكەن‌و هەست بەم بوژاندنەوەیە ئەكەین لەزمان‌و نووسین‌و ئەدەبی كوردی‌دا .

پ٤ : نوسەرە پێشرەوەكانی كورد ، كێ بوون ؟ وە بەچ هۆیەكەوە ، نوسینەكانیان بلاو كردۆتەوە ؟

وەلام : بنەماڵەی بەدرخانیەكان ، یەكێكن لە پێشرەوە نوسەرەكانی كورد ، پاش ئەدیبی نەمری كورد ئەحمەدی خانی كە داستانی مەم‌وزینی بەزمانی كوردی نوسیەوە . ئەم بنەماڵەیە لەگەڵ ئەوەش‌دا ، لە بەدەربەدەری‌و ئاوارەیی ئەژیا ، لە پێناوی پێشخستنی نوسینی كوردی‌دا ، هەرچیان لەدەست هاتوە كردویانە ، هەر ئەمانە بوون كە ٧٥ ساڵ لەمەوپێش لە قاهیرە یەكەم رۆژنامەی كوردیان دەركرد لەژێر ناوی (كوردستان) دا ، هەروەها كۆششیان هەیە لەدەربارەی بەكارهێنانی تیپی لاتینی بۆ نووسینی كوردی . وە توفیق وەهبی ، كە یەكێكە لەزانایانی زمانی كوردی لە گۆڤارو رۆژنامە كوردیەكان‌دا ، گەلێ باسی بەنرخی پێشكەش كردوە دەربارەی رێزمان‌و ئیملای نوسینی كوردیەوە ، وە دەربارەی دۆزینەوەی ئەو وشە كوردیە پەتیانەی لە بیر چوبونەوە ، یادداشتنی وشەی نوێ لەسەر رۆشنایی گرامەری كوردی . حزنی موكریانیش دەوری پێشرەوەیەتی نواندوە لە پێشخستنی زمان‌و ئەدەب‌و نوسینی كوردی‌دا ، چ بەهۆی دامەزراندنی چاپخانەی (زاری كرمانجی) لە رەواندز ، چ بەهۆی ئەو كتێب‌و نامیلكانەی بلاویان كردۆتەوە ، لەگەڵ ئەوەش‌دا ، بێ ئارامی‌و دارایی‌و دەربەدەری زۆر چێشتوە . هەروا ئەدیبی نەمری كورد (پیرەمێرد) لە سلێمانی ، ئەویش بەهۆی رۆژنامەكەی (ژیان ـ ژین)ەوە ، بەهۆی ئەدەبە بەرزەكانیەوە لە هۆنراوەو پەخشان كارێكی گەورەی خستۆتە سەر پێش ـ خستنی نوسینی كوردی . هەروا لەناو نوسەرە پێشرەوەكان‌دا ، نابێ دەوری عبدالواحد نوری‌و ابراهیم احمدو رەفیق حلمی‌و علاءالدین سجادی‌و شێخ محمدی خاڵ‌و جمیل بەندی (رۆژبەیانی) مان لە بیر نەچێ .

هەروەكو لەسەرەوە باسم كرد ، ئەم نوسەرانە بەهۆی گۆڤارو رۆژنامە كوردیەكانەوە ، یا بەهۆی ئەو كتێب‌و نامیلكانەوە كە دەریان كردوە ، نوسینەكانیان بلاوكردۆتەوە .

پ : كام گۆڤار ، یان رۆژنامەو كتێبی كورد ، بۆ یەكەم جار خوێندراوەتەوەو ناوەرۆكی چۆن بوە ؟ هەروا چاكترین گۆڤاری كوردی كامەیان بوە ؟ لەبەرچی ؟

وەلام :

یەكەم گۆڤار كە خوێندومەتەوە ، گۆڤاری زاری كرمانجی بوو كە حوزنی موكریانی لە رەواندز دەری دەكرد ، ناوەرۆكەی بریتی بو لەباسی ئەدەبی‌و مێژوویی‌و كۆمەڵایەتی ، چاكترین گۆڤاری كوردی بەلای منەوە بەپێی سەردەمی خۆی گۆڤاری (گەلاوێژ) بو كە خاوەنی ئیمتیازەكەی ابراهیم احمد بوو لە ساڵی ١٩٣٩دا دەستی كرد بە دەرچون ، چونكە بە شێوەیەكی نایاب چاپ ئەكراو لەكاتی

بولاپەرە ٧

پاشماوەی : ٧ پرسیارو نوسەرو ٠٠

خۆیدا ، دەرئەچوو ، وە باش گۆش ئەكراو ناوەرۆكی باسەكانی زۆر بەسوودو بەتام‌و چێژبوو ، هەوڵی ئەدا لێكۆڵینەوەی باسەكانی (مۆزعی)بێ‌و دوربێ لە قسەی هیچ‌و پوچ . ناوەرۆكەكەی بریتی‌بو لەباسی مێژوویی‌و ئەدەبی‌و كۆمەڵایەتی . لێكۆڵینەوە لەسەر گرامەرو شێوەی نوسینی كوردی‌و لەگەڵ گەلێ باسی تری وەرگێراو لە ئەدەبی بێگانەو ئەمە لەگەڵ ئەوەش‌دا ئەبێ ئەوەش بزانین كە (گەلاوێژ) لە سەردەمی شایەتی دوابراوادا دەرئەچوو ، وە گۆڤارێكی ئەدەبی كۆمەڵایەتی بوو ، لەبەر ئەوە ماوەی زۆر تەسك بوو لەهەموو لایەنێكی كەم‌و كوڕی كۆمەڵایەتیمان بدوێ . هەروەها هاش كە ئەڵێم (گەلاوێژ) باشترین گۆڤار ئەزانم ، ئەم رایەم بەپێی ئەو سەردەمەیە ، كە ئەم گۆڤارەی تیا دەرئەچوو ، ئەگینا گۆڤارو رۆژنامە كوردیەكانی تریش ، هەریەكە ، بەپێی سەردەمی خۆی دەورێكی باڵای نواندوە ، وەكو گۆڤاری نزارو هەتاوو هیواو رۆژی نوێ‌و سلێمانی‌و هەولێرو رۆژنامەی ژین ـ تاد .

پ ٦ : بەپێی ئاگاداریتان ، حیزبە سیاسیەكان واتە : (هیوا) (رزگاری) (شۆڕش) (پارتی دیموكراتی كوردستان) (حیزبی شیوعی) دەوریان لـە بەرەپێدانی نووسین‌ورۆشنبیری كوردی ، چ بوە ؟

وەلام : وەكو ئاشكرایە ، ئەم هێزە سیاسیانە ، تێكۆشاون بۆ ئەوەی نەتەوەی كورد بگاتە مافەكانی خۆی كە یەكێ لەو مافانە ، نوسینە بەزمانی كوردی بە واتایەكی تر ، ئەم هێزانە خۆیان خەریك ئەكردوە بەدانانی رێگایەك بۆ نوسینی كوردی كە نوسەرانی كورد لەسەری برۆن . ئەمان هەوڵیان داوە نەتەوەی كورد بەهەموو مافە نەتەوەیی‌و كۆمەڵایەتی‌و دیموكراتیەكانی خۆی بگا ، جا گەیشتن بەم مافانە واتەی ئەوەیە رێگا بۆ نوسەری كورد تەخت ئەكا ، هەوڵبدا گەشە بە نوسینی كوردی بدا ، بە واتەیەكی تر ، ئەم هێزانە كارێكی ئاراستەی خۆیان هەیە ، لەسەر پێش ـ خستنی نوسینی كوردی دەكا ، راستەوخۆ كە ئەكەوێتە سەر شانی شارەزایانی نوسینی كوردی لە ئەدیب‌و نوسەرە بەهرەدارەكانمان ، هەروەكو ئەبینین بە تێكۆشانی پارتی دیموكراتی كوردستان‌و هێزە سیاسیەكانی تری عیراق ، بەیاننامەكەی ئازار مۆر كرا ، كە تیایا پێ‌درا بە مافەكانی نەتەوەكەمان بە حوكمی زاتیەوە لە چوار چێوەی كۆماری عیراق‌دا ئەمە وزەو توانای نوسەرانی كوردی بەرەڵلا كرد ، نوسینی كوردی پێش بخەن ، وئەم گەشەكردن‌و بوژاندنەوەیە لە نوسینی كوردی‌دا ، كە ئیمرۆ ئەبینین بەرهەمی ئەو بەیاننامەیە .

پ ٧ : ئێستا ، چ رێبازێ لە بزوتنەوەی رۆشنبیری‌و ئەدەبی كورددا هەیە ؟

وەلام : ئەدەب وەكو هەموو هونەرێكی تر ، لەبەر ئەوەی بەستراوە بە ژیانەوەو لێی جیا نابێتەوە : ئاوات‌و ئامانج‌و كێشەكانی ئەو كۆمەڵە دەرئەبڕێ كە تیایا ئەژی بەپێی ئەو قۆناغەی كۆمەڵ تیایابەتی وە رێگای نیشان ئەدا بۆ برینی ئەو قۆناغەو گەیشتن بە قۆناغێكی بەرزتر ، واتە ژیانی ماددی كۆمەڵەكە رێبازی ئەدیب دیاری ئەكات ، وە لەبەر ئەوە ژیانی كۆمەڵایەتی راوەستاو نی‌یەو بەرەو پێشەوە ئەگۆڕێ بەپێی ئەویاسا كۆمەڵایەتیانەی كاری لـێ ئەكەن ، رێبازی

ئەدەبیش بەو پێیە ئەگۆڕێ ، وەكوو رێبازی كلاسیكی‌و رۆمانتیكی‌و واقیعی سوشیالیستی

وە ئەگەر ئێمە سەرنج بدەینە مێژووی ئەدەبەكەمان بۆمان دەرئەكەوێ كە هەندێ لەم هەنگاوانەی بڕیوە وەكوو كلاسیكی‌و رۆمانتیكی وە ئێستا بەرەو واقیعی‌یەت ئەڕوا كە ئەڵێم بەرەو واقیعی‌یەت مەبەستم ئەوەیە هێشتا پڕوپووشی رۆمانتیكی‌یەتی پێوە ماوە ئەمەش شتێكی ئاسایی‌یە بۆ هەموو گۆڕینێك كەپاشماوەیەك پاشماوەی قۆناغەكۆنەكەی هەر پێوە ئەمێنێ وە ئەگەر سەیری بەرهەمی ئەدیبەكانمان بكەین لەم قۆناغەدا كە نەتەوەكەمانی پێدا ئەڕوا وە بەراوردی ناوەرۆك‌و شێوازیان بكەین لەگەڵ ناوەرۆك‌و شێوازی بەرهەمەكانی ئەدیبەكانی چارەكە سەدەیەك لەمەو پێش راستی ئەوەمان بۆ دەرئەخا . ئێستا جێگای باس‌و لێدوانی ئەدیبەكانمان كێشەكانی ئێستامانی كوردە ، بەشێوەیەكی فراوانتر لەجاران وە لەتواوی داتیەی خۆیان بۆ هاتونەتە دەری ناوچەماوەری

كوردستان .. بۆ ناو چینی جوتیاران‌و كرێكاران‌و زەحمەت كێشانی تر . وە لە پەنجەرەیەكی ترەوە ئەروانن كۆمەڵەكەیان . ئە پێشا نەیان ئەزانی چ پەیوەندیەك هەیە لە نێوان كوردایەتی داو خەباتی پیادەیدا لە كوردستاندا لەبەر ئەوە كوردایەتیان بەتاڵ ئەكردەوە لە ناوەڕۆكە ئینسانی‌یە دیموكراتیەكەی ، بەلام ئێستا هەروەكو لەبەرهەمی گەلێ لەئەدیبەكانمانا دەرئەكەوێ ناوەرۆكی كوردایەتی جگە لە لایەنە نەتەوایەتیەكەی لایەنێكی تریشی ئەگرێتەوە كە رزگار كردنی چینی چەوساوەی كوردە لە جوتیارو كرێكارو زەحمەت كێشانی ترلەچەوسێنەرەكانیان لە دەرەبەگ‌و سەرمایەدارە جامبازەكان ، وە گۆڕینی ژیانی كوردەوارییە لەهەموو روویەكەوەو بەرزكردنەوەیەكی بۆ قۆناغێكی تری باشتر . ئەدیبەكانمان ئێستا ئاوڕێنەوە بۆ نەتەوەكەیان‌و هیچی تر ، بەڵكوو گیروگرفتەكانی بۆ‌ڕوون ئەكەنەوە لەگەڵ هۆی پەیدا بوونی ئەم گیروگرفتانەو رێگای چارەكردنیان .

پاشماوەی : سەرنجێك لە ورێنەكانی ٠٠٠

رۆژبەرۆژ بەهێزتر ئەبوو نۆكەرانی بێگانەی خستۆتە ترس‌و لەرزەوە .

لەموتوێژەدا حەمەرەزاشا جارێكی تر پەردەی لەسەر ئەو ئەركەیە لابردوە كە ئیمپریالیستەكان پێیان ئەسپاردووەو نیشانی داوە كە ئامادەیە ئەخشی ژاندارم لە مەڵبەندی خەلیج‌دا بگرێتە ئەستۆی خۆی‌و بۆ پاراستنی قازانجی مۆنۆپۆلەكانی ئەوتی بەرهەڵستی هەموو جۆرە بزووتنەوەیەكی چەكدارو جوولانەوەیەكی رزگاریخوازی گەلانی ئەم ناوچەیە بكا . شا دەڵێ : « پێم‌خۆشە قودرەتە گەورەكان دڵنیا بن كە پێویست بینەبۆ خەلیج نیگەران بن ... من بەهەمووی ئەو هێزانەم كە هەیدی‌و هێمنی (!!) ئەم بەشەی دنیا دەپارێزم » .

ئەوقودرەتە گەورانەكە شا دەیەوێ لەبارەی خەلیجەوە دڵنیا بن‌و بەردی خاترجەمی بخەنە ژێر سەریان كامانەن ؟ ئەوە قودرەتی جیهانیە كە قازانجی خۆی لە مەڵبەندی خەلیج‌دا لەمەترسی‌دا دەبینێ‌و چاوی پاراستنی ئەوقازانجەی لەرژێمی شا هەیە ؟ ئەوە وڵاتە ئیمپریالیستیەكان‌و بەتایبەتی وڵاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكایە كە دەیەوێ پاش چوونەدەری بریتانیا ئێران « بۆشایی » خەلیج پڕ بكاتەوەو دیفاع لە قازانجی ئەوان بكا . ئیمپریالیستە ئینگلیزی‌و ئەمریكاییەكانن كە بەرەگرتنی جوولانەوەی ئازادیخوازی گەلانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست بۆخۆیان بەحەمەرەزاشاو هێزە دادەنێن‌و بەحەمەرەزاشاو كۆنەپەرستەكانی عەرەب دەسپێرن كە دژی ئەوەی ئەوان رابوەستن‌و دەنگی هەقخوازی گەلانی ئەومەڵبەندە لە گەروودا بخنكێنن .

شاهەنشا هەموو وەختێك نە ورێنەكـــانی خۆی‌دا ئاورێك وەسەر عیراق دەداتەوەو سەرـ بەندی فەرمایشتەكانی دێنێتەوە سەر حكوومەتی عیراق . ئەم جارەش وەك جارەكانی ترێشا بارە بەعیراق دەكاو دەڵێ : « لەلای جنووبی ئێران ، عیراق بۆ ئێمە زۆر جێگای نیگەرانی نیـیە ، هەرچەند ئەم وڵاتە دەیەوێ نە خەڵكی دیكە زیاتر بێ » . ئێستا ئێمە نازانین مەبەستی (اعلیحضرت) ئەوەی كە دەڵێ : « عیراق بۆ ئێمە زۆر جێگای مەترسی نیە » چیە . ئەگەر عیراق

نیـــازی پەلاماردانی ئێران‌و دەستدرێژی بۆسەر خاكی ئێرانی لەسەردا نیە ، ئەوە دەتوانین بڵێین بەرێكەوت لە هەموو فەرمایشتەكانی‌دا ئەوەندە راستە ، دیارە عیراق نایەوێ پەلاماری ئێران بداو گەلانی عیراق خۆیان بەدۆست‌و هاوپەیمان‌و هاوئامانجی گەلانی ئێران دەزانن‌و لەگوێرەوەی پێوەندی خەباتی هاوبەش لە نێوان ئەوگەلانەدا هەبووە .

بەڵام ئەگەر مەبەستی شا بوونی سیستەمی سیاسی كۆماری عیراق بێ ، دەبێ بڵێین كە بەداخەوە دڕۆی لەگەڵ خۆشی‌و خەڵكیش كردوە ، چونكە شاو ئاغا ئیمپریالیستەكانی بوونی حكوومەتێكی نیشتمانی وەك عیراق لەمەڵبەندی خەلیج‌دا بە مەترسیەكی گەورە دەزانن . عیراقی « ئازاد‌و یەكی حوزەیران و یەكی ئازار بەراستی خەتەرێ بۆ مۆنۆپۆلە جیهانیەكان و نەوتخۆرانی جیهانی هەیەو هەربۆیەش بێ‌پسانەوەو حەسانەوە خەریكی نەخشەكێشان‌و پلاندانانن لەدژی كۆماری عیراق‌و دەیانەوێ ئەوبنكە دژی ئیمپریالیستی‌و كۆنەپەرستیە لەناوبەرن .

خۆش ئەوەیە شا دەڵێ عیراق « دەیەوێ لە خەڵكی دیكە زیاتر بێ » . گۆیا ئەمە عیراقە داوای مەزنایەتی دەكاو عیراقە كـــە دەستدرێژی بۆسەر خاكی وڵاتانی دراوسێ دەكاو پێگەی نیزامی ئیمپریالیستەكانی تێدا دادەمەزرێنێ . شا ئەوەی بۆ خۆی خەونی پێوە دەبینێ ، لەسەر خەڵكی تری دەكاتە تاوان . مەگەر رژێمی شا نەبوو كـە پێش‌دووساڵ بەپێچەوانەی هەموو عورف‌و قانوونێكی ناودەوڵەتان پەلاماری سێ جزیرەی عەرەبی‌داو داگیری كردن ؟ مەگەر ئەوە شا نیە كە هەموو كاتێك دەڵێ ئێمە دەبێ هەقی « سیادە » مان بەسەر خەلیج‌دا هەبێ ؟ بەراستی كورد باشی گوتوە كـە دەڵێ « حەیا دڵۆپێكە ، ئەگەر رژا ، رژا » .

پاشماوەی : دیكتاتۆریەتی ٠٠

نازانم لێرەدا بچمەئەو باسەوە ، لە ساڵی ١٩٢٤دا كۆنگرەی یەكەمی نیشتمانی‌ی كۆمینتانگ بەسەرۆكایەتی سن یات سن‌و بەشداری كردنی كۆمۆنیستەكان گیرا . لەو كۆنگرەیەدا بڕیاریان لەسەر ئەو بەیاننامەیە دا كە ئەڵێت ٠٠ « ئەو رژێمەی لەووڵاتانی تازەدا بەدیموكراسی ناو ئەبرێت رژێمێكە زووربەی كات بەدەستی بۆرژوازیەوەیە . كەواتە شتێكی سروشتیە زوورینەی خەڵكی لەسایەی ئەم رژێمەدا بچەوسێنرێتەوە . مەبەستی كۆمینتانگ لەم بەیاننامەیەدا واتە ـ شایانەتی بۆ هەمووكەس نەك بۆ دەستەو تاقمێك ٠٠ » .

لێرەدا گەر لەومەسەلەیە گەڕێین كێ سەركردەیی ئەم رژێمە بكات ، ئەو دیموكراسیەی ئێمەش مەبەستمانە وەك بەرنامەیەكی سیاسی گشتی كتومت ئەگونجێ لەگەڵ دیموكراسی گەلی یان دیمكراسی نوێ‌دا . گەر رژێمێكی وا دامەزرا كە لەسایەیدا رەشتە خەڵك هەموو پێویستیەكانی ئاز مسۆگەر بكەن‌و ئەو رژێمەش بەسەركردایەتی چینی كرێكاران بێت ، ئەوكاتە دەوڵەت ئەبێتە دكتاتۆریەتی دیمكراسی گەلی . كاتێك شان كای شیك خیانەتی لە سن یات سن كرد بەوەی دكتاتۆریەتی چینی بۆرژوای بیرۆكراسی‌و چینی مۆڵكداری كردە داردە ستێك وە چەوساندنەوەی گەلی چین ماوەی ٢٢ ساڵی رەبەق ووڵاتی دەستە ژێرباری چەوساندنەوەوە بەڵام گەلی چین لەدوایی‌كاتاو بەسەركردایەتی پارتی كۆمۆنیست توانی بۆ نێچیرگاری ئەو رژێمە لەناو بەرێت . كۆنەپەرستەكانی بێگانە بەوە تاوانبارمان ئەكەن كوایە بەبەستمانە دكتاتۆریەت یاخود دەسەڵاتی « مطلق » بچەسپێنین ، كەچی ئەوانە هەمان دەسەڵات بەخۆیان‌رەوا ئەبینن كاتێك كە حوكمی ووڵات ئەكەن دكتاتۆریەتی بۆرژوایانە ئەچەسپێنن كەلەسایەیدا پرۆلیتاریا بەتایبەتی‌و گەلی چین بەگشتی ئەچەوسێننەوە . ئەوانەی بەو جۆرە باسمان ئەكەن هەر ئەو كەسانەن سن یات سن بەچینی بۆرژوای چەوسێنەر ناوی ئەبردن ، هەر ئەوانەشن خستنیەكار بۆ چەسپاندنی حوكمی دكتاتۆری ودوژمنایەتی كردنی شۆڕشی گەلی چین .

فەیلەسوفی‌خێزانی « سۆنگت » تشۆهسی ، چەند نوسراوو كتێبی هەیە بائەوەی ئێستا لە نوسینەكانی ئەو فەیلەسوفە یادمان ماوە ئەو تاكەرستەیە بە كە ئەڵێت « چۆن خەڵكی لەگەڵتا ئەجوولێنەوە ، تۆش بەو جۆرە هەڵس‌و كەوتیان لەگەڵ‌دا بكە » ئەوەی ئێمە لەم سەردەمەدا مەبەستمانە بیكەین بەتەواوی ئەوەیە ، واتە بەپێی هەڵس‌وكەوتی داگیركەرو كۆنەپەرستان مامەڵەیان لەتەكا ئەكەین .

پاشماوەی : كورتەهەواڵ ٠٠٠

شایانی باسە بڕیارە كەوا تراوەو بۆی تەرخان كراوە . ئەوەی شایانی باسە بڕیارە كەوا دراوە كە ئەمساڵ ئەو پارەیە بۆیان دانراوە هەروەهان بەدیێتی .

پاشماوەی : بەرهەمی گەنمی ٠٠٠

٣ ـ هەر تەنێ دیناریك زیاد ئەدرێت بەو كەسانەی ماوەی ٣٠-٩-١٩٧٣ خۆیان گەنمەكەیان رەوانە ئەكەن .

٤ ـ پێویستە ئامۆژگاریە تایبەتیەكان دەربارەی چۆنیەتی وەرگرتن‌و تەسلیم كردن‌و رەوانەكردنی بەرهەمی ئەمساڵ جێ‌بەجێ بكرێت .

٥ ـ ئەبێ بێ‌جیاوازی گەنم لە هەموو لایەك بكردرێت .

٦ ـ گرنگی بەو كەسانە ئەبێت كە گەنم رەوانەئەكەن وە گوێنیەكە بۆچەند جارێك بەكار ئەهێنرێت .

پاشماوەی : چەندسەرنجێك ٠٠

**واتە ئەڕۆێ
من ماوەی خۆم باش ئەزانم
ئەوەی من ئەیكرم بەیار
بە خۆشەویست
بە دەستگیران ٠٠
نامەوێ شێوەی لەتۆبێ
دوا لاپەرەی رشـته‌ی مرواری ل ٤٣ ـ**

* ئەوەی كە پێویستیە لە رووی زمانەوە دەربارەی شیعرەكانی شاكەلی بەسەرینا تێ پەڕبەبین‌و دەستی بۆ بكێشین ئەوەیە : شاكەلی وەك دەر ئەكەوێ هێشتا لە بەكار هێنانی « وشە »دا بێ هێزی تیا ئەبینرێ ، ئەم بێهێزیە وای لێ كردوە زیاتر لەجاری « وشەیەك » ، دووبارە بكاتەوە ، لە چوارده شیعری دیوانەكەیدا بۆ نموونە سەرنج بدەن چەند جار « وشەی شەقامی » بە جۆراو جۆر بەڵام لێك نزیك بەكار هێناوە :

(ئەرۆم بەسەرا شەقامێكا ، كەوتوون لەسەر شەقامەكان ، بەناو شەقامی تاریكـا ، شەقامەكان داپۆشیـراون ، شەقامی خۆر لەیاد بچێ ، شەقامەكان تاریكایی دای پۆشیون ، بەسەر شەقامی روناكا ، گەردەلوول‌و گیژ تەمەن بەشەقاما ، رلێنە ئاوارەی شەقام‌و هەورازەكان) .

دوا سەرنج

● لە بارەی شیعری « پرۆژەی كوودەتایەكی نهێنی »دا كـە لەبەر ئەوەی تەكنیكەوە لەیەكێكە لەهەرە شیعرە سەركەوتووەكانی شاكەلی لەبارەی‌یەوە ـ سێ دەنگ لە مێژوویەوە » كە بەشێكە لەو شیعرە ، شاعیر لەكەیەكی لە سەر خۆی تۆمار كردوە ، ناتوانێ چاوی لێ بنوقێنێ‌و بەهۆی تەسكی گێڕانەوە‌و تامەزرۆی رابوردوییەكی كۆنەپەرستی بۆ نموونە قەڵەم كە « وەك من بیرم لە خۆم بێ » لەگەڵ بیركردنەوەی ئێستای حزوورا ناكۆبێ .

**بیلبانی دوورگەی عەرەب
گەردوای ئاكرێ
ئەركیان شاخو دەشتی
وڵاتەكان
شەقامەكان داپۆشیـون
مەتا :
لی دوورگەی عەرەبی
كـ ـرد
بە مرواری ٠٠
گلێنەی چاو دیلی تەمی
بیابانە
تاوانێكی تاڵەبارە
شەقامی خۆر لەیاد بچێ : ل ٣٣**

شاكەلی ، بەهۆی رانینی ئان نەیزانیبێ ، خۆی خستۆتە گێـژاوی « دووروویەكی » بەیەكەوە نەگونجاوی وا ئەوە بە ئاشكرا تاوانێكدا لەبارەی شیعرێكی تریا ، ناوەرۆكی وایە ، ئەڵێ نەكەر خۆشەویستەكەم لەدەست چوو ، بۆ شایەنی كەوتە ژیانیەوە ، لە كەرانیا بۆ « بەدیل » نایەوێ خۆی بە هەنگاوی خۆشەویستی‌بدات ، ئەوەی خۆشەویستەكی تەوێ درێژی نەكات .

**ئەوەی من ئەیكرم بەیار
بە خۆشەویست
بە دەستگیران
نامەوێ شێوەی لەتۆبێ
ل ٣٢**

كەچی لە رۆژی كوودەتاكەیا بە ناتاسەوە ، ھەموگیانە بۆ « بەدیل » بە تاوانێكی تاڵەبار ئەزانێ .

پاشماوەی : سەربردەومقام‌و ٠٠٠

بڵێم : ئەم بەستەو مقامانەو گۆرانیە خاوانەمان كۆكردۆتەوە دەنا ئەگەر كار بەم چەشنە بڕوا ، چ پێویستیەكمان بە كۆكردنەوە نیەو هیچ‌شتمان كۆكردۆتەوەو جشتمان بەجێ نەكردوە !

● باشە ، ئەی لە گۆرانی بێژانی عەرەب‌و تورك‌و فارس كامیانت بەدڵە ؟ لەوەلامتا وتی : ـ لە فارس (گول پایگانی‌و ئیرەج‌و حومەیرا) لە عەرەب (عبدالوهاب‌و كە لسوم‌و كۆبانچی‌و سونباتی) و لەم دواییەی لە توركی بچراوم بۆیە شارەزاییم كەمە ، هەر چەندە ئەمانیش شتی باشیان هەیە .

● ئەی چۆن رەستەو رەچەڵەكی مەقامی كوردی ئەداو مقامی‌شەرقی‌و عەرەبی‌دا هەست پێ‌دەكەیت‌و دەیناسیتەوە ؟

ـ هەر چەندە ئەم مەسەلەیە وردبونەوەیەكی قوڵی پێ‌دەوێ ، بەڵام بەناوو ئازناوی مقام‌و هەروا بە جۆری وتن دەتوانم بڵێم : كە زۆربەی زۆری مقامی شەرقی كوردین‌و خاوەنە تەسلیەكەی كوردە ، هەر بۆ نموونە : بەیات ، عینی دوو گۆرانی بێژی كوردو (فارسێك یا توركێك یا عەرەبێك) گوێی لێ‌بگرە ئینجا باشت بۆ روون دەبێتەوە كامیان راست‌رو رەسەنترن ٠٠ بەڵام چی بكەین كە زۆر هونەرو ئاوازو مقام‌و گۆرانیمان شێتمان باغەكراوە ، لەمانەش من لام‌وایە ، بەكەم بەرپرسیار لەبەردە ئەم مەسەلەیەدا ، هونەرمەندی كوردە ، بەر لـە گشت كەسێك !

● سەیرە ، باشە ، ئەی ئەو گۆرانیانەی كە لە هەندەوان زانیاری

تۆمارت كردوون چەندن‌و چین ؟

ـ لە ئێزگەی تاران‌و كرمەنشادا ، لە ساڵی ١٩٦٥ بە چەند گۆرانی‌و مقامێك تۆمارم كردوە ، لەمانەش : (مقامی شوورو بەستەكەی مقامی هەمایۆن‌و بەستەكەی ، مقامی چوارگاو بەستەكەی ، مقامی راستی عەرەب ، مقامی جانەكان ، مقامی مال‌البە ، مقامی چارگای توركی) .

● ئەی دواگۆرانیت چی بوو ؟

ـ دواگۆرانیم ، بەستەیەكە كە لە ساڵی ١٩٧١دا لە ئێزگەی بەغدای بەشی كوردی‌دا تۆمارم كردوە ، لەو رۆژەشەوە راوەستام‌و ئەمەوێ ئەمەش دوا تۆمارم بێ لە ئێزگەدا ـ لەبەر گەلێ هۆ ـ !

● ئەی ئەتەوێ چەندی تر بژیت ، بۆچی ؟

ـ هەرچەندە مانونەمان بەدەست خوایە ، بەڵام ئەمام زۆر خۆش ئەوێ ، تاكو بتوانم زیاتر خزمەت بەیەخشم‌و زیاتر سەركەوتنی كورد ببینم ٠٠٠

پاشماوەی : ٩ ئەندامی ٠٠٠

زانیاری كورد بە نوسراوێكی تایبەتی پیرۆزبایی لێ‌كردوون سەرچاوەیەكی لێ‌پرسراو لە كۆڕەكە رای گەیاندوە كـــە ئەنجومەنی كۆڕ ئەندامی لایەنگیر بۆ كۆڕ لەو كەسانە هەڵئەبژێرێت كە خزمەتی زانیاری‌و رۆشنبیری كوردی ئەكەن .

وە هەروەها ونوینەی زۆربەی زۆری ئەندامانی لایەنگیری كۆڕ ئەوانەن كە لە چالاكی كاروباری كۆڕی زانیاری كورد بەشداربن .

پاشماوەی : ئەحمەدی خانی ٠٠

جەوسانەوەی نەتەوایەتی‌و زوڵم‌و زۆری بێگانە بەشێوەیەك جۆشی دابێت . یەكەم جار لە مێژووی نەتەوەی كورد ، هەڵبەستی نیشتمانی بڵێ‌و دەرسی نیشتمانپەروەری دابێت . (خانی) یێك بە شێوەیەك چیرۆكی (مەم‌و زین)ی كردبێ بە شیعر كە شانی لە شانی (رۆمیۆجولیت) دابێت بەقسەی رۆژهەڵات ناسەكان لە رووی شاعیریەتەوە لە ریزی « فیردەوسی‌و ٠٠ روستاوی » بوبێت پیاو كە چیرۆكی مەم‌و زین بخوێنێتەوە لەبەر جوانی وشەكانی‌و بەسەرزی ناوەرۆكەكەی موچوركی پێ‌دێ ، بێت وەبێ‌بایی خۆی بە فەقێ‌و مەلایەتی لە كوردستان بەسەربردبێ ، ئیجگە عەقڵەوە كە سروشتی كوردستان كاری تێ‌نەكردبێ كە لە جوانی بووكی رازاوەی جیهانە ٠٠ جا بە وەسفەكانیا باسی (صحراو بیدا)ن بكات جوانی ئەوەی جاوی بە جوغرافیای كوردستانا بخشتێ بۆی دەر كەوێت كە دەمووی هەر چیاو دۆڵ نی‌یە بەڵكو دەشتی گەلێ فراوان‌و بەپێنی تیدایە لەوانەش (دەشتی قەراج‌و بژگان) ٠ كەواتە بۆ خانی ئەو هەر تێ‌ئەكرد كە بەهەشتی شیعرەكانی بە وەسفی كوردستان تەرخان بكات ئەگەر (حامی‌و نظامی) لە ٢ ـ كاك محمد دەڵێ لە بارەی شیعرەكەی كە بەعەرەبی‌یە ئەنووسرێت بۆ ساڵی لە دایك بوونی . خانی بەعەرەبیە (كو) بوە بە (كورد) ، بەڵام كەس ئەزانێ جاری بەعێنی ، چونكە لەورێ‌دا لەوەی وشەكەی (زێد) ، بەڵام كاك محمد هاتنی

ئەكردووی هەمان هـــەڵەی دووبارە كردۆتەوە ٠٠ (تۆرا) كو دەما زغەیب فەك بوو تاریخ هەزارو شیست‌و یەك بوو (١) راستیەكەی (و)ی دوای (ل) (ی)ی لاوازە نەك قەڵەو چونكە لە نێوان (ل) و (و) (فتحە)یەك هەیە كە لە زۆربەی چاپەكان ئەنووسراوە تەنها مامۆستا گیو موكریانی نووسیوە « لەو را كو دەما زغەیب فەك بوو تاریخ هەزارو شەست‌و یەك بوو » (٢) .

٣ ـ زۆر بەدڵ خۆشی‌و سینگ فراوانیەوە ئەو مافە دەدەمە كاك محمد كە بەئەندی رەخنەم لێ‌بگرێ‌ چونكە (شێوەی موكریان)یم نەزانیبێ نەك جیانە كردۆتەوە ٠٠ ئەوەش وەنەبێ لام ئاشكرا نەبێ كە (موكریان) ئەو شێوەیەكی نەمانی كوردی‌یە نەك زمانێكی سەربەخۆ بەڵام لەو سەرچاوەی نوو زانیاری‌یەم لێ‌وەرگرتووە شێوەیە (ئەو چیرۆكە بە زمانەكانی ئەڵمانی‌و فەرەنسی‌و توركی‌و عەرەبی‌و فارس تەرجەمەی بەشێوەی موكریانی چاپ كراوە) (٣) منیش لە كاتی نووسینەكەی‌دا بە بیرچوە لە خوێندنەوەشدا ئاسمان پێ‌نەكردووە .

ـ لە بارەی (تەرجەمەی مەم‌و زین) بەزمانەكانی بێگانە ـ مامۆستا نایەكی بەرزی موكریانی لێ دۆستەی كوتیەوی (مەم‌و زین) بە فارسی چاپ كراوە ٠٠ نووسیویەتی مامۆستای ناوبراو لەو بارەیەوە روون كردنەوەیەكمان بۆ بنووسێ .

(١) رۆژنامەی هاوكاری ژمارە (١٦٦)

(٢) مەم‌و زینی ـ مامۆستا گیوی موكریانی ـ چاپی سێیەم

(٣) چیرۆكی مەم‌و زین لە تەرازوودا ـ مامۆستا شاكر فتاح لاپەرە (١٢)

یەکی حوزەیران

گەورەترین سەرکەوتنی خەباتی ناوکۆیی کوردو عەرەبە

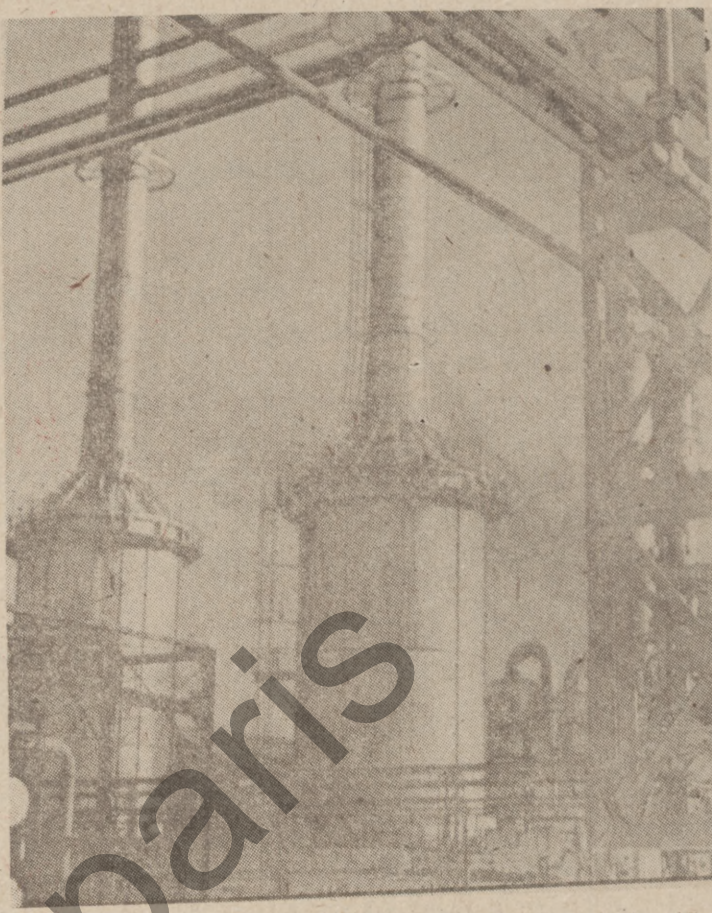

● ئەمرۆ ساڵێک ، رابورد بەسەر بڕیارە مێژووییەکەی میللی کردنی کومپانیای نەوتی عیراق ، ئەم بڕیارە ، بەدی- هێنانی ئـەو ئاواتە پیرۆزە بوو ، ماوەیـەکی دوورو درێژ گەلەکەمان (کوردو عـەرەبو کەمایەتی یەکانی) .. خەباتێکی سەختی گرانی بۆ کردو گەلێ قوربانی لەپێناوادا ..

● بەم بڕیارە شۆڕشگێڕا- نەیەش ، توندترین لێـدانی ئاراستەی گەورەترین دەسەڵاتی پیلانگێڕی کرا ، دەسـەڵاتی کومپانیا مۆنۆپۆلیەکانی نەوت ، کە لەبنەڕەتەوە بوبونە کۆسپی رێگای بزوتنەوەی ئازادیخوازی گەلەکەمان سـەرەڕای ئەوەی بەنـرخ ترین سـامانی وڵاتەکەمانیان ئەدزی ..

● ئەوەی لە ئەنجامی ئـەم بڕیارەداو سەرکەوتنی ئەنجامە- کەی لـە مارتی ساڵی ١٩٧٣دا پەیوەندی هەبێ بـە خەباتی نەتەوەی کوردەوە لەکوردستانی عیراق لە مەودایەکی نزیـکو دووردا ئەوەیە لە رەگو ریشە هەڵکێشانی دەسەڵاتی کومپانیا مۆنۆپۆلیەکانی نەوت . لـەم وڵاتەدا ، کۆسپێکی هـەرە گەورەی لەرێگای خـەباتی رزگاریخوازی گەلی کوردا لابرد کـە لەماوەی بوونی دەسەڵاتی نارەوایان لـە وڵاتەکەمانا ، زۆریان هەوڵدا بۆ ئەوەی دووی بزوتنەوەی رزگاریخوازی گەلی کورد بەلایەکا وەرگێڕن کـە ئەنجامەکەی پوکاندنەوەی ئەو بزوتنەوەیەبێت لـە ناوەرۆکی نیشتمانیو پێشکەوتن خوازی .

● جـا بەخەباتی ناوکویی دورودرێژی هەردوو گـەلی کوردو عەرەب ، توانرا لە (١)ی حوزیرانی ١٩٧٢دا هەمـوو ئاواتو خەویکی ئەو کومپانیانە گوڕبگـرێ ، وە یەکگـرتنو خۆڕاگرتنی گەلی عیراق (کوردو عەرەبو هەموو کەمایەتیەکان) دەوری سەرەکی لە بەدیهێنانی بڕیاری میـللی کردنی نەوتدا بینیو هەر سووربونیش لەسەر ئەو رێگایە ، سەرکەوتنە مەزنە- کەی ١ی مارتی ساڵی ١٩٧٣یی بەدی هێنا .

● بەبۆنـەی رابوردنی ساڵێك بەسەر ئەو بڕیـارە مەزنەدا ، پیرۆزبای لە گـەلی ئازای عیراق ئەکەین .

● پیرۆزبایی لـە هەمـوو گەلانی ئازادیخوازی ناوچەکـەو دنیا ئەکەین ، کە بڕیاری یەکی حوزیران هەنـگاوێکی بەرەو سەرکەوتنی هەموویانەو نزیـک کردنەوەی لە گوڕنانی دەسـە- ڵاتی ئیمپریالیزمی دوژمنـــی سەربەستیو ئازادی گەلانە .

— مرۆڤ —

بۆم هەڵبژاردویت

چەند وێنەیەك ، لەناوچـە رزگارکراوەکانی خاکی فیتنامی خوارووەوە ، حکومەتی وەختـی شۆڕشی فیتنام خـەریکی راپەراندنی ئیشوکاری جەماهیری گەلەو لەهەمان کاتیشا چەکی فڕێ نەداوەو ئامادەیـە دژی جموجـوڵی ئیمپریالیزمو نۆکەرەکانی .

گەشتی رۆشنبیری

● هەفتەی داهاتو چـەند ئەدیبو شـاعیری کوردو عەرەبو تورکمان لەشـاری کەرکوکەوە لەگەڵ تیپـی مۆسیقای بابەگوڕگوڕ گەشتێك ئەکەن بـە ناوچەی توزو حەویجەو چەمچەماڵدا . ئـەم گەشتە کـە نزیکەی دە رۆژ ئەخایەنێت بۆ پێشکەش کردنی کوڕی رۆشـنبیریو ئەدەبیو هونەریە وە روون کردنـەوەی دەوری ئەدەبو هونەر لـە خزمەتی میللی کردنی نەوتـە- کەمانا .

لە سلەیمانیشەوە بۆ کەرکوك

● هەروەها زانراوە ، کـە دەستەی بەڕێوەبەری یەکێتـی نووسەرانی کورد لقی سلەیمانی بڕیاری داوە لەمەودوا گەشتی ئەدەبی بـە ناوچەکانی کوردستاندا ، بۆ بەسـتنی کۆڕی ئەدەبی ، رێك بخاتو یەکـەم گەشتیش بۆ کەرکوك ئەبێت .

پەیکەری شاعیری نەمر حاجی قادری کویی

ئەندامێـکی لیژنـەی یادکردنەوەی لەدایـك بوونی شاعیری نەمری کـورد حاجی قادری کویی بڵاوی کردەوە کە پەیکەرەکەی شاعیرینەمر تەواو بوەو گەیشتۆتە شاری کۆیـە بڕیاریش وایە لە ئاهەنگێـکی گەورەدا پەیکەرەکـە لەشوێنی تایبەتی خۆی دابنرێو بو ئەم مەبەستەش لیژنەیەکی تایبەتی پێك هاتوە .

میهرەجانی رۆشنبیری لە کوردستان

* بڕیار وایە کۆمـەڵـەی رۆشنبیری کوردی ، لـەمانگی ئابی داهاتودا میهرەجانێـکی گەورەی رۆشنبیری رێکبخات ، لەم میهرەجانەدا پیشـانگای هونەری تەشکیلیو رۆژنامـەو جوڵانەوەی تری هونـەریو رۆشنبیری پێشکەش ئەکرێت . وە بۆ جێبەجێ کـردنی پێویستیەکانی ئەم میهرەجانە لیژنەیەکی ئامادە کردن پێك هاتوە .

سەرنجێك

به پێویسـتمان زانی پێتان رابگەیەنین

● ئەمە دووەم ژمارەیە ، لەم لاپەڕەیەدا ، گۆشـەیەکی نوێ بڵاو ئەکەینەوە ، ـەژێر ناوی – تابلۆ – دا ، هەر جارەی دوو تابلۆی جوان لـە هونەری تەشکیلیو دەست کـردی هونەرمەندە ناسراوەکانی دنیای تیا بڵاو ئەکەینەوە ، بەر لەوە، گۆشـەیەکی ترمان کردەوە ، بەناوی – تابلۆ – ی هەڵبژاردە بەو نیازەی ، هـەرجـارەی تابلۆیەکی دەستکردی هونەر- مەندانی کورد بڵاو بکەینەوە ، بەڵام هـەر ژمارەیەکو ئیتـر ناچاربووین وازی لی بهێنـین ، جا بۆ ئەوەی هەوڵی ئەمجارە- شمان تەنیا چەند ژمارەیـەك نەبێتو وازی لێ بهێنرێ ، ئەم داوایە ئاراستەی هونەرمەنـدە بەڕێزەکان ئەکەین :

(ئەگەر لە تواناداهـەیە «هیوادارین لە تواناداهەبێت» تابلۆی دەست کردی خۆتانمان بۆ بنێرن ، لەگەڵ ناوی تابلۆکەو ساڵی دروست کـردنیو ئـەو رەنگانەی لەدروست کردنیـا بەکارهێنراون ، ئێمەش هـەر جارەی یان بە تەنیا یان لەگەڵ تابلۆی هونەرمـەندێکی تری ناسراوی جیهـانیدا بـڵاوی ئەکەینەوە ، مەبەستمان لـەم کارەش هاندانی بزوتنـەوەی هونەری تەشـکیلی کوردیە ناسـاندنی بە خوێنـەرو شەلماندنی ئەو دەورەی ئـەم هونـەرە جوانە لەخزمـەتی جەماهیری گـەلدا ئەیبینێو چاوەڕێین) .

— هاوکاری —

رۆژی کاری کۆمۆنیستی

حەمە ئەمین

هەموو ساڵێك سۆڤیێتی یەکان لە ٢١ی مانـگی نیسانا یـادی رۆژێك ئەکەنەوە بەناوی رۆژی کاری کۆمونیستی یەوە . لـە ٢١نیسانی ساڵی ١٩١٧دا لینین بانگەوازێکی ئاراستەی گەلانی سۆڤییەت کـردوەو داوای لێ کردون کە ئیشبکـەنو لەبانگەوازەکەدا وتویە :-

« ئێمە هەر ئەکەینـە ئامانجی کاری کۆمۆنیستیمانو لەو بۆرژوازیە – مسابەقە – ئابوریەدا سەرئەکەوین کـا لەنێوان سـەرمایەداریو سوشیالیستیدا هەیە ، چونکە رێژیمی ئیمە بەجۆری مـرۆڤ پەروەردە ئەکات .

کە کارکردن بە شـەرەف بزانێ .. جالەبـەر ئـەوە بەگیانو دڵ کارئەکەین » .

وە بەپێی ئەم پەیـڕەوە زانستی یەی لینین کارگەرانی سۆڤییەت هەموو سـاڵی پەیمانی چاك کردنو زیاتر کردنی بەرهەم تازەئەکەنەوە .

وە بەگوێرەی راپۆرتێـك دەرکەوتوە کە بەرهەمی رۆژانی شەممەی کاری کۆمۆنیستی بار بەم شێوەیە بوە :

کرێکارانی کارگەی لیخاچۆف ٦٠٠ ئوتومبیلی بارهەڵگرو ٥٠٠ سەلاجەو کرێکارانـی کارگەی کۆمسمولی لینـین ٥٠٠ هـەزار قەمبـەرەی موسکۆڤیچیان دروست کردوە . وە کرێکارانی کارگـەی چنینی تریخفورنایاما نوفاکورا ٥٠٠ هەزار گەز قوماشـیان بەرهەم هێناوەو کرێکارانـی نەوت لەناوبێخی دەریـای قەزوین هەزار تەن نەوتیـان دەرهێناوە . هـەروەها لەم رۆژەدا هەموساڵی قوتابـیو لاوان شانبەشانی کرێـکارو گەلانی سووڤییەت کارئەکەن . وەئەم رۆژە رۆژێکی گرینگو بەنرخە لەلای سۆڤیتی یەکان .

لە ئەدەبی گەلانەوە :

[لەشیعری]

[ئەفەریقایی]

تکایەك لەجادووگەر

ئەی جادووگەر
ئەگەر ئەتـەوێ هەموو
سامانەکەم بەرە
بەڵام ، واز لەدەستەکانم
بێنە ..!
سامانم بەرەو واز لـەدە
ستم بێنە !
دەستم ، هێزەو رەنج !
نرخم چی ئەبێ لەم سەر
زەمینە ..
ئەگـەر تۆ ، دەستەکانم
بەریت ..؟

× ×

چاوم ، بۆبینین ..
پێم ، بۆ رۆیشتن ..
دڵم ، بۆ سۆز !
بەڵام ، دەستەکانم ، بۆ
هەڵسوڕان ..
رەنجو تەقەللا ..
زمانم ، بۆقسە
لوتم بۆهەواهەڵمژین
دڵم ، بۆ فەرمان ..
دەستەکانم « بۆ داهێنان»

تابلۆ

-١-

(پیاوو چڵە زەیتون .) ١٩٢٨

بەرهـەمی هونەرمـەندی فەرەنسایی – فرنان لیژیـە – لە ساڵی ١٩٢٨دا دروسـتی کردوە ، لە ساڵی ١٩١١وە هەتا ساڵی١٩١٤ قوتابی – پیکاسۆ- بو ، لە ساڵی ١٩١٨وە توانی ئوسلوبێکی تایبـەتی بۆ خۆی دیاری کاتو لەوساوە بـە هونەرمەندی «سەدەی میکانیکی» ناسراوە .

×

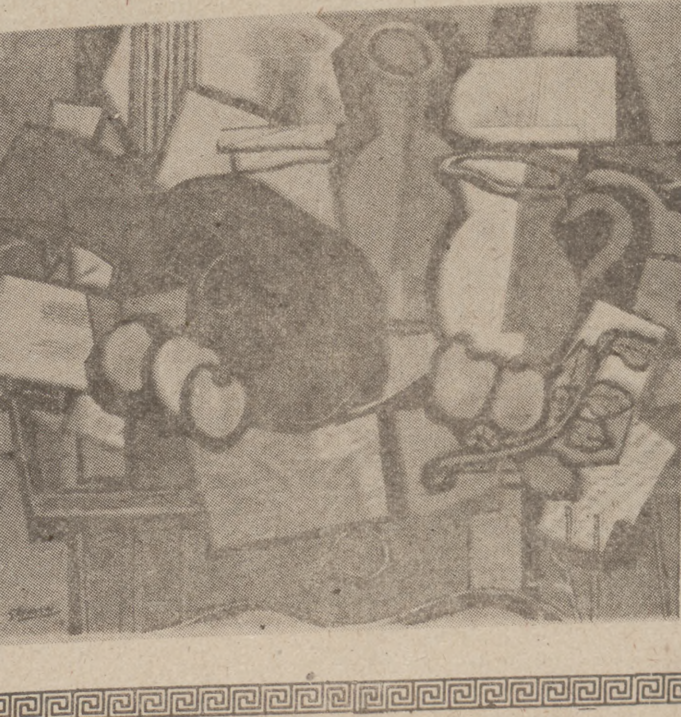

-٢-

(سرووشتی بێدەنگ !)

١٩٢٠

بەرهەمی هونەرمەندێکی تری فەرەنسایییە ، کەناوی « ژۆرژ براك »ە و لە ساڵی ١٨٨٢ لـەپاریس لەدایك بوەو سـاڵی ١٩٦٣ کۆچی دوایی کردوە .

وتەیەك

ئەم نووسینەمان لە کاك (شیرزاد عبدالرحمن)ەوە بۆ هاتووە وەکـو خۆی بڵاوی ئەکەینەوە :

لە ژمارەی – ١٦٧ –ی ئەمرۆژنامەیەدا – کاك – عبداللە عباس – شتێکی بـڵاو کردەوەبەناوی وتەیەك ، کە تیایا باسی گۆرانی ئەمڕۆی کـوردیوگۆرانی بێژەکانمان ئەکات ... کەوا خەریکی ووتنەوەی گۆرانی کۆنی کوردین .. ئەمەشیان لەلاسای کردنەوەو جوینـەوەئەچێ . بەبێ ئەوەی هیـچ گۆرانیەکی نوێ پێشکەشبکەن.جا بەلای ئێمەوە وایە .. لە گۆرانی بێژی ئەمڕۆی کوردی گەلێك هەنگاوی بەرزی ناوە.. بەوەی توانیویەتی بەرێگـای زیندووکردنەوەی گۆرانی کوردی خزمەتی جەماهیر بکات .

یەکێك لە ئەرکە هـەرەرەسەنەکانی هونەرمـەندانی ئەمرۆ ئەوەیە .. – کە گۆرانیو ئاوازی کۆن – پێش کـەش بکەنو .. زیندووبێتەوە .

ئەگـەر وانەبێ ، ئاوازوگـۆرانی نوێی کـوردی ، ئەسلێەتی خۆی ئەگۆڕێو ...دەنگی رەسەنی خۆی نابیسترێ لەناو دەنگـی ئاوازی گۆرانی گەلاندا .. ، بەڵام ئەگەر هاتو .. ئەو گۆرانیانە بەشێوەیەکی لەبار زیندوو کرانەوە .. ئەو کاتە گۆرانی کوردی روحێـکی تایبەتی خۆی ئەبێو هەرگیـز ئەناسرێتەوەو لەناو ناچێ ..

دەمەوێ وەڵامێکی کورتی ئەوپرسیارە بدەمەوە کە ئەڵێ .

– بەڕاست کـوا گۆرانی کوردی نوێو کامانـەن گۆرانی بێژەکانمان ؟!

–ئەویش وەڵامەکەی ئەمـەیە :

– روحی تـەواوی گۆرانی کوردی .. ئەو ئرمـەڵە گۆرانی یەی – تیپی باواجی – و– تیپی سـلێمانی – یە .. ، لەگەڵ کۆمەڵەکانی تردا .

ئەگـەر گـۆرانی بێـژی نوێش بێ :– هەر ئەندامەکانی ئەوتیپانەن .

بەلای منەوە .. هەموو دامودەزگایەکی هونەری ، پێویستە ئەرکی کۆکردنەوەی ئەو ئاوازوگۆرانییانە بخاتە ئەستو .. هەمووومان پێویستمان بەو کارەمرۆڤایەتییە هەیە .. ، چونکە ئەزانن ئەگەر وانەبێ بنەچـەورەسەنی گۆرانی کوردیمان لەناو ئەچێ !

– جا با هەوڵ دەیـن ..گۆرانی و ئاواز ، بەشێوەیەکی جوان تۆماربکەین .. کە قاڵبووی گۆرانی کـوردی بێ .. ئەو کاتەش رێگا لەپێشەوەیەو .. هونەرمـەندمان زۆرە .. بابەرهەمی نوێ پێشکـەش بکەن .

institut kurde de paris